

School of Theology at Claremont

1001 1398945

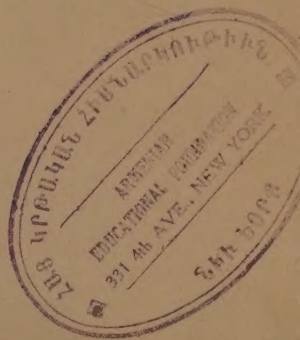
ՏՈՍԱԿԱՆ ՕՐԵՐ

ԱՏԱԾՈՒԹԻՐՆԵՐ
ԳԻՍԱԿԻ

Հրատարակութիւն
Հայ Կրթական Հիմնարկութեան
ՆՐԻՆԵՐ

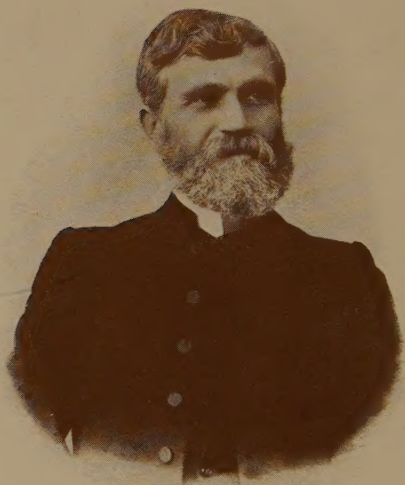
Printed in France

Printed by H. Turabian, Paris France

S. F. GARY

BX
127
G5
V.2

ՏՕՍԱԿԱՆ ՕՐԵՐ

ԱՏԱԾՈՒԹԻՂՄ
ԳԻՍԱԿԻ

Հրատարակութիւն
Հայ Կրթական Հիմնարկութեան
ՆՐԻՒՇՈՐԲ

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

Հազար ինն հարիւր Թուականը եզերող քանի մը տարիներու սեղմ շրջանին, «Գիսակ» ծածկանուան տակ՝ «Բիւզանդիոն» մեծ օրաթերթին մէջ սկսան երեւիլ կրօնաշուկայողութեաներու յաջորդական շարքեր, մասնաւորաբար տօնական օրերու եւ Մեծ Պահոց առթիւ, որոնք՝ իրենց ինքնայատուկ ուժովն եւ ներշնչիչ խորհուրդներովը՝ լուսեղէննոր երանգ մը ներմուծեցին օրուան ընթացիկ գրականութեան մէջ:

Այդ յօդուածները «Գիսակ» անուան շուրջ արտասովոր հետաքրքրութեան համագարակ մը ստեղծեցին ամենուրեք, ուր որ «Բիւզանդիոն» կ'երթար, Պոլսէն սկսեալ մինչեւ Գաւառները, եւ Արտասահման: Ո՛ւր էր, ո՛վ էր ալը այդ ներշնչեալ յղացումներուն — հարցում մըն էր սա որ բերնէ բերան կ'արծագանգէր եւ որուն սակայն միայն անստոյգ ենթադրութիւններով կամ կարծիքներով կը պատասխանուէր: Այդ նոյն հետաքրքրութենէն վարակուած, ոչ նուազ մեծ եկեղեցական մը քան նոյն ինքն Տ. Մելքիսեդեկ Արքեպիսկոպոս Մուրատեան ժամանակին Առաջնորդը Զմիւռնիոյ Թեմին, հարցում ուղղած էր «Բիւզանդիոն»ի ըսելով՝ «Ո՛վ է սա Գիսա-

կը: Եթէ աշխարհական մըն է Թող գայ ու գինքը քահանայ օծեմ, եթէ սարկաւազ մըն է՝ վարդապետ ձեռնադրեմ, իսկ եթէ, արդէն վարդապետ է՝ ծայրագունութեան աստիճան տամ իրեն:» Նոյն իսկ վեհ. Հայրապետը, խորապէս տպաւորուած այս անծանօթ յօդուածագրին գրութիւններէն, ինքնաբերաբար բարեհաճած էր օրհնութեան կոնդակ մը ղրկել Թերթին խմբագրութեան: Գիսակ սակայն յամառեցաւ՝ գրեթէ մինչեւ իր մահի՛ իր իսկական ինքնութիւնը պահել ծածկանուան մը խորհրդաւորութեան մէջ, շարունակելով բղխեցնել իր գրչէն, որպէս վտակ մը՝ գաղտնի ակունքէ մը, ազնիւ եւ վսեմ խորհուրդներու կենդանարար հոսանք մը:

Քառորդ դար մը ամբողջ անցած է արդէն իսկ յորմէհետէ Գիսակի գրիչը լռած է իր վաղափաս մահուամբը. բայց իր անուան հմայքին հետ տակաւին կ'ապրի նաեւ իր ստեղծած գրականութեան սէրն ու ազդեցութիւնը անխտրաբար ամէն հաւատացեալ Հայու մէջ:

Ներկայ հրատարակութեամբ մեր փափաքն ու նպատակն է Գիսակի խորհուրդներուն հոգեկան կազդոյրը եւ ներշնչումը մատչելի ընծայել մեր վտարանդի ազգակիցներուն, որոնք, կը հաւատանք, կը կարօտին,

գիտակցաբար Թէ՛ անգիտակցաբար, այդ կազդոյրին ու ներշնչումին, մանաւանդ իրենց ներկայ տառապանքին մէջ:

1901ին լոյս տեսաւ Գիսակի «Մտածութիւնք Տօնական Օրերու Հայ. Սուրբ Եկեղեցւոյ» զրքոյկը որ կը պարունակէր նախընթաց տարուան, այսինքն 1900ին, «Բիւզանդիոն»ի մէջ իր հրատարակած յօդուածներուն մէկ շարքը: Այդ զրքոյկը արդէն շատոնց էի վեր սպառած է: Փոխանակ նոյնը արտատպելու—ինչ որ հաւասարապէս օգտակար ձեռնարկ մը պիտի ըլլար անտարակոյս — նախընտրեցինք, նորութեան մը հրապոյրն ալ յաւելելու համար մեր հրատարակութեան արժանիքին վրայ, այս հատորին մէջ ամփոփել «Բիւզանդիոն»ի մէջ հրատարակուած համանիւթ յօդուածներու յաջորդշարքը որ, ի բաց առեալ վարդապառի առթիւ գրուածքը, մինչեւ այսօր ոեւէ ձեւի տակ հրատարակուած չէ, եւ որ Գիսակ ինքը հրատարակել ծրագրած էր, իբրեւ երկրորդ հատոր մը իր «Մտածութիւնք»ին, եթէ սակայն գէթ տարի մը եւս ապրած ըլլար:

ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Նիւ Եորք

Յունվար 1, 1925

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

	2
Կենսագրական Գծեր (Ա. Ա. Պետիկեան)	13
Գրչի եւ Սրտի Մարդը (Բ. Քէչեան)	22
ԱՄԱՆՈՐ	
Ժամանակը	33
Համառօտ Կեանք եւ Երկար Կեանք	41
ԾՆՈՒՆԴ	
Աստուածայայտնութիւն	51
Մոգերը կամ Անծանօթ Ճամբան	63
ՄԵԾ ՊԱՀՔ	
Անառակին—Հետապնդող Սէրը	81
Տնտեսին—Ուղիղ Միջոց, Անուղիղ Նպատակ	95
Դատաւորին—Աղօթք	109
Գալստեան—Սյսօրն Ու Վաղը	124
ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ	
Պարգուած Գաղտնիքը	135
ԶԱՏԻԿ	
Կեանք եւ Մահ	151
ՏՕՆ ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ	
Վերացում	172
ՎԱՐԴԱՎԱՌ	
Ի՞նչ է Մարդկային Այլակերպումը	180
ԽԱԶՎԵՐԱՑ	
Խաչին Խորհուրդը	193

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

Գ Ի Ս Ա Կ

Առաքել Կ. Պետիկեան, որ «Գիսակ» ծածկանունով հանրածանօթ դէմք մըն է Հայ Գրականութեան մէջ, ծնած է ի Խարբերդ 1860 թուականին: Ծնողքը հայախօս եւ հայակրօն Ասորիներ էին, նախապէս բարեկեցիկ՝ այլ ապա, երբ դեռ Գիսակ մանուկ էր, առեւտրական ձախողուածքի մը հետեւանքով՝ աղքատացած:

Գիսակ կարդալ գրել կը սորվի Ասորւոց թաղային դպրոցին մէջ, որուն վարժապետը երբ կը հրաժարի, ատեն մը ինք կ'ըլլայ վարժապետ, երբ դեռ հազիւ տասնեւհինգ տարեկան էր: Այս թերոյս պատանին ապա վարժապետ կը կարգուի Խարբերդու մօտակայ գիւղերէն՝ Պաշաղակի դպրոցին: Հոգեւ երկու տարի պաշտօնավարելէ վերջ, ուսման սրած ախորժակով մը, կը վերադառնայ Խարբերդ ու կը մտնէ Սմբատեան Վարժարանը որ այդ ատենները՝ Պոլսեցի համբաւաւոր Բարթիկ վարժապետի տնօրինութեան ներքեւ՝ իր ամէնէն փայլուն շրջանը կը բոլորէր: Ասկէ վերջ տարիներ կ'անցնին երբ անգամ մըն ալ բաղդը կ'ունենայ, իբրեւ

հասուկ երիտասարդ մը, դպրոցի երես տես-
նելու: Իբրեւ քսանեւչորս տարեկան երի-
տասարդ մը, անգլիերէնի եւ այլ քանի մը
դասերու կը հետեւի՝ տարի մը երկուք՝ Պար-
տիզակի Բարձրագոյն Վարժարանին մէջ,
ուր ինք ալ իր կարգին Հայերէնի դասեր
կ'աւանդէ: Այդքան միայն կ'ըլլայ իր ամբողջ
դպրոցական դաստիարակութիւնը: Հակա-
ռակ սակայն իր դպրոցական դաստիարա-
կութեան անբաւականութեան, յամառ եւ
անխոնջ աշխատութեամբ, կը յաջողի ինք-
զինքը զարգացնել իմացականապէս եւ ըն-
դարձակ հմտութեան տիրանալ: Քաջ հայա-
գէտ մըն էր եւ հմուտ՝ ազգային ու եկեղե-
ցական պատմութեան, վարդապետութեանց,
ծէսին ու աւանդութեանց, ինչպէս նաեւ հին
ու նոր դպրութեանց: Հին լեզուներու մէջ՝
ծանօթ էր Ասորերէնի, իսկ նորերու մէջ՝
թուրքերէնի եւ անգլիերէնի, առաւելապէս
սակայն սնանելով անգլիական դասական
գրականութեամբ: Անյազ ընթերցող մըն էր
եւ կազմած էր ընտիր գրադարան մը զոր
իր ինքնազարգացման դպրոցը ըրած էր:
Աստուածաբանական ընթացք չէր վարած,
սակայն ինքնուուրացմամբ հմտացած էր հին
եւ ընթացիկ խորհուրդին՝ թէ՛ աստուածա-
բանութեան եւ թէ՛ փիլիսոփայութեան:

Տասնեւութը տարեկան հասակին մէջ կը բաժնուի իր հայրենի տունէն եւ Կ. Պոլիս կողմայ ի խնդիր իմացական զարգացման, որ միշտ իր հոգին կրակող կիրքը եղած է: Բայց, հակառակ իր բուն բաղձանքներուն եւ երազներուն, կը ստիպուի, փոխանակ ուսմամբ պարապելու, գրագրութիւն ընելու իր մօրեղբօրը քով, որ տարիներէ ի վեր Կ. Պոլիս հաստատուած էր իբրեւ սեղանաւոր-յանձնակատար: Ատեն մըն ալ տպածոյի շրջիկ վաճառականի մը քով կ'աշակերտի, ստիպուելով գիւղէ գիւղ պտտցնել ուսամբարձ՝ տպածոյի ծրարներու ծանր բեռ մը: Այս հանգամանքով Եալովայի կողմերը շրջած միջոցին է որ կը հանդիպի Քարցի կոչուած հայաբնակ գիւղը ուր, վիպային շահեկանութիւն ունեցող պարագաներու տակ, վար կը դրուի իբրեւ վարժապետ գիւղին դպրոցին: Իր նոր գործին կը նուիրուի իր բոլոր կարողութիւններուն եւ գաղափարականներուն ուժովն ու խանդովն, եւ քանի մը տարուան մէջ այդ յետամնաց ու անկեալ ժողովուրդին կեանքին մէջ բարոյական, ընկերային եւ իմացական զարմանալի արթնութիւն մը յառաջ կը բերէ: Այդ խեղճ գիւղին մէջ Գիսակի կատարած գործը իր ամբողջ

կենսագրութեան մէջ կը կազմէ ոսկեղէն գլուխ մը: Քարցիի մէջ իր վարժապետութեան շրջանին է որ Պարտիզակ կուգայ ուսանելու, եւ իր ուսանողութեան վախճանին կ'ամուսնանայ Օր. Արուսեակ Յ. Գուրեանի հետ, որ մինչեւ վերջը կ'ըլլայ իրեն արժանի պատուական ընկեր մը:

Պարտիզակ գտնուած միջոցին քիչ մը աւելի ընդարձակ շրջանակի մը մէջ կը ճանչցուին իր մտքին ունկարագրին չքնադյատկութիւններն, եւ հազիւ թէ իր հարսին հետ Քարցի վերագարձած՝ հրաւէր կ'ընդունի Նիկոմիդիոյ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյն քարոզիչը ըլլալու: Շատ մեծ դժուարութեամբ խզուելով, գրեթէ փախչելով, իր «սիրական» Քարցիէն, կուգայ ընտանեօք հաստատուիլ իր նոր պաշտօնավայրը, Նիկոմիդիա, որ ազդեցութեան ու գործունէութեան ընդարձակադոյն դաշտ մը կը բանար իր առջեւ: Հինգ տարի ալ հող արդիւնաւորապէս պաշտօնավարելէ վերջ, կը հրաւիրուի յաջորդելու մեծահամբաւ Վեր. Մարտիրոս Շմաւոնեանի, որուն անակնկալ մահովը թափուր կը մնար Կ. Պոլսոյ մէջ «Հանկայի» Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին բեմը:

Այսպէս խոնարհ ու անձանօթ գիւղի մը

վարժապետութենէն, եւ առանց անձնական
ոեւէ ցանկութեան կամ հետապնդումի, սոսկ
իր արժանեացը ուժովը, կարճ ժամանակի մը
մէջ կը բարձրանայ մայրաքաղաքին ամէնէն
կարեւոր ու պատմական եկեղեցիներէն մէ-
կուն հովուութեան պատասխանատու պաշ-
տօնին: Այս եկեղեցիին վրայ իր հովուութիւ-
նը կը տեւէ տասը տարի, 1892էն մինչեւ իր
մահը, 1902: Ոչ մէկ տեղ եւ ոչ մէկ հովիւ աւե-
լի սիրելի եւ օգտակար եղած է իր ժողովուր-
դին որքան Գիսակ եղաւ իրենին, շնորհիւ
իր սրտազեղ եւ անձնուրաց վարմունքին,
իր ներշնչիչ եւ հիւթեղ քարոզներուն եւ
իր սրբակեաց կեանքին:

Արդէն փափկակազմ եւ չափազանց ըզ-
զածուած Սասնոյ Հայկական Ջարդերուն
լուրերէն, Ֆիզիքապէս կ'ընկճուի եւ կը տը-
կարանայ: Իր ժողովուրդը թոյլատուութիւն
կ'ընէ իրեն ատեն մը հեռանալու թուրքիոյ
ճնշիչ միջավայրէն եւ, օտար երկնքի մը տակ
ազատօրէն շնչելով, կազդուրուելու եւ խոր-
հուրդներով փոխուելու համար: Գիսակ ալ
իր տարիներու երազը իրագործելու ժամա-
նակը հասած նկատելով կ'անցնի Անգլիա,
աշխարհք տեսնելու, ուսանելու եւ վերջա-
պէս օգտուելու համար քաղաքակիրթ եր-

կրի մը ընծայած դարգացման պատեհու-
թիւններէն: Հազիւ թէ երկու ամիսներ պան-
դխտած Լոնտոնի մէջ, ծանրապէս կը հի-
ւանդանայ եւ կը փոխադրուի Լընտըն Հօսփի-
թըլը ուր կը մնայ ճիշտ վեց ամիս: Հակա-
ռակ նոյնիսկ գինքը խնամող քօիշկներուն
աւկնկալութեան կ'ապաքինի եւ կարող կ'ըլ-
լայ վերադառնալու իր ընտանիքին, որ այդ
միջոցին Սօֆիա (Պուլկարիա) կը գտնուէր:
Ութն ինն ամիսի չափ իր ընտանեացը քով
անցնելէն ու կատարելապէս առողջանալէն,
գօրանալէն վերջը անգամ մը եւս կը դառ-
նայ Անգլիա իր կիսկատար մնացած փա-
վաքները գէթ մասամբ իրագործելու բուն
բաղձանքով: Նիւթական անձկութեան պատ-
ճառաւ հազարումէկ ինքնագրկումներով կը
յաջողի ութ ամիս անցնել մեծ մասամբ Լոն-
տոնի մէջ, ուսանելով, ուսումնասիրելով,
պատեւելով, եւն.: 1897ի աշնան վերջերը կը
վերադառնայ Կ. Պոլիս եւ կը վերսկսի՝ բա-
րոյական ու իմացական նոր ուժերով, նոր
փորձառութիւններով, նոր տեսիլներով հա-
րստացած՝ իր քարոզութեանց եւ հովուա-
կան պաշտօնին:

Լոնտոնէ վերադարձէն վերջը, իր կեան-
քին վերջին հինգ տարուան ընթացքին է որ

իր կարողութեանց լոյսը իր գենիթին վրայ
կը փայլի: Այդ կարճ շրջանին է որ ազգա-
յին դէմք մը եւ սեփականութիւն կը դառ-
նայ Գիսակ թէ' իր գրչովը մշակած գրակա-
նութեամբը եւ թէ' իր յափշտակիչ քարո-
զութիւններովը: Անանկ որ 1902, Յուլիս
40ը, երբ Գիսակ իր աչքերը կը փակէ յա-
ւիտենական քունով, ոչ միայն մէկ ժողո-
վուրդի կամ մէկ յարանուանութեան մը՝
հապա ամբողջ ազգի մը համար սուգի
օր մը կըլլայ: Այն գեղեցիկ յուշարձանը,
որուն ներքեւ կը հանգչին Գիսակի ոսկորնե-
րը, Կ. Պոլիս, Ֆէրիզիւղի Գերեզմանատա-
նը մէջ, ապացոյց կը կրէ իրեն հանդէպ տա-
ծուած համազգային սիրոյն եւ յարգանքին:

Գիսակ իր գրական գործունէութիւնը
սկսած է իր պատանեկան տարիներէն: Եւ
սակայն իր առաջին հասուն գրութիւնները,
ոտանաւոր եւ արձակ, հրատարակուած են
Սևտաբերի մէջ ութսունական թուական-
ներուն: Իբրեւ խորհող եւ գրող մը սակայն
իր համբաւը շինած ու հաստատած է իր
կեանքին վերջին տասը տարիներուն ըն-
թացքին երբ Կ. Պոլիս կը պաշտօնավարէր:
Գրականութեան մասնաւոր սեռ մըն էր որ
ստեղծեց ու մշակեց Գիսակ իր հրապարա-

կազրուլթիւններովը: Կրօնա-քարոյականնիւ-
թերը ժողովրդականացուց շնորհիւ իրյան-
կուցիչ լեզուին եւ ինքնատիպ խորհուրդ-
ներուն: Նիւթեր՝ որոնք պայմանադրական
տափակութիւն մը ենթադրել կուտային եր-
բեմն, եւ որոնց դէմ նախապաշարուած
էին մտքերն, իր գրչին տակ անդիմա-
դրելի հրապոյրով ու հմայքով օժտուե-
ցան: Իր գրուլթիւնները այնքան ախորժով
եւ հաճոյքով կը կարդացուէին սկեպտիկ-
ներու կողմէ որքան հաւատացեալներու
կողմէ: Անոնց կոչումը տիեզերական էր ա-
մէն դասակարգի համար հաւասարապէս:
Ասոր ապացոյց մը սա է որ ամէն անգամ
որ Դիսակի մէկ յօդուածը կերեւէր Բիւզան-
դիոնի մէջ այդ համարէն հարիւրաւոր թիւեր
աւելի կը սպառէին, պահանջ մը՝ զոր գո-
հացնելու կանխահոգութեամբ՝ թերթին
տնօրինութիւնը այդ համարներէն սովորա-
կանէն աւելի մեծ քանակութեամբ կը
տպագրէր եւ հրապարակ կը հանէր:

Իր գրուլթիւնները մեծաւ մասամբ տար-
տղնած է Աւետաբերի, Բիւրակնի եւ Բիւ-
զանդիոնի մէջ: Տարբեր թերթեր ալ ատեն
ատեն իր աշխատակցութիւնը վայելած
են: Համիտեան շրջանին, երբ ամէն տե-

սակ թուղթ եւ գրութիւն կասկածելի վա-
ւերաթուղթի տեղ կը գրուէր, անակնկալ
խուզարկումի մը ենթարկուելու վախէն,
բազմաթիւ անտիպ գրութիւններ, ոտանա-
ւոր եւ արձակ, փճացուցած է: Անտիպ կը
մնան տակաւին բազմաթիւ քարոզներ,
կարգ մը բանաստեղծութիւններ, նամակ-
ներ, եւն.: Հեղինակն է երեք հատորէ բաղ-
կացեալ Աշխարհաբար ֆերականութեան մը
որ իր մանկավարժական դիւրուսոյց մէ-
թոտին համար ատեն մը որդեգրուե-
ցաւ բոլոր դպրոցներէն: Հրատարակած է
«Մտածութիւնք Տօնական Օրերու Հայ. Սուրբ
Եկեղեցւոյ» անուն գրքոյկ մը, որուն մէջ
ամփոփուած են Բիւզանդիոնի մէջ իր հրա-
տարակած յօդուածներուն մէկ շարքը: Իր
գրական աշխատութեանց շատ մը ծրագիր-
ները ու ձեռնարկները դժբախտաբար ան-
կատար մնացին կանխահաւ մահուամբը որ
զինքը առաւ տարաւ երբ դեռ՝ իբրեւ քա-
ռասուններկու տարեկան երիտասարդ մը՝ իր
հոգւոյն ու մտքին ուժի հանքերընոր սկսեր
էր շահագործել յօգուտ այն ազգին որուն
կեանքին հետ նոյնացուց իր կեանքը եւ
զոր սիրեց անգերազանցելի սիրով մը:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

Գ Ր Ձ Ի Ե Ի Ս Ր Տ Ի Մ Ա Ր Դ Ը (1)

Գիտակի անունին Հայ Լրագրութեան մէջ սիրելի յիշատակներու կարգն անցնելէն առաջ, կ'փափաքէինք երկու խօսք ըսել, այլ եւ այլ տեսակէտներով շահեկան այս դէմքին յատկանշական քանի մը գիծերուն վրայ:

Առերեւոյթ հակասութիւններու շարք մ'էր Գիտակի էութիւնը: Նախ, ինք ցեղով Ասորի էր: Ասորի հօրմէ եւ Հայ մօրմէ (2) ծնած, քաջ տեղեակ ասորերէնի, միշտ գիտակցութիւնն ունէր իր Ասորի ծագումին, եւ շատ լաւ յարաբերութեան մէջ էր Ասորի բարձրաս-

(1) Ամբողջ Հայ Մամուլը դրուատական յօդուածներով լեցուեցաւ Գիտակի վրայ իր մահուան առթիւ: Այս մէկն, որ իբրեւ խմբագրական երեւցաւ Բիւզանդիոնի մէջ — Յուլիս 19, 1902 — հոս կ'արտատպենք իբրեւ լրացուցիչ մաս իւր կենսագրութեան նուիրուած նախընթաց յօդուածին:

(2) Եօդուածագիրը կը սխալի: Գիտակի թէ՛ հայրը եւ թէ՛ ՄԱՅՐԸ Ասորի էին:

տիճան հոգեւորականութեան հետ: Բայց ո՛չ մէկ Հայ Գիսակէն աւելի տողորուած էր ընդի տրամադրութիւններով, ո՛չ մէկ Հայ մտքով ու գրչով աւելի նախանձախնդիր դտնուած էր իր համայնքին իմացական ու բարոյական զարգացման ու բարգաւաճման: Իր մօր կաթն եւ իր հայեցի դաստիարակութիւնն ի խարբերդ եւ ի Պարտիզակ՝ զինք կերպարանափոխ ըրած էին իբրեւ մէկ անդամը մեր համայնքին: Իր մտքով կ'պատկանէր խարբերդցի այն քաջուսումն եւ բարեկիրթ սերունդին որ այսօր պատուաւոր տեղ մ'ունի կրթական ու գրական ասպարէզին մէջ: Եւ ինք նոյն այն խարբերդցիներէն նուազ օժտեալ մէկը չէր:

Ուրիշ հակասութիւն մը: Գիսակ ինչպէս ցեղով օտար էր մեզմէ, դաւանութեամբ ալ մեզմէ չէր: Հայ բողոքական հասարակութիւնն երբեք աւելի համոզեալ անդամ մը չէր ունեցած: Բայց նաեւ ո՛չ մէկ Հայ բողոքական աւելի մօտ եկած էր Հայ Մայրենի Եկեղեցիին, աւելի համակրած էր անոր, աւելի գնահատած էր դարուց ընթացքին մէջ անոր անդին ծառայութիւններն Հայ համայնքին. ո՛չ մէկ բողոքական աւելի զերծ գտնուած էր Կալվինական նեղ

ըմբռնումներէ: Հայ բողոքականներու այն յուսատու հատուածին կ'պատկանէր որ կը ցաւի 60 տարի առաջուան պառակտումին համար, եւ կ'աշխատի ըստ կարի մոռցնել զայն, լաւագոյն յարաբերութիւններ մշակելով տոհմիկ Եկեղեցիին հետ, եւ որդեգրելով Հայ բողոքական դաւանութեան ու պաշտամունքին մէջ ինչ որ՝ համաքրիստոնէական եւ բնիկ կրկին դրոշմովը՝ պարծանքն է Հայ Եկեղեցիին ժամերգութեանց եւ հոգեւոր դպրութեանց:

Վերջապէս, Գիսակ մեզմէ հեռի էր նաեւ միջաւլայրով. զի եթէ իր նախակրթութիւնն Հայ դպրոցի մէջ առած էր, իր բարձրագոյն դաստիարակութիւնն եւ իր ապրած միջավայրն ամերիկեան կամ անգլիական եղած էին, եւ ինք աւելի ժամանակ անցուցած էր Ամերիկացիներու եւ Հայ բողոքական շրջանակներու մէջ, քան իսկապէս տոհմային շրջանակներու մէջ: Բայց թէպէտ ցեղով, միջավայրով ու դաւանութեամբ մեզմէ բաժնուած՝ այլ իր գրիչն ամէն պատուար խզեց, եւ զինք ա'յն աստիճան նոյնացուց Հայ Եկեղեցիի զաւակի՝ մը հետ որ Սուրբ Հայրապետը բարեհաճեցաւ իր քաջալերական գոհունակութիւնն յայտնել Գի-

սակի Բիւզանդիոնի մէջ գրածներուն համար, եւ Տ. Մելքիսեդեկ Սրբազան գրեց մինչեւ անգամ որ եթէ այս անանուն յօդուածագիրն աշխարհական մ'է, ինք պատրաստ է քահանայ ձեռնադրել զայն. եթէ ամուրի է, կ'յօժարի վարդապետ ձեռնադրել, եւ եթէ արդէն վարդապետ է, Ծայրադոյն աստիճանին արժանի կ'տեսնէ զայն: Երբ խնդիրը կրօնական գրուածի մը արժէքը, տարողութիւնը, ուղղափառութիւնը դատելու վրայ է, ո'չ ոք Ն. Ս. Օծութենէն կամ Մելքիսեդեկ Արքեպիսկոպոսէն աւելի ձեռնհաս կրնար ըլլալ: Եւ այս ու այսօրինակ պատուաբեր գնահատումներ՝ որոնց առարկայ կ'ըլլային Գիսակի գրուածները մեր կղերին եւ խելահաս գրագէտ դասուն կողմէ, կ'ցուցնեն թէ անոր գրիչն ո'ր աստիճան Հայ-քրիստոնէական ներշնչում ունէր:

Եւ հիմա կարգն է ի վեր հանելու Գիսակի բուն արժանիքը: Ոմանք գրիչն ունին — գեղեցիկ աշարհաբար մը՝ կատարելապէս քերականական, բայց ներշնչումէն զուրկ են: Ուրիշներ կ'կրեն կրօնասէր հոգի մը, ներշնչումը կ'զգան իրենց մէջ, բայց գրիչն է որ կ'պակոյ իրենց: Գիսակի

վրայ հաւասար աստիճանով կ'ստուգուէին երկու ձիրքերն ալ: Եկեղեցւոյ հին Հայերու քրիստոնէական լայն շունչն էր որ կ'ոգեւորէր իր կրօնական-բարոյական գրականութիւնը: Կը կենար այն հաստատուն կոռուանին վրայ որ հասարակաց է համայն Քրիստոնէութեան, եւ որ առ յաւէտ պիտի մնայ, երբ ձեւերն ու ձեւաբանութիւնները պիտի կորսնցնեն ամէն գրգռիչ նշանակութիւն, պիտի դադրին կիրքերն յուզելէ Աստուածաբաններու հակընդդէմ դպրոցներուն մէջ: Այնպիսի կոռուան մ'է այն ուր Հայ համայնքը բաժնող երեք դաւանութիւններն ալ հաւասարապէս մտիկ կ'ընեն Կրօնի յաւիտենական ճշմարտութիւններուն, անոնց՝ որոնք ամէնէն աւելի կ'ներգործեն մարդուս նկարագրին վրայ, եւ կը նպաստեն բարձրացնելու ընկերային մակարդակը:

Բայց — յաճախ զրուցուած խօսքերու համար մանաւանդ — խօսքը չէ այնչափ որ կ'ազդէ որչափ լսելուն կամ գրելուն ձեւը: Եւ շատեր հրապուրուած էին Գիսակի մանաւանդ գրելու ձեւէն: Այն ի'նչ սքանչելի հայերէն, պարզ այլ ներդաշնակ, գրական բայց առանց ձեքձեքումի, նոր բայց ոչ

«անկապաշտ», ընտիր օրինակ քերականական աշխարհաբարի, ինքն եւս ըլլալով հեղինակ աշխարհաբարի ամէնէն աւելի ընդունուած եւ գործածուած քերականութեան մը, սիրելով, խնամելով իր գրած լեզուն, հաւատալով անոր ոյժին, իբրեւ հրաշալի գործի մը մտքի ամէնէն գեղեցիկ յղացումները մարմնացնելու։ Կը յիշէք, օրինակի համար, իր «Ծաղկազարդ»ի յօդուածը Հայ Սուրբ Եկեղեցւոյ Տօնական Օրերուն (1) նուիրուած իր գրքոյկին մէջ, արտատպուած Բիւզանդիոնէն։ Այնքան սովորական, յեղուած նիւթ մը՝ իր թէ՛ հոգեբանական եւ թէ՛ նկարագրական կողմովն՝ որչա՛փ ներշնչող, ոգեւորիչ կենդանութիւն մ'առած էր Գիսակի գրչին տակ։ Դիւցազներգութեան մը պէս կ'կարդացուէր Յիսուսի մուտքն Ներուսաղէմ — եւ մեր հոգիներուն մէջ։ Ահա՛ գուտ կրօնական նիւթերն հասարակութեան հրապուրիչ ներկայացնելուն ձեւը։ Հապա, նոյն Մեծ Պահքին, Անառակ Որդիին (2) վրայ գրածին անուշութիւնը, մեղմ դիւթու-

(1) «Մտածութիւնք Տօնական Օրերու Հայ Սուրբ Եկեղեցւոյ», հատոր Ա. էջք 79—89։

(2) Նոյն — էջք 34—51,

թիւնը, որ ամէնէն անգգայ սիրտն ալ կ'կա.
կուղցնէր, եւ արցունք մը կ'խլէր ամէնէն
սկեպտիկ աչքերէն:

Ինչէն էր այս «Մեծ Պահքի» յօդուած-
ներուն անսահմանելի ոյժը: Աստուածաբա-
նութենէն, գրականութենէն, աշխարհա-
բարի հեղինակութենէն, քարոզելու վար-
ժութենէն: Բայց այս ամէն յատկութիւնք
զատ զատ ուրիշներու մէջ աւելի հարուստ,
աւելի կարկառուն կրնայ գտնուիլ: Հայ
տարրն Գիսակէն աւելի հմուտ գլուխներ
եւ աւելի քաջ հայկաբան գրիչներ կ'պա-
րունակէ: Որչափ մենք կրցինք վերլուծել,
ընթերցողը՝ առանց ճանչնալու Գիսակին
ո՞վ եւ ինչպիսի մարդ ըլլալը, գրուածին
ընթերցումէն կը հասկնար թէ հաւատքով
գրուած էր ան, թէ՛ գրողն իր ըսածներուն
հաւատալու անգին արժանիքն ունէր: Եթէ
ուրիշ կրօնական հրատարակութիւններնոյն
տպաւորութիւնը չեն ըներ մեր վրայ, թե-
րեւս անոր համար է որ գրողին հոգին ան-
խուսափելի կերպով կ'մատնուի, եւ թերա-
հաւատ հոգի մը կարող չէ գերել ընթեր-
ցողին զգացումը:

Եւ այս տպաւորութիւնը աւելի կը շեշ-
տուէր անոնց քով որ Գիսակը նաեւ անձ-

նապէս ճանչնալու բախտն ունեցած էին:

Ճշմարիտ Գրիստոնէի ոչ հասարակ տի-
պար մ'էր նա, հազուատեսիլ մեր օրերուն,
երբ գիտնականն յանուն մտային զարգաց-
ման կ'թերահաւատի, եւ երբ ոչ-զարգաց-
եալը նիւթական գետնաքարշ կեանքի վրի-
պումներէն ու տուայտումներէն լլկուած, ո'ր
երկրի մէջ ալ ըլլայ, ամէնէն առաջ հա-
ւատքէն կ'ուծանայ գուցէ: Իր անհատական,
ընտանեկան եւ ընկերային կեանքն ըստ
կարի մօտ կուգար իր նկարագրած հոգեւոր
իտէալին: Իրեն համար լոկ վերացական
տեսութիւն մը չէր «Գաղստիարական կեան-
քը» (1): «Պարկեշտ, պատուաւոր, ուղղամիտ
մարդ մ'էր» հասարակ բացատրութիւնը
բաւական պիտի չըլլար զինք պատկերա-
ցնելու: Գրիստոնէական պարզասիրութեան,
համեստութեան, փափկասրտութեան եւ
անձնուիրութեան հով մը կար վրան զոր
դժուար է ճշտիւ որակել: Չկայ մէկը որ կա-
րենայ ըսել թէ Գիսակի բերնէն ծանր խօսք
մը լսած է, կամ տեսած է անոր ո'եւ է վի-
րաւորիչ մէկ վարմունքը: Գովասանքէն,

(1) Կ'ակնարկէ այս խորագրով յօդուածներու շարքի
մը, զոր Գիսակ հրատարակեց «Բիւզանդիոն»ի մէջ,
1900, Հոկտեմբեր 20էն Դեկտեմբեր 8:

ցուցադրութենէն, փառքէն, պարծանքէն աւելի խուսափող մէկը կարելի չէր երեւակայել:

Համեստ Հայ ընտանիք մը կազմած էր, եւ ամէն մոլութենէ, շռայլութենէ զերծ, դրամական շահախնդրութենէ բոլորովին հեռի, իր անձին օրինակովը կ'ուզէր շեշտել այն բարի խրատները զոր տունէ տուն կ'պտտցնէր, իր հովուական պարտաւորութեան էական մէկ մասն համարելով այցելել իր հոգեւոր խնամքին վստահուած ընտանիքներուն, տեղեկանալ անոնց վիճակին ու պէտքերուն, սփոփել անոնց վիշտերը, հիւանդներուն քով գտնուիլ, ու կարօտներուն օգնութիւն հասցնել ամէնէն լռին եւ խորհրդապահ ձեւով: Մեր անձնական հայեացքով, փոյթ չէր թէ Գիւսակ ի'նչպէս կը կ'հասկնար ինչ ինչ վարդապետութիւններ ու ծէսեր, ցորչափ իբրեւ Հայ քրիստոնեայ իր վարք ու բարքն անբիծ, անարատ, օրինակելի էին, եւ դրական ապացոյց մը Քրիստոնէութեան ոյժին՝ իբրեւ գործնական կանոն կեանքի:

Վեր. Առաքել Կ. Պետիկեանի կեանքէն ու գրական գործունէութենէն դաս մը կայ մեզ համար, դաս մ'ալ՝ մեր Հայ Բողո-

քական եղբայրներուն համար: Մեզ համար
 դասն է՝ մշակել «Աւուլջ Գրականութիւ-
 նը» (2), եւ ծառայեցնել զայն նոր սերուն-
 դին բարձրացմանը, ընտանեկան եւ ընկե-
 րական կեանքին ազնուացմանը, զարգա-
 ցնել նաեւ աւելի բարձր իտէալ մը կրօնա-
 յին պարտաւորութեան, եւ կեանքի մէջ ի-
 րականութիւն մը դարձնել զայն՝ պատկա-
 ռոտ ոճով մը ներկայացնելով զայն լինթեր-
 ցողին, եւ ո՛չ թէ սկեպտային լծեւադրում-
 ներով քայքայել ինչ կրօնային հաւատք որ
 մնացած է մեր մէջ: Իսկ մեր Հայ բողոքա-
 կան ազգակիցներուն համար, կրօնային
 լայն ներողամտութեան ոգւոյն, բուն հայե-
 ցի քրիստոնէական զգացման, եւ Մայրենի
 Եկեղեցւոյն նկատմամբ յարգանքի ու պատ-
 կառանքի ճշմարիտ տիպար մը պէտք է
 ներկայացնենք զԴիսակ, յուսալով որ հե-
 տզհետէ կ'շատնան Հայ. Սուրբ Եկեղեցւոյն
 նկատմամբ անոր պէս խորհողներն ու զգա-
 ցողներն Մայրենի Եկեղեցիէն բաժանեալ
 հատուածներուն մէջ:

ԲԻԻԶԱՆԴ ՔԷԶԵԱՆ

(2) Այս խորագրով եւս յօդուածաւարք մը հրա-
 տարակած է «Բիւզանդիոն»-ի մէջ, 1901, նոյեմբեր
 16էն 19:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ը (1)

Մարդիկ կ'խորշին «անծանօթ»էն, չեն ուզեր հաւատալ զաղտնիքի, միստիքի, բայց ո՞վ կրնայ ազատուիլ անոնցմէ. անոնք են որ մարդուս կեանքը կը բաղկացնեն:

Ահա անծանօթ մը, իրական անտեսա-
նելի մը — Ժամսնակն: Գիտե՞ս զայն:

Ձենք գիտեր ու չենք տեսներ այս րո-
պէին յաջորդող րոպէն: Ամէն երկվայրկեան
սեւ վարագոյրի մը ետեւէն դուրս կուգայ
կեանքի բեմին վրայ: Ամէն ժամու, ամէն
օրուան ետեւ սեւ գիծ մը քաշուած է: Ան-
համբեր հոգին, որ դարերու բոլոր գաղտ-
նիքները կ'ուզէ կարդալ, յուսահատ հա-
ռաչանքով կը կայնի ժամանակին անողոք
անծանօթութեան առաջ, եւ կ'ըսէ ինք ի-
րեն, «պէտք է խոնարհիլ, պէտք է համբե-
րել»:

Ժամանակն հոգիին դաստիարակն է, ան

(1) Գրուած՝ Յունվար 12, 1901:

կ'ուսուցանէ մեզի կեանքին մեծագոյն գա-
սը — համբերութիւն: Մարդ չէ կարող ապ-
րիւ առանց համբերութեան:

Յաջորդ ըոպէն, անձանօթ ժամանակն,
մեր մտքին շոգին է: Յիրաւի կեանքը շո-
գի մ'է վաղանցուկ, այլ յառաջ քշող շոգի
մ'է: Ժամանակն միշտ բաց ու տնկուած
կը պահէ մեր ականջը, լարուած կը
պահէ մեր ուշադրութիւնը: Աչքը միշտ
յառաջ կը նայի: Այս է գաղտնիքը կեանքի
զարգացումին, Աստուծոյ կրթական եղա-
նակին:

Ժամանակն խոստում ունի միշտ: Սպա-
սել անոր, նայիլ, ականկալել, այս է որ Խա-
ւարք կ'կոչուի:

Ապագայ ժամանակն՝ ընտելեան մեծա-
զօր օրէնքներուն պէս՝ ազդեցութիւն ունի
կեանքին վրայ: Վա՛յ անոր որ հեռաւոր ա-
պագայ մը չունի աչքին առջեւ, որուն «ա-
պագայ»ին հորիզոնը մինչեւ ցուրտ մար-
մարի մը, կամ հողերու կոշտի մը կ'երկարի:

«Վաղուան համար մի՛ պարծիր»: Ա-
նիկա քուկդ չէ: Կնքուած, անթափանցելի
գաղտնիքն է ան: Շուտով մ'ըսեր «վաղը»:
Անոր Տէրը զայն քեզի չի վստահիր, չի

յանձներ կանխաւ: «Վաղը չես գիտեր, եթէ
գիտնաս՝ ա՛լ վաղը չէ ան»:

«Վաղը շատ մօտ կ'երեւի, այլ կայ բան
մը աւելի մօտ քան վաղը, յաւիտենակա-
նութիւնը»: Ամէնէն մօտը մեզի՝ ու ա-
մէնէն հաւանականը ան է որ ամէնէն
հեռի, ամէնէն անհաւատալի բանը նը-
կատուած է, որ տխուր բառով կ'կոչուի
մեայ: Մէկ քայլ կայ քու եւ գերեզմանին
միջեւ:

Ժամանակի զանձարանէն մէկ օր միայն
տրուած է քեզի — այսօր: Ա՛ռ զայն, «այս
օր»ը, ու սիրոյ եւ պարտականութեան գոր-
ծերով շահեցուր, ճշխացուր զայն ու դար-
ձուր իրեն, ժամանակի Աստուծոյն: Թերեւս
օր մը եւս վստահի քեզի, թերեւս քու հա-
ւատարմութեանդ յաւիտենա՛ան դարերը
վստահի:

Ժամանակի մատեանին մէկ էջը միայն
իշխանութիւն ունիս բանալու: «Այս օր»ն
է այն: «Վաղը» միւս թերթն է, որ կըն-
քուած է: Մաքուր պահէ բաց էջը, որ ճեր-
մակ, անգիր թուղթ մ'է. գրէ անոր վրայ
ի՛նչ որ կ'ուզես, բայց գիտցի՛ր որ գրածդ
ա՛լ չ'աւրուիր:

Ի՛նչպէս կ'ուզես ողջունել գալիք ժա-

մանակը, նոյնպէս դորձածէ ներկայ ժամանակդ: Ներկային մէջ ապագան կը շինենք մենք: Ուրեմն լաւ անցուր «այսօր»դ, լաւ «վաղը» ունենալու համար:

Մենք ամէնքս պիտի ծերանանք կամ պիտի մեռնինք. այս ուղիղ է ֆիզիքական կեանքին համար: «Բայց, ըսած է հեղինակ մը, ճշմարիտ հոգին դէպի երիտասարդութիւն կ'լծեակոխէ»:

Ի՞նչ է կեանքը: — Դիտէ՛ ամպերը՝ դըզուած բուրդի պէս երկինքի կապոյտ դաշտին երեսը. դիտէ՛ սպիտակ կրկնօցը որ դրացի լեռներուն վրայ ձգուած է. մի՛ յափշտակուիր: Ահա կ'հալի, հետքը անգամ չի մնար «տեսիլ»ին: Այս է կեանքը, այսինքն, «շողի մը»:

Մեր կեանքի աւագ ժամացոյցն արագ կ'հոսի ու շուտ կ'սպառի: Ամէն մարդու օրերն համրուած են: Այս արեւն միշտ չի ծագիր վրադ. օր մը անոր ճառագայթներն պիտի թափին նորուկ գերեզմանի մը վրայ, որուն տակ դուն կ'ննջես: Նոր Տարին ոմանց համար մահուան անկողինը փոխուլ կուգայ: Իմաստուն եղիր, եւ մեծագոյն իմաստութիւնը — «սրտի իմաստութիւնը» — «օրերը համրելն» է:

Դժուար չէ յիշել անցելոյն մէջ գործուած սխալները, այլ դժուար է նոյն սխալները չի կրկնել յառաջիկային մէջ: Եթէ միտք ունիս մարդ ըլլալու, սակայն, դժուարութիւնը բաւական պատճառ չէ կրկնելու համար կեանքին սխալները: «Երկու անգամ գայթակղիլ միեւնոյն քարին վրայ՝ յայտնի շնորհազրկութիւն կ'ընշանակէ», ըսուած է:

Գիտե՞ս ի՞նչ է «Օգոստինեան Սանդուխը», որուն ակնարկեց Լոնկֆէլլօ իր քնարին բարակ թելովն: Սուրբն Օգոստինոս կ'ըսէր թէ սխալները սանդուխի մը աստիճաններուն պէս են: Մեծ մարդիկ անոնց վրայ կոխելով վեր կ'ելլեն:

Ապագան անստոյգ է, բայց մենք ենք կերտողներն ապագային: Բարիք գործէ, ու շքեղ կ'ըլլայ ան: Ամէն մարդու ճակտին վրայ «մեծ» գրուած է, եթէ մենք մեր ձեռքով չի ջնջենք զայն:

Կուզե՞ս նոր որոշում մը ընել այսօր, Նոր Տարուան մը մուտքին վրայ: Կան երկու բաներ որոնցմէ պէտք չէ զատուիս կեանքիդ մէջ — Աստուծմէ եւ խղճէդ:

Մեր դրամական կորուստներուն համար արցունքով կուլանք, բայց ո՞վ կ'ողբայ կորուսած պատեհութիւնները: «Ո՛վ մարդ, ը-

սած է Սենեկա, վայելէ ներկայ հաճոյք.
ները, բայց աղէկ նայէ որ ապագայ վայել-
քիդ չի վնասես»: Մի' լսեր նոյն իսկ հրեշ-
տակային նուազը, եթէ անով բուն իսկ լը-
սողութիւնդ պիտի կորսնցնես. մի տեսներ
նոյն իսկ զեղուհիներու դշխոյն, եթէ անով
տեսնող աչքերդ վրայ պիտի տաս, եթէ ա'լ
չպիտի տեսնես. մի' ճաշակեր' մինչեւ իսկ
դրախտի քաղցրագոյն պտուղը, եթէ համը,
հոտը ի սպառ պիտի մեռնի քեզի համար —
ահա այս է հոգին կորսնցնել ու բոլոր աշ-
խարհը շահիլ:

Ետ նայէ' անցեալ հոգեւոր ցաւերուդ
վրայ, որ ապագայ ցաւերէն բարիքներ քա-
ղես, ճիշտ ինչպէս ծաղիկները կ'քաղես
փուշերու մէջէն: Յաւերն պատգամաբեր
հրեշտակներ են: Հասկցիր անոնց նշանա-
կութիւնը. ամէն վիշտ խօսք մը ունի բե-
րանը, ուշադիր եղիր, սորվէ անոր լեզուն —
վշտին լեզուն:

Կեանքը պատուական է, ժամանակն
թանկ, քանզի անոնք շուտ կ'անցնին: Պայ-
րըն ըսած է, «Լոյսն յայնժամ սիրեց մարդ,
երբ լսեց թէ ան կ'երթայ ու ա'լ ետ չի
դառնար: Կեանքը յայնժամ պաշտեց նա,
երբ մեռաւն իմացաւ»: Ու ծաղիկն այն

ատեն փնտռուեցաւ, երբ արեւին ներքեւ
խամբեցաւ:

Մի' ցաւիր որ, սակայն, կեանքը կարճ
է. ան կ'տանի ցաւերը շուտ, ու կ'ըերէ
փառքը շուտ: Եթէ սեղանիդ շուրջ պզտիկ
կամ մեծ աթոռ մը դատարկ է, մանաւանդ
եթէ սիրտդ դատարկած է եւ քու էութիւնդ
քաշած տարած են անոնք, որ հիմա հեռի'ն
ձիւներուն տակ կ'քնանան, ո՛հ, յիշէ, սի-
րելիս, թէ Նոր Տարին քիչ մ'ալ մօտեցուց
քեզ անոնց:

Սրբէ՛ արցունքդ, թերահաւատ մարդ:
Այս կեանքը չէ ամէնը: Ո՛չ, բոլոր կեանքը
չէ՛ այս, այլ մի մասն է — փոքրիկ մասը —
կեանքին: Սկիզբն է այն կեանքին —
կեանքին՝ որ չունի վախճան: Ի՛նչ որ
ալ ըլլայ մեր ներկայ կեանքին գիրքը —
վէպ մը կամ սաղմոսարան մը, ողբերգու-
թիւն մը կամ կատակերգութիւն մը — սա
ստոյգ է թէ մահու հրեշտակը, որ ճամբայ
հանուած է Բարձրելոյն աթոռէն, թռչելով
կուգայ ու կ'կնքէ անոր վերջին գլուխը:

Կ'ըսուի թէ «Կեանքն անստոյգ է, ստու-
գապէս անստոյգ», ու մահն ստոյգ է: Բայց
մահը չէ վախճանը: Մահը զարթնումն է,

սթափումն է երազ կեանքէն իրական
կեանքի:

Այլ կէանք մը կայ — կեանք մը որ ընաւ
չի մեռնիր, կեանք մը՝ որ կցուելով կեան-
քիդ՝ խաւար անցեալդ կ'լուսաւորէ, արա-
տաւոր անցեալդ կ'սրբացնէ ԹողուԹեամբ,
եւ ապագայ կեանքդ կ'ըեղմնաւորէ, կ'ազ-
նուացնէ, կ'փառաւորէ, կ'անմահացնէ: Այս
կեանքը կը գտնուի անոր մէջ, որ ըսաւ,
« Ես եմ կեանք »:

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ Կ Ե Ա Ն Ք

ՈՒ

Ե Ր Կ Ա Ր Կ Ե Ա Ն Ք (1)

Ունա՛յն — այս է առաջին բառը որ մեր բերնէն կ'թռչի այսօր Ամանորի առիթով: Այս սարսռուն բառով յատկանշուած կամ ստորոգուած է կեանքը սա երեւելի պատճառով՝ որ անոր օրերը համրուած են: Կարճատեւ կեանքը ունայն, ի զուր, երազ հըռչակել մարդկային փիլիսոփայութիւնն է: Այլ փիլիսոփայութիւնը Անոր, որ մեծ «Ես եմ» կ'կոչուի, կեանքը ունայն կամ իրական չի վճռեր անոր տեւողութենէն դատելով: Երկար կեանքը էական նկատուած է մարդուն կողմէ՝ գոհացում տալու իր բնական ձգտումներուն, յուսախաբութեանց դէմ վերջնական յաղթանակը շահելու, իր երազած դղեակներուն աւարտումը ողջունելու, կամ անհրաժեշտ պարտականու-

(1) Գրուած՝ Յունուար 14, 1902:

Թեանց հատուցումով կատարելու թեան վեր-
 ջին եզրերուն հասնելու համար: Աստուծոյ
 երկայնը շատ հեղ մեր կարճն է, ինչպէս
 մեր կարճը Անոր երկայնն է: Մեր եւ Անոր
 քառերը կեանքին նկատմամբ համանշա-
 նակ չեն: Անոր նպատակներուն մէջ հար-
 կաւոր տարր մը չէ օրերուն երկարատե-
 ւութիւնը: Մեր վաղանցուկ բոպէները յա-
 ճախ դարեր են Աստուծոյ համար: Յաչս
 Աստուծոյ հազար տարին մէկ օրուան պէս
 է, ու մէկ օրը՝ հազար տարուան պէս: Սի-
 րոյ արցունքի կաթիլ մը երբեմն Աստու-
 ծոյ ծովը կ'լեցնէ: Պայծառ ու սիրելի արեւի
 մը մէկ անգամ ճառագայթումէն Ան զոհ
 կ'մնայ, մինչ մենք անոր շիջումին դէմ
 դժգոհ՝ կ'հռաչենք, կը բողոքենք: Ո՛հ,
 մինչ մենք յաճախ «Դեռ չ'սկսաւ» կ'գոչենք,
 Նա «լմնցաւ» կ'ըսէ:

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ո՞րքան կ'ապրի մարդը — այս է մեր
 հարցումը: Ի՞նչպէս կ'ապրի մարդը — այս է
 Աստուծոյ հարցումը: Տարբերութիւնը մեծ է
 ալս երկուքին միջեւ: Կեանքը ունայն է.
 կեանքը յաւիտենական է: Այս երկու հա-

կասութիւնները կատարեալ ճշմարտութիւններ են: Մաթուսաղայի կեանքեր կան, ու եթէ ըլլային Նոյի օրերէն մինչեւ հիմա ու մինչեւ յաւիտեան ապրող կեանքեր, տակաւին անոնց ամենուն համար պիտի կրնայինք ըսել «յաւիտենական ունայնութիւն»: Սխալ իմաստով կ'գործածենք «ունայն»ը: Մէկ օրուան մէջ դար մը ապրող կեանքերն ունա՞յն են:

ԱՊՐՈՂ ՈՒ ՄԵՌՆՈՂ ԵՐԱՋՆԵՐ

Կան մարդիկ, որոնց վրայ անցուդարձ գործող երկարատեւ, ազդու պատահարներ հետք մը չեն ձգեր: Բոլոր իրերը ու պատեհութիւնները լաւագոյն հետեւանք մը յառաջ չեն բերեր: Ժամանակին ու փորձառութեանց յորդահոս գետերը կ'անցնին, այլ անոնք կը մնան չոր ու ծարաւի: Կան մարդիկ որ օրացոյցներու պէս են, օրը կ'զրուցեն քեզի, առանց անոր նշանակութիւնը հասկնալու: Անոնք բոլոր իրականութեանց դէմ խստացած սրտեր են: Եղանակներն ի զուր կուգան ու կ'երթան, ո'չ գարնան անձրեւները, ո'չ ամրան արեւները

կանանչ բոյս մը կ'արտադրեն անոնց մէջ.
ապառաժներ են: Սատանաներու պէս են,
որ չեն փոխուիր, ու եթէ քանի մը ան-
գամ աշխարհ գային, տարբեր բան մը չ'պի-
տի ուզէին ըլլալ: Այսօրինակ կեանքերը, եր-
կայն ըլլան կամ ոչ, ունայն են — ապրող ու
մեռնող երազներ: Այս կարգէն են նաեւ

ՈՒՆԱՅՆ ՄՏՔԵՐԸ .

Կան մտքեր, որոնց վրայ արդարապէս
կրնայ դրոշմուիլ «ունայն»ի կնիքը: Հանդի-
պած չէ՞ք երբեք մտքերու, երբեմն շտե-
մարանի պէս ընշարձակ, մթերուած մըտ-
քերու, որոնց համար, սակայն, գիտութիւնը
սնունդ մը, մաս մը չի կազմեր կեանքին,
այլ անոնք կուգան արուեստակուծ մը կամ
ոսկեզօծեալ դրուագում մը գործելու ար-
տաքին կեանքին վրայ: Անոնք գիտութիւնը
կ'դիզեն, ինչպէս ժլատ հարուստը իր ոս-
կինքը՝ միայն անոնց վրայ նայելու ու
խենդի քրքիջ մը արձակելու համար: Գի-
տութիւնը չի փոխակերպեր զիրենք, չի
տարրանար իրենց բարձրագոյն էութեան
մէջ: Անոնք ամբարներ են իրօք փայտէ
շինուած՝ որ իրենց պարունակած բերքերէն

ոչինչ կը վայելեն: Գիտութեան ծովին մէջ
ընկղմած քարեր են, ու ոչ երբէք ծծող
սպունգներու պէս: Ամէն լեզու կը խօսին,
այլ չեն գիտեր Հոգիին լեզուն: Կ'ուսանին,
գիտութեան խորքերուն մէջ կ'սուզին, բայց
աւելի իմաստուն չեն ըլլար քան յառաջա-
գոյն: Գիտութիւնը կենդանի ճշմարտութեան
պէս չի թափանցեր իրենց ներքին կազ-
մութեան մէջ, չազնուացներ, չի վսեմա-
ցներ, չի գեղեցկացներ կեանքը: Ահա ա-
սոնք են որ իրաւունքունին ըսելու: «Իզո՛ւր
ստեղծուած ենք»:

ԵՐԿԱՐ ԿԵԱՆՔԸ ԿԱՐՃՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ընդհակառակն՝ կան կեանքեր, որոնց
համար այս աշխարհի մութ ամպերն, ար-
տասուալից, մռայլ մթնոլորտն կ'բերեն
նկարագրի վերանորոգումին առտուան ցօ-
ղերը: Եւ որոնց մէջ փչող հովերն աստուա-
ծային կրակը կ'հրահրեն: Անոնց համար
կեանքին ամէն փոփոխումները սրբազան
են: Վայրկեաններն այսպիսի հոգիներուն
համար երկայն են ու ոչ կարճ, հարուստ
են ու ոչ՝ աղքատ: Անոնք իմաստուն են
նոյն իսկ առանց ընդարձակ գիտութեան:

Օրերու անբաւական տեւողութեան մէջ ճութացուցած, հարստացուցած սրտեր ունին: Ունայնութեան տխուր ողբը անոնց երգը չէ: Անոնց կեանքը երկայն է կարճութեան մէջ: Վասնզի մէկ տարին անոնց մէջ բարոյական ու հոգեւոր իմաստութիւնը կ'ուճացնէ: Անոնց մէջ միայն մեքենական, գործարանաւոր տարրը չապրիր. չեն նմանիր ծովու մը՝ հաւասարապէս անզգայ լուսնին արծաթահալ կաթկթուքին կամ ամպի խոշոր թափթփուքներուն ներքեւ: Անոնք չեն մշակեր միայն այն յարաբերութիւնը՝ որ կեանքը ունի բնութեան հետ, որուն կ'ազդէ ժամանակին շունչն փթթեցնելով կամ փտեցնելով զայն. այլ այն մասն՝ որ իրենց մէջ բարձրագոյն «բնական»ը կամ Աստուծոյ բնութիւնը կը կազմէ՝ անկախ ժամանակին բոլոր փոփոխումներէն:

ՔՆԱՅՈՂ ՀՈԳԻԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

Թէ՛ կեանքին կարճութիւնը, թէ՛ տարիներու առատութիւնը ժամացոյցի կամ տարեցոյցի հաշիւներով չեն չափուիր: Թուականներն չեն ճշտեր կեանքին տեւողութիւնը: Հոգին է որ կ'ապրի. հոգին է որ

կ'զգայ, կ'կշռէ, կը չափէ զայն: Եթէ հոգին արթուն չէ, կեանքը միլիոնաւոր տարիներէ վերջ ունայն է: Ժամանակի երկարութեան չենք կարօտիր այնքան՝ որքան զգայուն, հսկող, ընդունակ, արթուն հոգիի մը, որ ամէնէն պզտիկ բացուածքներէն երկրի՝ կրնայ կաթիլ մը խմել, կրնայ ներշնչումի ծաղիկ մը քաղել: Յորչափ մենք կ'կծկուինք, կ'քաշուինք անձնասիրութեան ինքնահաճ ցանկապատին ետեւ, ուր ոչինչ կ'տեսնենք, ոչինչ կ'զգանք, ոչինչ կ'խորհինք, մեր բաժինը պիտի ըլլայ այնքան դատարկ, այնքան ունայն որ ամբաւ դարերը բաւական պիտի չլծուին մեզի, ու մեր գանգատը ժամանակին կարծութեան դէմ վերջ պիտի չունենայ: Երբ հոգին կ'մրափէ, ժամանակին ամենէն երկայն հոսանքը վար պիտի թափի արագաբար, եւ մենք պիտի հաշուենք սոսկ նուազիւր տարածութեան կեանքին ու մահուան միջեւ: Ննջող հոգիին կեանքը ամէնէն կարճ կեանքն է այս աշխարհիս մէջ:

ԵՌԱՄԵԱՅ ՅԱԻԺՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Կեանքին մեծութիւնը, ընդարձակութիւնը, վսեմութիւնը կախում չունին օրե-

րու եւ տարիներու շատութենէն: Մեր փութկոտ անհամբերութենէն է որ երբ կ'մօտենանք երկրաւոր կեանքի արեւմուտին, դառնապէս կ'ըողոքենք թէ Աստուած ի զուր ստեղծեր է մեզ: Ո՛հ, հաւատարիմ, բարի, սուրբ, օգտակար կեանքի մը օրերը համբանք չունին: Արեւի ու լուսնի տարիներով չեն հաշուուիր: Երկայնութեան գծերը չեն կարող չափել զայն: Ատենօք աստուածային կեանք մը մարդկային կերպարանքով երեւցաւ մեր աշխարհին մէջ գերաշխարհիկ լուսաւորի մը պէս, որ եկաւ փայլեցաւ մեր հորիզոնին վրայ: Այլ խաչին ստուերը այնքան շուտ ինկաւ անոր վրայ, որ կեանքերու ամէնէն ունայնը կրնար համարուիլ մեր չափերով ու հաշիւներով: Սակայն մէկ երկու տասնեակ ամիսներու մէջ սիրոյ եւ ցաւերու յորդ գեղումներով մարդկային պատմութեան բոլոր դաշտերը թրջեց: Ո՞վ աւելի երկար ապրած է ու պիտի ապրիքան զԱնիկա: Հագիւ եռամեայ շրջանի մը մէջ անվերջ յաւիտենականութիւն մը ապրեցաւ Նա:

Մօտ գացէ՛ք Անոր, որ բոլոր դարերը
 հ'պարփակէ իր մէջ, որուն բայերը ժամա-
 նակ չ'ունին, որուն միակ մակբայն է միշտ,
 որուն բառգրքին մէջ «անահնկալ»ը գոյու-
 թիւն չ'ունի: Անոր կցեցէ՛ք ձեր կեանքը՝
 մինչեւ որ մէկ վայրկեանը «հազարամեայ»
 մը արժէ, եւ վաղանցուկ ժամը մեծ հոգիին՝
 ըլլայ աւելի երկարատեւ քան պզտիկ հո-
 գիներուն յաւիտենականը: Թող կեանքդ
 դպչի այդ ապրող Յաւիտենականին՝ այն-
 պէս որ ժամանակադրական հաշիւներով՝
 կարճ ըլլայ այն կամ երկայն, քու մէջ սկսի
 այն կեանքը, որ գեր ի վեր է բնութենէն ու
 ժամանակներու հասողութենէն: Պահէ՛ հո-
 գիդ մաքուր, զգայուն՝ Աստուծոյ սիրոյն, եւ
 ընդունակ՝ հոգիին ներկայութեան, ու քու
 մէջ ոչինչ կ'մեռնի հողին բաժինէն զատ:
 Ունայնութիւնը ժամանակի տեւողութենէն
 չի բղխիր: Ունայնութիւնը քու մէջ է: Թօ-
 թափէ՛ զայն, ու հագի՛ր յաւիտենականու-
 թիւնը: Մի՛ վհատիր եթէ յուսախաբութեան
 զաղտնի խարակներուն վրայ փշրուած է
 արդէն բարոյական կեանքիդ նաւը: Ժողվէ՛
 ցրուած բեկորները, վերաշինէ՛ ջախջա-

խուած նկարագիրդ: Ուշ չէ: Բարին ապրելու
ժամանակամիջոցին մէջ ուշ չ'կայ: Սկսէ՛
հաւատալով Աստուծոյ լոյսին: Հոգեւոր հա-
ւատքին կեանքը սկսող է ու ոչ՝ վերջացող,
ծնող է ու ոչ՝ մեռնող: Սկսէ՛ ապրող կեանքը,
տեւական կեանքը, նոր կեանքը նոր Տա-
րիին հետ: Սկսէ՛:

Ա Ս Տ ՈՒ Ա Ծ Ա Յ Ա Յ Տ Ն ՈՒ ԹԻԻՆ (1)

Մեր մոլորական հանդիսատես եղա՞ծ էր երբէք անցքի մը այնքան յուզիչ, այնքան բանաստեղծական, այնքան իրական ու այնքան հոգեւոր, քան այն եղական, հրաշափառ դէպքը, որ կոչուած է Աստուածայայտնութիւն: Երկիրն ունկնդրա՞ծ էր երբէք Աստուծոյ երաժշտութեան, լսա՞ծ էր «երկնային զօրաց բազմութեան» յաւիտենական երգը — «Փա՛ռք ի բարձունս Աստուծոյ, յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Ի՛նչ խլրտում վերը, երկնքի մէջ, ու ի՛նչ խոռվք, վրդովում վարը, երկրի վրայ: Ո՞ւր կ'երթան

ԴԱՇՏԻՆ ՀՈՎԻԻՆԵՐԸ

Ո՞ւր թողած են իրենց հօտը, եւ ո՞վ կը փնտոեն գիշերանց գեղէ գեղ անցնելով եւ դուռ դուռ թափառելով: Օ՛հ, հովիւնե՛րն են

(1) Գրուած՝ Յունվար 18, 1901:

անոնք՝ թէ մարդոց աննշան, հասարակ դասերը, որ ի խնդիր են Փրկչի մը, որ է միակ կարօտութիւնը, լրացումը ու ակնկալութիւնը անոնց:

Եւ ովքե՞ր են

ՄՈԳԵՐԸ

Անոնք՝ որ Արեւելից հեռաւոր ծայրերէն աստեղագիտական լոյսերու առաջնորդութեամբ կ'քալեն գիշերով ցերեկով, ու մէկը կ'փնտռեն: «Ո՞ւր է Նա, ո՞ւր է», կ'հարցնեն: Մոգե՞րն են այս յամառ հետապնդողներն թէ նոյն իսկ իմաստութիւնը: Մոգերը չե՞ն միթէ ներկայացուցիչները իմաստութեան: Անոնք իրենց փնտռողով չե՞ն հռչակեր թէ բոլոր գիտութիւնը, բոլոր փիլիսոփայութիւնը կ'առաջնորդուին Քրիստոսով ու կ'առաջնորդեն Քրիստոսի, ինչպէս բոլոր գետերը կ'երթան, կ'լծափին ծովը: Աստուած կ'պաշտուի՝ ամէնուրեք, ու նաեւ գիտութեան վեհապանծ տաճարին մէջ:

Եւ է՞ր կ'փնտռեն անոնք այդ երկինքի ծնունդը — «Քանզի... եկաք երկրպագանել նմա»:

Եւ ահա այլ ոք եւս չերովդէս անուն, որ իրեն կանչելով մոգերը, կ'ըսէ անոնց, «եւ

ես եկեալ երկրպագից նմա» — երկու հա-
կընդդէմ ներկայացուցիչներ երկրպագու-
թեան, կեղծ ու ճշմարիտ:

Ո՞րն է կեղծ երկրպագութիւնը: Հարցու-
ցէք Հերովդէսի — Խանձարուրքին մէջ մա-
հացնել անմահը:

Եւ օվքե՞ր են

ՍՈՒՏ ԵՐԿՐՊԱԳՈՂՆԵՐՆ

Այն քրիստոնեաներն՝ որ յանուն Սուրբ
Ծննդեան կ'փառաբանեն իրենց յոռի եսք,
ու կ'մարեն հոգիին լոյսը: Անոնք՝ որ կ'ծռեն
իրենց մարմինը Անոր առջեւ, այլ ոչ սիրտը.
անոնք՝ որոնց բերնին մէջ կ'օրհնուի Քրիս-
տոս, այլ կ'անպատուուի, կ'անարգուի ի-
րենց վարմունքին մէջ. անոնք են կեղծ
քրիստոնեաներն, սպաննիչ երկրպագող-
ներն Քրիստոսի:

Եւ որո՞նք են

ՃՇՄԱՐԻՏ ԵՐԿՐՊԱԳՈՒՆԵՐՆ

Հարցուցէք մոզերուն — «Եւ բացեալ
զգանձս իւրեանց, մատուցին նմա պատա-
րագս ոսկի, կնդրուկ եւ զմուռս»: Անոնք՝ որ
կ'բանան իրենց սրտի գանձերը, կ'նուիրեն
իրենց ամէնէն թանկագին ընծաները, կ'զո-

հեն իրենց եսասիրութիւնը, սնափառութիւնը, իրենց պաշտած կուռքերը, ու բարոյական պատարագին հետ նաեւ՝ նիւթականը: Ճշմարիտ՝ աղօթքն է՝ փրցնել սրտէն ու տալ Աստուծոյ, եւ տալ կարօտին, բան մը խլել մեր հաճոյքէն, մեր երջանկութենէն, կորզել մաս մը մեր հարազատներուն վայելքէն եւ նուիրել որբին, սրբել արցունքը խեղճին, հացը ըլլալ անօթիին, կերակուրը դառնալ այլոց: Նուիրել, ընծայել, պատարագուիլ — ահա՝ ճշմարիտ, անկեղծ երկրպագութիւնը:

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՅԱՅՏՆԻՉԸ

Քրիստոնէութեան ամէնէն յատկանշական, ինքնուրոյն գերազանցութիւնը կ'կայանայ սա զարմանալի իրողութեան մէջ՝ որ այն չի ներկայացնէր սոսկ յայտնութիւն մը գերբնական, այլ ցոյց կուտայ նաեւ գերագոյն Յայտնիչը, կ'բերէ պատգամն ու միանգամայն պատգամատուն: Ո՞վ բերաւ հաղորդեց Աստուծոյ զրկուած բանը — նոյն իսկ Բանը, «ի սկզբանէ էր Բանն... եւ Աստուած էր Բանն»: Աստուծոյ յայտնութիւնն ու յայտնողը միեւնոյնն էր: Քրիստոնէութեան յայտնութիւնը, ու միայն Անոր յայտ-

նութիւնը կոչուած է «Աստուածայայտնութիւն»:

Յիսուս Քրիստոս, որ Ս. Աւետարանին յայտնութիւնն է, ըսաւ, «ԵՍ ԱՆ ԵՄ»: Խօսքն ու խօսողը, յայտնութիւնն ու յայտնողն ինք էր: Ինք իրեն համար միայն կ'վկայէր: Նա չըսաւ. «Ես ճշմարտութիւնը կ'խօսիմ», այլ՝ «Ես եմ ճշմարտութիւնը»: Օ՛հ, ասոր պէս ճշմարտութիւն չի կայ. ասոր պէս խօսք կամ յայտնութիւն տրուած չէ: Մեր ընդունածը կրօնական սկզբունք, հաւատալիք, դաւանանք կամ վարդապետութիւն չեն սոսկ: Մեր պաշտած յայտնութիւնը Ինքն է, նոյն իսկ Յայտնողը: Փա՛ռք Աստուածայայտնութեան:

ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՀՐԱՇՔԸ ԵՒ ՀՐԱՇՔԻՆ ԱԻԵՏԱՐԱՆԸ

Աստուծոյ յայտնութիւնը Ծնունդն է, յայտնութիւնն է Քրիստոսի անձին: Ո՛հ, ո՞վ է Ան: Աւետարանին ստեղծած, յօրինած հրա՞ջքն է: Բայց նոյն իսկ հրաշք չէ՞ Աւետարանը — այս զարմանալի, անօրինակ, աննման գիրքը, որ արժանապէս կ'կոչուի Գի՛ր՜Բը՝ գեր ի վեր ամէն մտքէ, ամէն յղացումէ, ամէն երեւակայութենէ: Ո՞վ ըրաւ այս անհուն յայտնութիւնը, ո՞վ արտադրեց

այս գերբնական, գերերկրային ու գերբնականային ապշեցուցիչ հեղինակութիւնը, ո՞վ գործեց այս աւետարան հրաշքը: Բայց եթէ Ան միայն՝ որ պատմուեցաւ անոր — Աւետարանին — մէջ. Ան, միայն Ան, որ յայտնեց զայն, յայտնութեանց յայտնութիւնը:

Զէ՞ք հաւատար Աւետարանին պատմած հրաշքներուն: Մի՞ հաւատաք: Բայց ի՞նչ պիտի ըսէք, կ'աղաչեմ, այն հրաշքին, զոր ո՛չ Աւետարանը կրնայ յզանալ, ծնիլ, եւ ո՛չ ուրիշ զօրութիւն մը, եթէ ոչ Ան՝ որ նոյն իսկ Հրաշքն է: Հրաշք մ'է Նա, հրաշալի հրաշք մը, որուն հրաշագործն միայն նոյն Ինքն կրնայ ըլլալ: Ո՛հ, Ի՛նք, Ի՛նք, այդ մարմին եղած հրաշքը, այդ գաղտնեաց գաղտնիք կեանքը, Աստուծոյ ամէնէն խորունկ իմաստութեան ու իր հոգւոյն ամէնէն գերազանց գեղեցկութեան յայտնութիւնը: Կարելի է մերժել առանց Քրիստոսի՝ բայց հրաշքներով լի Աւետարան մը, այլ առանց հրաշքի՝ սոսկ Տէր Յիսուսի գերահրաշ կեանքը նեղկայացնող մատեան մը իմ սրբազան Աւետարանս պիտի ըլլաք:

ՅԱՅՏՆ ՈՒԹԵԱՆՅ   ՅԱՅՏՆ ՈՒԹԻԻՆԸ

Բոլոր տիեզերքներուն, բոլոր երկինք.

ներուն ու երկիրներուն ամէնէն մեծ ու մե-
 ծափառ յայտնութիւնը, բոլոր յայտնու-
 թեանց յայտնութիւնն է Ծնունդն Որդւոյն
 Աստուծոյ, Աստուածայայտնութիւնն է այն:
 Երկիւղածութեամբ մօտեցէք Բեթլէհէմի այ-
 րին, ուր նորածին մը մարմինով կոյս, սըը-
 տով կոյս, հոգիով կոյս կնոջ մը գրկին մէջ
 կ'մրափէ դողահար: Ո՞վ ծնունդ տուաւ ու
 պատեց այդ խանձարուքին մէջ երախայ
 մը, որ նաեւ «Անպարագրելի»ն է, մանկիկ
 մը, որ նաեւ լոյսն է, պզտիկ անձնաւորու-
 թիւն մը, որ նաեւ մեծութիւնն է, ճշմար-
 տութիւնն է, ու կեանքն է:

ԱՐԵՒՆԵՐՈՒՆ ԱՐԵԻԸ

Ու տակաւին չ'պիտի՞ հաւատաք թէ
 «Փառք Տեառն ծագեցին», թէ լոյսը իջաւ
 հոն, Անոր վրայ, լոյս ընդունելու Անկէ, թէ
 հրեշտակաց խումբեր եկան ու երգեցին
 երկինքի հրաշակերտ, նոր մեղեդին —
 «Փա՛ռք ի բարձունս Աստուծոյ»: Մօտեցէք
 Անոր, ու տեսէք որ արեւներուն Պրեւին
 կ'մօտենաք, ու կ'այրիք: Հպեցէք այդ ման-
 կան, ու պիտի գոչէք — «Ահա Աստուծոյ
 Դառը, ահա Մեսիան, ահա Ինք, յաւիտե-
 նական Անժանօթը, յայտնուած Աստուածը»:

Եւ հարցուցէք, «Ինչո՞ւ յայտնուեցաւ Ան»:
Ինչո՞ւ

ՄԱՐԴԱՑԱԻ ԳԵՐՄԱՐԴԿԱՅԻՆԸ

Մարդ անօգնական էր, կ'կորսուէր: Նա կարող էր կորսնցնել ինքզինք, այլ ոչ երբէք փրկել: Կը կարօտէինք կեանքի մը, որ կարող ըլլար փրկել մեր բարձրագոյն կեանքը: Ու, փա՛ռք Աստուծոյ, այդ կեանքն յայտնուեցաւ մեր մէջ յանձին «Որդւոյն Մարդոյ»: Նա կատարեց արդարութիւնը, զոր մենք չէինք կարող կատարել: Նա, ինք Մարդն, հնազանդեցաւ Իրեն, եւ Անով մենք հնազանդեցանք, զի այդ «մարդ»ն մենք էինք: Ահա այս կերպով Անիկա եղաւ

ՄԵՐ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ի՛նչ որ Քրիստոս ըրաւ փոխանորդութիւն մը չէր միայն: Մենք արդար չհամարուեցանք, այլ արդարացանք: Անոր սրբութեամբ սուրբ չի համարուեցան մեր պիղծ սրտերը, այլ սրբուեցան, վերանորոգուեցան: Ու այս ամէնը տեղի ունեցաւ սոսկ հաւատքով: Քրիստոս մեր արդարութիւնը եղաւ հաւատքի միջոցով: Կ'հաւատա՞ս: Թէ որ հաւատաս, կ'փրկուիս, կ'սրբուիս, կ'ար-

դարանաս, կեանք կ'ստանաս — կեանք՝ որ
կ'կոչուի «յաւիտենական կեանք»:

ՔՐԻՍՏՈՍ ՄԱՐԴԸ

Կ'ըսես թէ «Մէկը չի կրնար ապրիլ Ա-
ւետարանի ոգիով, Քրիստոսի կատարեալ
կեանքին համանման»: Ճշմարիտ է: Բայց
ահա ամենակատարեալ էակը, որ կուգայ
կ'ընակի քու մէջ, կ'ըլլայ նոյն իսկ մարդը
ու կարելի կ'ընէ ապրիլ Իր կեանքը: Եթէ
ընդունինք Ձինք — չէ թէ զմեզ — իբր մեր
Փրկիչը, եթէ փարինք Իրեն, յուսանք, ա-
պաւինինք, հաւատանք Իրեն, պիտի ապ-
րինք Իր մէջ: Եթէ մեզ ցոյց կը տրուի ել-
լել ամէնէն անմատչելի բարձունքները հո-
գեւոր աշխարհին, Անոր թեւերուն վրայ
կ'թռչինք, կ'ելլենք մինչեւ երկինք: Մեր
մեծագոյն թշնամին եսն է, եւ ահա մեծ
ԵՍ մը — Քրիստոս մարդը — կուգայ ու կ'զը-
րաւէ անոր տեղը, ու մեզ կ'կարողացնէ
ապրիլ Իրեն նման:

Փա՛ռք մեր Աստուծոյն զի մեզի յայտ-
նուած Աստուածը միայն արքայութեան,
երկինքի Աստուածը չէ, այլ Նա է մեր

ԿԵԱՆՔԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾԸ

որ հոս մեր հետ կ'երթայ կեանքի մուկ

ճամբաներուն մէջ, մեզ մինակ չի ձգեր մեր հոգեւոր ճակատամարտներուն մէջ: Ոչ ալ միայն բնութեան Աստուածն է Ան, բայց Աւետարանով յայտնուած Աստուածն Բեթ-լէհէմի տղան է, Դաւիթի քաղաքին մարդը, մեր բարեկամն է, բաժանորդն է մարդուն ճակատագրին: Ան կ'ընակի մեր ցաւերուն, խոցերուն, յուզումներուն կեդրոնին մէջ, կը մասնակցի մեր մեղքերու ցաւին, պատիժին ու դատապարտութեան, վերջապէս մեր մահուան: Կը կենակցի մարդուն հետ: Անոր անունն է Էմմանուէլ — Աստուած մեզի հետ ու, ի՞նչ կ'ըսեմ, մարդուն մէջ — «Բանն մարմին եղել եւ բնակեաց ի մեզ»: Կրկնեցէք, ուրեմն, բարձրագոյն հռչակեցէք հրեշտակներուն տուած

ՄԵԾ ՌԻՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԱԻԵՏԻՍԸ

Ըսէք թէ անտեսանելի, անմերձենալի Աստուածը մարմին եղած է, մանկացած ու մարդացած է որ աներկիւղ Իրեն ղիմեն պըզտիկները ու մեծերն, աղքատները ու հարուստներն, ծառաներն ու տէրերն, որ մանաւանդ Իրեն ղիմեն վիրաւորուած, խոցուած սրտերն, բոլոր անյոյս մեղաւորներն, ինկած, կորսուած հոգիներն, ու բոլոր

մարդոց անարժաններն, ու նաեւ անօթի-
ներն ու ծարաւներն՝ արդարութեան, կեան-
քի եւ փրկութեան Բարոգեցէք թէ մեր
գիրկը ինկած է Մանուկ մը — Սատուծոյ
ամենաթանկ պարգեւը, որուն պատիւ ձեռ-
քին մէջ կայ պատիւ բանալին ամէն սրտի,
ամէն փափ դրան։ Ըսէք որ կառչին Անոր։
Ո՛հ, գրկեն, սիրեն զինք, քանզի Ան փառքն
է, սէրն է, արդարութիւնն է, փրկութիւնն
է, լոյսն է, ու աղբիւրն է ամէն բարու-
թեան, ամէն շնորհքի եւ օրհնութեանց։

ԻՄ ՍԻՐԱԿԱՆՍ ԻՄՍ Է

Ո՛հ, ալ չեմ վախճար, չեմ քաշուիր
Իմէ։ Իմ գլուխս, իմ մեղապարտ, յոգնած
գլուխս, Իր բաբախուն լանջքին վրայ կը
դնեմ, իմ արցունքս Անոր գրկին մէջ կը
թափեմ, իմ բեռներս Անոր ուսին վրայ
կ'բարդեմ, իմ թշուառ անձս Անոր ծով
անձին մէջ կ'նետեմ։ Ան իմս է — «Իմ սի-
րականս իմս է ու ես իրն եմ»։ Ինք ինծի
պէս եղաւ, իմ փուշերովս խոցուեցաւ, իմ
մեղքերովս զարնուեցաւ, իմ պատիժովս
դատապարտուեցաւ։

Ուրեմն թրթռացնենք Վիթթօր Հիւկոյի
բամբիռին ամէնէն աւետարանաշունչ մէկ

Թելը — «Ո՛վ լացողներ, եկէք այս Աստուծոյն որ կուլայ: Դուք, ո՛վ ցաւած մարդեր, եկէք Իրեն, զի Ինք ցաւ քաշեց: Ո՛վ դողդոջուն վարանոտներ, եկէք, զի Ան ողորմութիւն կ'պահէ: Եկէք դուք ամէնքդ՝ որ կ'մեռնիք, զի Ան կ'ապրի:»

Ու, մանաւանդ այսօր, ուժգին հնչեցընենք մեր սրբազան բանաստեղծին, մեր Ս. Եկեղեցւոյ երկնազեղգեղ սոխակին, հոգետաւիղ քնարը: Եկէք միաբերան երգենք մեծ եւ սքանչելի խորհուրդին մեծ եւ սքանչելի երգը —

«Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի,

Որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ . . . : »

ԾՆՈՒՆԴ

Մ Ո Գ Ե Ր Ը

Կ Ա Մ

ԱՆ Ծ ԱՆ Օ Թ Ճ Ա Մ Բ ԱՆ (1)

Երեք ականաւոր անձեր, 19 դար առաջ, Արեւելքի հեռաւոր ծայրերէն երկար ճամբորդութիւն մը կատարեցին: Հռչակաւոր Անտոէի բեւեռախուզական արշաւանքին չափ դժուարին, արկածալից ու յանդուգն ձեռնարկ մ'էր այս նոյն դարուն մէջ: Քանի մը ամիսներ դէպի Արեւմուտք անձանօթ երկիրներ պիտի թափառէին նորածին Մանկիկ մը գտնելու համար: Շատ տարտամ, անորոշ նշաններու վրայ կը հիմնէին խոշոր ու վտանգաւոր ծրագիր մը: Լսողը վրանին խնդաց: Անոնց իմաստուն բարեկամները լրջօրէն համոզեցին ետ կենալ այսպիսի երազային, ցնորական խորհուրդէ մը: Գոնէ անստոյգ չըլլար ճամբանին: Անձանօթ

(1) Գրուած՝ Յունվար 18, 1902:

երկրի մէջ, անծանօթ մըփն տուել, անծանօթ ճամբով — ի՛նչ անտրամաբան գործ:

ՅԱՄԱՌ ՄԱՐԴԻԿԸ

Անդրդուելի մնացին իրենց համոզումին մէջ: Ելան, գացին ուղտերուն ծանրաշարժ ընթացքով: Հին օրերու մէկ նահապետին պէս կ'երթային ու չէին գիտեր թէ դէպի ո՛ւր կ'երթային: Երկայն էր ճամբան. անապատներ կտրեցին, անցան: Ամիսներու յոգնութեանց, տաժանքներու, յուսախաբութեանց շարքին մէջ ամէնէն ծանրը ու վերջինը տեղի ունեցաւ իրենց ակնկալութեանց լրման մէջ: Քանզի, վերջապէս, եկած ինկած էին Երուսաղէմ, Հրէութեան կեդրոնը, րաբբիներու, դպիրներու, օրինաց վարդապետներու բնավայրը: Հոն կ'յուսային աչքերնին գոց գտնել փնտռածնին: Այլ հոն էր որ իրենց յոյսերը կ'խորտակուէին: Աղբիւրին դիմած՝ այլ ցամքած գտեր էին զայն: Իրենց հարցումներուն ի պատասխան ամէն մարդ ուսերը թոթուելով կ'անցնէր, կ'երթար: Խեղճ, շուարած մոզերը քաղաքին հրապարակներուն մէջ մինչեւ երեկոյ դէմերնին ելլողին նոյն հարցումը կ'ուղղէին — «Ո՛ւր է որ ծնաւ Արքայն Հրէից»,

որուն իբր պատասխան կ'ընդունէին չոր
ծիծաղ մը դառն հեգնութեան, կամ արհա-
մարհատ լռութիւն:

ԱՊՈԻՇՆԵՐ

— Դո՞ւք էիք միայն աշխարհի խելացի-
ները. ո՞վ ըսաւ ձեզի թէ Իսրայէլի մէջ
Մեծ մը ծնած է: Ետ դարձէք, ետ. չարա-
չար խաբուած էք, ո՞վ առաջնորդեց ձեզ հոս:

— «Բայց մենք Անոր աստղը տեսանք»:

— Աստղը. ուրեմն երկինքի անլեզու,
անխօս մէկ լուսաւո՞րը բերաւ, հանեց ձեզ
հոս տեղ: Հէ՛, մեղք որ մոզեր էք, ու աստ-
ղաբաշխութիւն ուսած էք: Աստղը իր սո-
վորական ընթացքը չի փոխեր: Բնութեան
օրէնքին մէջ շեղում չի կայ: Երեւակայա-
կան է այդ տեսիլը: Բեւեռին աստղն է մի-
այն, որ ցոյց կուտայ նաւորդին ճամբան
հեռաւոր ջուրերուն վրայ, բայց Բեթլէհէմ
տանող աստղ չի կայ երկնակամարին վրայ:
Գիտութիւնը գտած չէ, յայտնած չէ զայն:

Սակայն մոզերն իրենց սրտի հորիզոնին
վերեւ կ'տեսնէին ուրիշ

ԼՈՅՍ ՄԸ

Նոյն Աստղը խորհրդանշող: Այս լոյսը

կ'առաջնորդէր զանոնք, ու իրենք կը շարունակէին խուզարկումը, մինչեւ տարածայնութիւնը ընդարձակուելով Հերովդէսի պալատը հասաւ, ուր կատարուած խիստ քննութիւն մը ստոյգ իրողութիւնը երեւան բերաւ: Բեթլէհէմի լոյսը խաբած չէր զանոնք: Յաղթանակը այն ոգիինն էր, զոր աշխարհ կ'կոչէ

«ԿՈՅՐ ՀԱՒԱՏՔ»

Կո'յր հաւատք. այո', քանզի այն կ'երթայ, կ'քալէ անծանօթ միջոցին մէջ, ուր գիտութեան լոյսը իսկ կանգ կ'առնէ: Զի գիտութիւնը ոտք չի դնէր մինչեւ չի տեսնէ: Հաւատքը կ'յառաջանայ մութին մէջ: Գիտութիւնը հետքեր կ'փնտռէ կոխել անցնելու համար. մինչ հաւատքը ձեռքի մը մէջ կ'դնէ իրենը, կ'յանձնուի անոր որ զինք կը քչէ, կ'տանի ոտք չի դպած բարձունքներու վրայ: Գիտութիւնը կ'ուզէ ճամբուն մինչեւ միւս ծայրը տեսնել, ապա քալել: Սակայն իր լուսով քալելու մարդուն փառասիրութեան հանդէպ Աստուծոյ մէթոտն է առաջնորդել այն ճամբաներուն մէջ զորս միայն Ինք գիտէ: Մարդ դըժկամակ է վստահիլ հաւատքի ձեռքին: Զի

խուզարկուած գետնի վրայ ոտք դնել չ'ուզեր: Շանթի ճախրանքներով կ'փախչի հաւատքի տիրապետութեան սահմաններէն դուրս: Կ'խորշի, կ'խուսափի չի տեսնուած, չի հետազօտուած ապագայէն: Ինչո՞ւ զբաղիլ, կ'առարկէ ան, այնպիսի զործերով որք կ'կոչուին

«ԱՆԴՐԵՒՐԻՄԵԱՆ»

Ինչո՞ւ տազնապիլ ապագային համար, զոր չենք զիտեր: Բաւ է այս օրուան հոգը. հանդերձեալը թող իրեն համար հոգայ: Թող տուէք որ ապրինք ներկայինմէջ, զոր կ'ճանչնանք, կ'հասկնանք: Բաւական չէ՞ որ այս կեանքի չարիքները դարմանենք, բարիքները վայելենք: Լաւ չէ՞ որ առողջութեան, արուեստի, մտքի, բնութեան օրէնքները սերտենք, գիտութիւնը մշակենք, որոնք փորձով գիտենք թէ յուսախաբ չեն ըներ մեզ, այլ աշխարհ աւելի բարեւից ու բնակելի կ'ընեն: Ներկայ ժամանակը փոխել ապագային հետ, որ ծածկուած է մեր աչքերէն, ուրիշ բան չէ բայց միայն զոհել ծանօթը նուազ ծանօթին կամ անծանօթին: Ու վնասել չէ՞ այս ներկայ հարցերու լուծման, զործերու յաջողութեան. վրդովել չէ՞ մար-

դուն անդորրութիւնը: Թողէ՛ք չի տեսնուած
իրերը. ետ դարձէք չի կոխուած, ան-
յայտ ճամբաներէն: Մի վտանհիք հազիւ
նշմարելի լուսաւոր կէտի մը, որ Բեթլէհէմի
աստղ կ'կոչուի, եւայլն:

ՀԱԽԱՏՔԻՆ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻԻՆԸ

Այս շոնդալից փիլիսոփայութեան ըսե-
լիք կա՞յ: Միայն թէ նախ՝ որ հաւատքը
ըսած չ'ունի, «Ի՞նչ որ ձեռքդ ունիս նետէ՛,
ու աչքերդ տնկէ՛ հեռին մի միայն անտե-
ռանելի կէտի մը»: Հաւատքին քարոզած
փիլիսոփայութիւնը այս է — ահա ժամա-
նակը, ահա աշխարհը. գործէ՛ քանի որ ցո-
րեկ է. ինչ ծառայութիւն որ կ'պահանջէ
դարը, կատարէ՛ հաւատարմութեամբ: Ժրու-
թեամբ գործէ՛. գործը ո՛չ ներկայ ունի, ո՛չ
ապագայ: Գործի տաճարին մէջ ո՛չ ներքին
զաւիթ կայ, ո՛չ արտաքին: Այս օրուան
գործունէութիւնը, օէրը ու արցունքը, ա-
մէնն ալ վաղուան ու յաւիտենականութեան
կ'վերաբերին:

ԾԱՆԾԱԿ ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԻԻՆԸ

Ու յետոյ իրա՞ւ է թէ հաւատալով ու
մտածելով հանդերձեալին վրայ՝ մեր ներ-

կայ զբաղումները կ'անտեսուին, այս օրուան պարտքի հաշիւները կ'մնան բաց: Կ'պատասխանեմ, ո՛չ: Հարեւանցի ու ծանօթազ տրամաբանութիւնն է այս նիւթապաշտներուն որոնք, իբր թէ ամուր հիմերու վրայ կոխած, կ'առարկեն թէ «կրօնքին երազները» արգելքներն են աշխարհի բարւոքումին, թէ «հաւատքին ցնորքը» պատուար մ'է մարդկային յառաջդիմութեան առջեւ: Այս քարոզութեան ստույթիւնը հաստատած են կեանքին իրականութիւնները եւ ամբողջ մարդկային ցեղին ու մասնաւորապէս Գրիստոնէական պատմութեան դարաւոր ընթացքը, սորվեցնելով խորունկ փորձառութեամբ թէ եթէ կ'ուզէք բարւոքել աշխարհը, շինեցէք մարդեր, որոնց սրտերը կապուած ըլլան այլ աշխարհի մը հետ: Եթէ կ'ուզէք լուսապրսակ մը դնել մարդուն գլխուն վրայ, մեծցնել կեանքը, պէտք է որ գերեզմանին ցանկապատը քակէք, ու անոր սահմանը ընդարձակէք մինչեւ հօն, զոր հեզնօրէն «անդրշիրիմ» կ'կոչէք: Եթէ կ'ուզէք արգիլել արհամարհանքը մաքուր կենցաղին դէմ, անտարբերութիւնը՝ դէպի տկար դասակարգը, պէտք է վարժեցնէք հոգին պաշտումի

մը, երկրպագութեան մը Անոր, որ անչափելի կերպով կ'գերազանցէ զինքն: Եթէ կ'ուզէք որ տունը քնարանէ, բնակարանէ վեր բան մը ըլլայ պէտք է ղենել հոն բան մը ու ըսել, «այս է սրբութիւնը»: Պէտք է հոն, ինչպէս ըսած է ծանօթ եկեղեցական մը, օր մը զատել՝ իբր Աստուծոյ օրը. զիրք մը զատել՝ իբր Աստուծոյ զիրքը. մարդ մը կայնեցնել անոր մէջ ու ըսել, «ահա Աստուծոյ մարդը»:

ԿՐԾՆՔԻՆ ՆԵՐՇՆՁՈՒՄԸ

Զ'կայ բարենորոգում մը քաղաքակրթութեան բոլոր ընթացքին մէջ, որ իր ներշնչումը քաղած չըլլայ կրօնական սկզբունքէ մը: Մարդասիրական հաստատութիւնները հիմնուած չեն գթութեան վրայ՝ սոսկ զէպի մարմինը: Կ'կարծէ՞ք թէ Միսիս Հէրիլթ Սթօ 19րդ դարուն մէջ հնչող ամէնէն հզօր ձայնը պիտի բարձրացնէր գերեստացութեան դէմ առանց նայելու Ափրիկեցի գերիին կռնած սեւ երեսէն անդին: Ո՞վ պիտի յղանար զգաստարանի հաստատումը, բանտերու բարեփոխումը առանց ոչինչ տեսնելու ոճրագործին կախզուխ, գողի անբարիշտ ակնարկին ետեւ: Եւ ի՞նչ գերազրգում պիտի

ունենար զխտութիւնը, եթէ իր գործունէութիւնը շրջափակուէր միայն մարմնեղէն իրերու օգտակարութեանը ասպարէզին մէջ: Ի՞նչ ներշնչող, բորբոքող կրակ կայ այն զաղտնի, սրբազան հուրէն զատ, քան ծառան՝ Աստուծոյ համար:

Դի՛ր մատդ ներկային վրայ ու ըսէ. «ահա ապագան, ահա յաւիտենականութիւնը», ու այդ անմահացուցած ներկադ աւելի կ'պըզտիկնայ: Ո՛րքան փառաբանես, պաշտես մարդուն մեքենական, գործարանաւոր մասը, ոչինչ դաւանելով անկէ վեր, նոյնքան կ'ստորնացնես զայն: Մի՛ ճանչնար ուրիշ շահ անոր շահէն զատ, ու ծանրապէս կը վնասես անոր: Դիւրին չէ աչքը գոցել, ուրանալ թէ մարմնի սահմանազօնէն դուրս խորհուրդ մը կայ ներքին, մեր մտքէն անբաժան՝ որ ոսկի փոշի կ'ցանէ մեր էութեան մէջ ժամանակաւորը կազմող տարրերուն վրայ: Եթէ միայն նիւթական կադմութիւն մը ըլլայինք, անընդունակ՝ կապ մը բռնելու Աստուծոյ հետ, ի՞նչ զօրութիւն զմեզ դէմ պիտի հանէր, մոնչել, բողոքել, լացնել տար հեշտութեանց խեղդումներուն դէմ: Դիտեցէ՛ք կեանքին բոլոր երեւոյթները — համբերատար սէրը, համակ-

րութիւնը, կարեկցութիւնը, բոլոր այն ար-
 տայայտութիւնները ծննդեան, ամուսնու-
 թեան, յուղարկաւորութեան առիթներով,
 որոնք մեզի կ'ըսեն թէ ամէն տեղ աւելի
 քան մը կայ քան որչափ մենք կ'տեսնենք:
 Հանեցէ՛ք աստուածային զրոշմը մեր էութեանէն,
 ու թող ընէ ան ի'նչ քարիք որ
 կրնայ՝ մնացած իրենին համար: Ո՛հ, ըսէք,
 ո՞վ պիտի ազատէ գինք անձնասիրական
 կապերէն: Վերցուցէ՛ք ի'նչ որ հաւատքի
 ճիւղին կ'երթայ, ու տակաւին պահեցէ՛ք
 տունը, ակօսանքը, գերեզմանը, պատիւը, մաք-
 րութիւնը, արդարութիւնը, գթութիւնը,
 սէրը, եւն., իբր կարեւոր կամ պայմանագ-
 րական տարրեր պարզապէս անվրդով ապ-
 րելու, մարմինը առողջ պահելու, հանգիստ
 քնանալու, ախորժանօք ուտելու, լաւ մար-
 սելու համար: Օ՛հ, իբրա՞ն է, պիտի գոհա-
 նա՞ք, կրնա՞ք գոհանալ, ով դուք որ մարգ-
 էք: Ա՞յս է ամէնը. ու այս տեսակէտը թեւ
 պիտի տա՞յ ձեզի կրիայի պատեանէն դուրս
 սիրոյ, լոյսի, մեծութեան հորիզոնները
 թռչտիլ: Երբէ՛ք: Մենք այս պզտիկ կաղա-
 պարին վրայ թափուած չենք: Մեր քաղա-
 զրութեան մէջ խառնուած գոյներ կան, ո-
 րոնք այս երկրին, մեր նիւթին բնիկ չեն,

որոնք մեր կաւերուն օտար են: Խառնուածք մը կայ կեանքը ամբողջացնող գոյութեան մէջ, զոր կարելի չէ դուրս ձգել առանց փլուզում գործելու անոր մէջ:

Ո՛չ, մարդուն ամէնէն բարձրաթոյններ-
շնչումները ուրիշ աղբիւր ունին: Աւելի հե-
ռաւոր նայուածքներն են որ կ'տեսնեն մօ-
տակայ իրերը: Աւելի լայն, ամբաւութեանց
եզրերուն գալչող ըմբռնումներն են որ կը
գեղազարդեն այս աշխարհը, կը ծառայեն
մարդկութեան ներկային համար: Հսկա-
յաքայլ կոչուած յառաջգիմութիւնը յե-
տադիմութեան պիտի փոխուէր, եթէ այդ
ոգին պակսէր վարիչ ոյժերուն մէջ: Ու
այն պանծալի ներկան, զոր այնքան սը-
ղազին կ'արժեցնէք — այդ խնամոտ ձեռ-
քով մշակուող սահմանաւոր գետինը, այդ
կտոր մը հողը — եթէ արգիւրուի յաւիտե-
նականութեան ցօղերէն, չի կրնար ծաղ-
կեցնել դրախտ մը ու չի կրնար բուսցնել
պտղալից ծառ մը:

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԶԱՄԲԱՆ

Աստուած կ'տանի, կ'առաջնորդէ մեզ մեր
գտած, մեր գծած ճամբաներէն տարբեր
ճամբաներով — Իր ճամբով: Ան կ'հասցնէ

մեզ կեանքին բուն վախճանին այլ միջոց-
 ներով, որոնք չեն նմանիր մեր մտքէն ան-
 ցածներուն: Որո՞նց ձեռքով աւելի ճոխա-
 ցաւ, փառաւորուեցաւ այս աշխարհը — ճշ-
 մարիտը խօսելով — քան անոնց ձեռքով որ
 արհամարհեցին զայն, աչքերնին անդին,
 հեռին ուղղելով: Աստուծոյ ուղղութիւնն է
 այս: Եւ այս ուղղութեան վստահող ոգին
 Հաւատքն է: Աշխարհի ոգին կ'ըսէ — Ապա-
 գային խօսքը մի՛ ըներ, ներկան ձեռքէդ
 չի հանելու համար. նախ խնդրէ՛ այս աշ-
 խարհինը, հոգա՛ այս կեանքը: Հաւատքը
 կ'պնդէ հակառակը — նախ խնդրեցէք Աս-
 տուծոյ արքայութիւնը, նախ հոգեւորը,
 նախ հանդերձեալը, եւ ամէն ինչ պիտի
 տրուի ձեզի: Կորսնցուցէ՛ք անձերնիդ ու
 պիտի գտնէք: Աշխարհիկ մարդը կ'ըսէ իր
 խելքով — Կ'ուզե՞ս բարւոքել այս կեանքը,
 ա՛լ ուրիշ բանի վրայ մի՛ խորհիր. այս է
 բնական օրէնքը, բանաւոր ճամբան: Աստ-
 ուած կ'խնդայ այս ամբարտաւան հայեցու-
 մին վրայ, այս ծրագիրը մարդուն գիտու-
 թեամբ շինուած՝ ծուէն ծուէն կ'ընէ առաջ-
 նորդելով նոյն վախճանին այլ ճամբով, հա-
 կառակ, անհաւատալի, մոլար, կոյր, անծա-
 նօթ ճամբով — հաւատքի ճամբով: Աստ-

ուած մարդուն ուշադրութիւնը ուրիշ կողմ դարձնելով, ուրիշ զբաղումներ տալով անոր, աւելի հեռին քշելով զանիկա, կ'տանի նպատակակէտին: Անիկա կ'նետէ մեր գիրկը ի՞նչ գործը, ցոյց կուտայ ի՞նչ անդրաշխարհիկ դաշտը — Հոս գործէ, կ'ըսէ, քու միտքդ, սիրտդ կեդրոնացու'ր իմ բաներու վրայ. «վերի բաները մտածէ'»: Ու միւս կողմէ ինք կ'աւարտէ այն գործը որ ներկայինը կ'կոչուի: Այս է Անոր տնտեսութեան սկզբունքը: Վայելելու համար նոյն իսկ ներկային բարիքները, պէտք է հետապնդենք հեռաւոր բարիքները: Պէտք է նայինք հեռակայ լուսաւորին, գտնելու համար ծնած Բարիքը երկրի մէկ խորշին մէջ: Աստուծոյ զծած ճամբան է այս — անծանօթ ճամբան հաւատքին — որ կ'ապշեցնէ մեզ մեր խորունկ հաշիւներուն մէջ, որ մեզ կեանքի է'ն ճակատագրական կոուին մէջ լքած, աւելիքներու յիմար քմայքներուն յանձնած, կ'ներկայանայ իր անքննելի, գաղտնի խորհուրդներով: Բայց անծանօթ ճամբան Անոր ճամբան է: Ան կ'դողդղացնէ, կ'թրթռացնէ մեր բնութեան թելերը երբ իր Հոգին կ'շնչէ, իր աղեղը կ'քսէ, մինչեւ որ հրեշտակային գեղօնները հիւսուին անոնց վրայ:

ԱՆԺԱՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՈՒՄԸ

Պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը դէպի Ս. Աստուած մը, յարաբերութեան կապ մը Գրիստոսի անձնազոհութեան հետ են այնպիսի զգացումներ որք թէեւ ամէն փառասիրական³ ձգտումներէ զուրկ՝ անժողովրդական նախապաշարում կոչուեցան, բայց անոնցմէ ծնունդ առին մեծագործութիւնները արդի քաղաքակրթութեան: Ո՞վ կրնայ այնքան նուիրագործել անհատը, բարձրացնել զայն իր կարելութեան լրումին, որքան այն առանձին, լռիկ, գաղտնի, անմահ հաղորդակցութիւնը, որ կ'հաստատուի իւրաքանչիւր հոգիի եւ ամէնուն Հոգիին միջեւ: Ըսէ՛ք, սակայն, ի՞նչ վնաս հասցուցեր է այս զգացումը կեանքին: Այս ոգին ի՞նչ ըրաւ աշխարհին. մարգը զատե՞ց մարդէն, ընկերը բաժնե՞ց իր ընկերէն, արդարը երեսը առաւ, փախա՞ւ մեղաւորէն, ընկերութիւնը տարտամցո՞ւց, տարտոյնե՞ց: Բարոյական, քաղաքական ո՞ր կազմակերպութեան զպաւ: Այս յարաբերութիւնը բարձրագոյն էակի մը հետ՝ ե՞րբ կտրատեց ընտանեկան, ընկերական եւ այլ օրինաւոր յարաբերութիւն մը: Ինքզինք անհուն Աստուծոյ պատաս-

խանատուութեան ենթարկող մը տեսե՞ր էք որ մարդկային ամէն անհրաժեշտ պատասխանատուութիւն նետեր է վրայէն: Ընդհակառակն, նոյն զգացումն յառաջ բերեր է ամէնէն սերտ համերաշխութիւնը, ամէնէն քաղցր դաշնակցութիւնը մարդոց միջեւ: Թող աշխարհ չ'ուրանայ որ ամէնէն հաւատարիմ ծառայութիւնը իրեն մատուցեր են Եկեղեցին կազմող «անժողովրդական նախապաշարեալ»ները: Ո՞վ ամէնէն աւելի զարկեր, յաղթեր է ինքնապաշտութեան դեւը, դուրս նետեր է մարդէն անձնասիրութեան չար ոգին: Ո՞վ գործեր է այնքան հրաշք ներսի աշխարհին մէջ մարմինին, այսահարներ խելօքցնելով, մոլութեան գերեզմաններէն մեռելներ յարուցանելով: Ո՞վ վերէն կրակ իջեցուցեր է, անձնուիրութեան հրձիգութիւնը կատարեր է սրտի սառնամանիքներուն մէջ: Ոչ մէկ շահագրգռութիւն, կազմակերպութիւն, մեքենական, արուեստական ճիւղ, ոչինչ բոլոր տիեզերքին մէջ երբեք կեանքին կազմութիւնը հիւսած է այնքան ճարտարօրէն, այնքան յաջողապէս ու իմաստութեամբ քան այդ զգացումը — Քրիստոնէական սէրը:

ԿՈՅՐ ՀԱՒԱՏԱԻՈՐՆԵՐ

Խեղճ, կոյր հաւատաւորները սակայն

այսօրինակ բաներու վրայ չի խորհեցան. ծրագիրներ չի շինեցին այս կեանքի գործերուն համար: Այլ անոնք իրենց աչքերը վերցուցին դէպի երկինք ու անոր Աստուծոյն: Մարդիկ խնդացին անոնց վրայ որ տեսնուած իրերը չեն տեսներ, ու անտեսանելի մթնոլորտներուն մէջ կ'ըլեւածեն: Անոնք, այս կոյր հաւատքին փարոզ հանդերձեալի զաւակներն, ուրիշ հիմնագծերով չ'զբաղեցան, այլ մտածեցին մէկ անորոշ քայլէն յետոյ ուրիշ քայլ մը առնել մութ տեղը՝ այն ճամբուն մէջ, որով կ'յուսային վերի Քանանը առաջնորդուի: Յանձնուելով անսխալ Առաջնորդի մը ձեռքին մէջ, անոնք տարուեցան այնպիսի անցքերու մէջէն, զոր չէին գիտեր, չէին տեսներ, բայց, զարմա՛նք, անոնց «կուրուիթիւն»ը — անոնց հաւատքը — լոյսը դարձեր էր այս խաւար աշխարհին: Ընկերութեան ներդաշնակութիւնը, նիւթական բարդաւաճումը, ներկայ կեանքին ամէնէն օգտակար, շինիչ ու հոյակապ գործերը ծնունդ առած էին հանդերձեալը յղացող «կոյր» հաւատքին արգանդէն:

ԴԵՊԻ ԲԵԹԼԵՉԷՄԻ ՄԱՆՈՒԿԸ
Նախախնամութիւնը դէպքերու ընթաց-

քը կ'վարէ Իր փորած ներքնողիներէն, ու
 ոչ մարդուն ինքնակամութեան կառուցած
 հսկայ կամուրջներուն կամ շրանցքներուն
 վրայէն: Հոգիներուն գնացքը կ'կատարուի
 հաւատքի ճամբուն վրայ: Հոգին ուրիշ ճամ-
 բայ չունի. անոր ճամբան հաւատքին ճամ-
 բան է: Զի տեսնող կարծուած հաւատքը
 մտքին յայտնութիւնն է, անոր՝ ուրիշ արեւէ
 մը ընդունած հզօր լոյսն է: Ո՛հ, սիրտդ բաց
 պահէ անոր մուտքին առջեւ: Մի վախնար,
 մի՛ մերժեր հաւատքը: Անոր առջեւէն միշտ
 ճշմարտութեան, լոյսի, կեանքի ձիաւոր
 սուրհանդակը կ'երթայ: Աստուած Իր ձայնը
 կուտայ հաւատքի մառախուղին մէջ: Եթէ
 չես սպասեր, բայց հետեւէ երբ հաւատքը
 կ'այցելէ. թէեւ ան քեզ ծոէ արդէն բացուած,
 կոխուած, բանուկ ճամբէն, ու տանի, ձդէ
 անկոխ աւազներուն վրայ, անձանօթ արա-
 հետներու մէջ: Աջ ու ձախ մի՛ խոտորիր,
 գնա՛. մի՛ նայիր տեսնելու թէ այլք նո՞յն
 ուղիին մէջ են, թէ ո՞ւր կ'երթան ամէն
 կողմերնին աչք ունեցող, նորահնար լոյսեր,
 ճրագներ բռնող ճամբորդներ: Հաւատքը
 մինակ կ'ճամբորդէ — միայն Աստուծոյ հետ:
 Գնա՛. ետեւէդ կանչող ձայներուն դէմ խցէ՛
 ականջդ: Հետեւէ՛ մեղմ կոչին, որ հակա-

ռակ կողմէն կուգայ: Ու եթէ չի հասնիս
բաղձացեալ դալարագեղ նպատակէտիդ,
քալէ՛ սակայն. գիտցի՛ր որ Ան պիտի տանի
քովինէդ տարբեր եւ յոյժ վեր՝ Իր առա-
ջագրած նպատակին: Օ՛հ, եթէ Անոր ճամ-
բան այնքան ծամածուռ, անել թուի, մին-
չեւ աներեւութանայ անծայրածիր տարա-
ծութեանց մէջ, ծածկուի աչքերէդ երբ նոյն
իսկ ոտքդ դրած ես վրան, յառաջացի՛ր
դուն, այդ վայրկենական մթութեան թանձ-
րացումը անոր համար է որ աւելի փառա-
ւոր լոյս մը պիտի ծագէ հոգիիդ առջեւ:

Քալեցէ՛ք, արեւելցի մոզեր, այդ «ծուռ»
ճամբան ուղիղ ճամբան է. այդ «անստոյգ»
ճամբան ստոյգ ճամբան է. այդ՝ «անձանօթ
ճամբան» ծանօթ ճամբան է: Քալեցէ՛ք Աս-
տուծոյ ճամբան է այդ, որ կ'տանի շիտակ
դէպի ԲԵԹԼԷՀԷՄԻ ՓՐԿԻՉ ՄԱՆՈՒԿԸ:

Ա Ն Ա Ռ Ա Կ Ք Ն

Հ Ե Տ Ա Պ Ն Դ Ո Ղ Ս Է Ր Բ

Հայ. Սուրբ Եկեղեցին անգամ մը եւս
 Դ'կարդայ Աւետարանի այն մասը, զոր անց-
 եալ տարի կարդաց, ու շատ դարեր կարդա-
 ցեր է եւ պիտի կարդայ ցվերջ նոյն հանդի-
 սաւոր շեշտերովը: Կ'կարծէ՞ք թէ տաղտուկ
 ազդէ ունկնդիր ժողովուրդին կրկնումը, յեղ-
 յեղումը միեւնոյն հատուածին: Կ'սխալիք:
 Մէկ երեւելի առանձնայատկութիւնն է այս
 Սուրբ Գրքին, զոր կրնանք միշտ կարդալ,
 միշտ լսել նոյն ախորժով, նոյն տպաւորու-
 թիւններով որպէս թէ քնաւ լսած ու տե-
 սած չէինք: Մեր ամէն օրուան մնունդն է
 այն, մեր շնչած օդին պէս է, որ չ'հիննար.
 լոյսին պէս՝ որ միշտ նոր է: Քանի՞ անգամ
 կարդացեր էք ձեր ամէնէն աւելի սիրած
 գիրքը: Մէկէ աւելի կարդացե՞ր էք ձեր
 ամէնէն հետաքրքրաշարժ վէպը: Նոյն աշ-
 խուժով դիտա՞ծ էք քանի մը անգամ թա-

տերական ներկայացում մը: Միակ Գիրքն է այս, գիրքերուն Գիրքը, որ միշտ թարմ է. միակ աղբիւրը՝ որուն կ'դիմենք այնքան յաճախ որքան կը ծարաւինք: Աւետարանը չի կարծէք մոմի լոյս մը որ վերջապէս վառի հատնի: Չէ՛. արեւին լոյսն է այն. ու հոգին որչափ ատեն որ լոյսի պէտք ունենայ, անոր մօտ պիտի գայ ու պիտի ընդունի ամէն բարիք զոր արեւ մը սովոր է տալ:

Ուրեմն չի կրկնե՞նք, մանաւանդ այս առակը՝ «Անառակին», որ Աւետարանին ծաղիկն է, երկինքի պարտէզէն քաղուած. փունջ մը՝ հրեշտակներու ձեռք կապուած ու վար ձգուած, միշտ հոտաւէտ, միշտ գունագեղ ու միշտ թարմ: «Անառակին» — անհաճոյ անուն մը որ միայն այս Գրքին մէջ աղուորցած, սիրունցած է. կարծես թէ բարիցած, սրբացած բան մը դարձած է Աւետարանի ջուրերուն մէջ լուացուած, սպիտակցած, գեղեցկացած դէմքը՝ «Անառակին»:

Պարզ պատմութիւն մ'է, այնպէս չէ՞, կամ յաւէտ վիպակ մը՝ առակ կոչուած: Այս չէ՞ ամէնը: Ո՛հ, ո՛չ. ի՛նչ որ կ'ընդգըրկուի անոր մէջ չի սղմուիր բոլոր աշխարհի հատորներուն մէջ: Աւետարանին սոյն էջը կը ծրարէ իր մէջ Աստուծոյ սիրտը ու

Անոր սէրը — սէր մը՝ որ կ'հալածէ, կ'հե-
տապնդէ յամառաբար՝ կորսուած, մեղաւոր
մարդը. կ'փնտռէ իր սիրելի անառակը, որ
սիրոյ կռիւը կ'մղէ, կ'գօտեմարտի անոր հետ,
ինչպէս Եհովան գօտեմարտեցաւ Յակոբի
հետ: Երկնցած սանդուխէն, խաչի սանդու-
խէն վար իջնելով կ'զրկէ իր մոլորած, իր-
մէն չ'ախորժող, իրմէն փախչող որդին ու
կ'կրկնէ, ինչ որ ժամանակաւ մարգարէի
մը բերնով խօսեցաւ — «Քեզ ինչպէս տամ,
ո՛վ Եփրեմ. քեզ ինչպէս յանձնեմ, ո՛վ Իս-
րայէլ. իմ սիրտս ներսիդիս կ'խռովի, կա-
րեկցուլթիւններս ալ միանգամայն կ'բռն-
կին»: Ո՛հ, սէրը, այո՛, որ կ'բորբոքի, կ'բը-
ռնկի, կ'պայթի որդիի մը համար, որ ա-
նարժան է, որ չէ «պատուական»: «Միթէ
Եփրեմ իմ պատուական որդի՞ս է, կամ սի-
րական զաւա՞կ մըն է. վասն զի քանի որ
ես անոր վրայով կ'խօսիմ, շարունակ զա-
նիկա կ'յիշեմ. աս պատճառով իմ աղիքս
կ'զալարի անոր համար. անշուշտ անոր ո-
ղորմութիւն պիտի ընեմ,» եւն. (Երեմեայ
ԼԱ. 20):

★
★ ★

Նոր չէ՞ այս գաղափարը: Յայտնութիւն
մը չէ՞, ըսէ՛ք: Բժիշկի մը — Ղուկասի —

զրչէ՞ն ելաւ այս առակը. անոր բերնի՞ն
ինկեր էր: Բոլոր դարերու հեղինակներուն,
հսկայ մտքերուն ո՞րը յղացաւ, ո՞վ կրնար
երբէք յղանալ ասանկ զաղափար մը: Ո՞ր
հզօր, վառվռուն երեւակայութիւնը պիտի
յօրինէր ասանկ պատմութիւն մը, յորում
Աստուած մարդուն՝ ու մարդը Աստուծոյ
սրտին մէջ նետուած է. յորում սէրը այս-
քան զաղափարականացած, ու նոյն ատեն,
այսքան խտացած, մարմնացած, իրակա-
նացած է. սէրը այսքան յայտնած է ինք-
զինք: Ո՞վ, ո՞ր արարածը երկինքին տակ
այսքան յառաջ գացած է, ու պիտի եր-
թայ, մինչեւ դպչի անմերձենալի Աստու-
ծոյ կուրծքին, ծակէ զայն ու հոսեցնէ անոր
բովանդակ սէրը, քամէ բոլոր արիւնը, ու
հոն Անոր սրտին մէջ դնէ ցաւը, սիրոյ հետ
քով քովի:

Եթէ գտնէք հեղինակ մը՝ այս պատմու-
թեան, գիտցէք որ անունը Քրիստոս է: Ոչ
այլ ոք կրնայ ըլլալ. քանզի ան որ ծնունդ
կուտայ այս զարմանալի զաղափարին, պէտք
է որ իրագործէ զայն, պէտք է որ կարող ըլ-
լայ իրագործել զայն ապա թէ ոչ հիանալի
բնագանցութիւն մը կ'ըլլայ այն եւ ոչ այլ
ինչ: Ու Ան որ այս առակը գրուցեց, ըսաւ

նաեւ, «Ես եկայ որ կորսուածը փնտռեմ»: Կենդանի առական էր Ինք, իրականացումը անոր ոգւոյն:

Այս առական է, ահա, սիրոյ, կամ, ինչպէս կ'ըսուի, «Շնորհքի առակ»ը, որ անգամ մը եւս կ'հնչուի մեր ականջին իբր սքտաշարժ, ազգու ջատագովականը Քրիստոսի, համոզելու համար մեզ, չօրը տունէն հեռացող, թշուառացող զաւակներս, թէ Անոր սիրտը բաց է դեռ, ու կարօտով կ'ըսպասէ մեր դարձին:

★
★★

Այս հոգեյոյզ առակը մին է առականերու երրորդութեան մը — Կորուսեալ Ոչխարը, Կորուսեալ Դրամը, ու Կորուսեալ Որդին: Երեք հեշտալուր եղանակներ՝ որք իրարու միացած խաչին նախերգանքը կ'յօրինեն: Երեք թելեր՝ որք իրարու հիւսուած կ'կազմեն միեւնոյն գաղափարի շղթան — ոսկի շղթան սիրոյ:

★
★★

Առաջինը, «Կորուսեալ Ոչխար»ը, Հովուին յարատեւութիւնը կ'շեշտէ Իր փնտռողութիւն մէջ — ... մինչեւ որ զանիկա գտնէ: Ինչ

յամառ հետապնդում. շուտով չի յուսահատիր Ան — «մինչեւ որ զանիկա գտնէ»: Օ՛հ, Սւետարան մը չէ՞ ինքնին: Ո՞ւր գրուած է ասանկ խօսք. ո՞վ ըրած է ասանկ բան:— «Ու երբ կ'գտնէ Իր ուսերուն վրայ կ'դնէ զանիկա»: Ինչո՞ւ. կ'վախնայ որ նորէ՞ն կ'փախցնէ ձեռքէն, կը կորսնցնէ՞ զանձը, զայլե՞րը կ'խլեն, կ'տանին: Այլ դուն, ո՞վ կորսուած գառնուկ, եթէ յանձնուիս քեզ փնտռող սիրելի Հովուին, Քրիստոսի, Ան սրտին մէջ պիտի պահպանէ քեզ, ու ո՛չ դազան, ոչ մարդ պիտի յափշտակէ քեզ երբէք: Եթէ դուն յօժարիս նորէն իրենը ըլլալ, Նա պիտի դնէ քեզ տեղ մը, յորում կարենայ ըսել «Իմ աչքիս բիբը»: Ո՛հ, ո՞վ պիտի դպչի Անոր: Քրիստոսի վերէն բերած ու հոս ձգած քնարն է այն, ոսկի Քնարը: Օ՛հ, թողէ՛ք կրկին ու կրկին թրթռացնենք — «Ու երբ կը գտնէ՝ ուրախանալով Իր ուսին վրայ կ'դնէ զանիկա»: Ի լուր այս ձայնին հրեշտակները վրանիս կ'թափին, կամ մենք հոն՝ անոնց մէջ կ'թռչինք: Ո՞վ չի նախանձիր այսքան փառքի ու սիրոյ շռայլումի: Ո՞վ ենք մենք որ այսքան կ'շփացուինք: Աստուծոյ զգուա՞նքը, Յաւիտենականին փայփայա՞նքն է այս — «ուսին վրայ կ'դնէ»:

Ինչո՞ւ, ո՛վ Հովիւ բարի: Վասնզի յոգնած, պարտասած ու վիրաւորուած է. վասն զի նիհարցած, մաշած, սպառած է խեղճ ոչ-խարը. աշխարհի փայլուն ծաղիկներու թուփերուն տակ պառկող դարանակալ օձերն խայթեր, թունաւորեր են զանիկա: — Բայց ուներդ չե՞ն ցաւիր. երկար է ճամբան ու փշոտ, չե՞ս յոգնիր, Հովիւ անձնուէր:— Ո՛չ, սէրը չի յոգնիր, սէրը չիյնար, «սէր ոչ անկանի», սէրը կ'թեթեւցնէ բեռը, կ'կարճեցնէ ճամբան: Ու ես, վա՛յ ինձի, արդեօք ո՛րքան ծանրութիւն եմ Գեղի. օրհնեա՛լ Յիսուս, իմ կուրութիւնս, իմ սոսկալի յիմարութիւններս, իմ անտարբեր կեանքս հանդէպ Բոլ սիրոյդ՝ ո՞րչափ կ'սեղմեն, կ'ճնշեն սիրտդ: Բայց եթէ ուսերուդ վրայ չի կրես զիս, ես քայլ մը չեմ կարող առնել կեանքի ուղիին մէջ, որ կ'կոչուի «ճանապարհ անձուկ»:

*
**

Այլ, տեսէ՛ք, Անիկա Իր գտած ոչխարը ուսին վրայ կ'կրէ ուրախութեամբ: «Ու երբ կ'գտնէ՝ ուրախանալով Իր ուսերուն վրայ կ'դնէ»: Ո՛հ, այս ուրախութիւնը, խորունկ քան ամէն խորունկութիւնները, ո-

րուն ծանծաղուտներուն մէջ իսկ կ'ընկղմիմ
ես: Ան աւելի կ'ուրախանայ մէկ կորսուա-
ծին վրայ երբ կ'գտնէ, քան իննսուեւիննին
վրայ: Ինչո՞ւ: Ո՞րքան մեծ է փրկութիւնը
հոգիին, եւ ի՞նչ ապագայ ունի ան: Հարցու-
ցէք Անո՛ր որ կորսուածի մը վրայ «կ'ու-
րախանայ»:

Այս տարօրինակ ուրախութեան մէջ
չէ՞ք տեսներ անկեղծութիւնը, սուրբ ինք-
նամոռացումը Անոր: Հրեայ Փարիսեցիներ,
հպարտ արդարներ, կ'ուրախանային որ ի-
րենք աւելի լաւ էին — եթէ էին — քան ուրիշ-
ները, եւ աւելի արդար՝ քան մաքսաւորնե-
րը: «Ո՛վ Աստուած, կ'գոհանամ քեզմէ որ ու-
րիշ մարդոց պէս չեմ. . . եւ կամ այս մաք-
սաւորին պէս»: Այլ Նա կ'ուրախանայ, կ'գո-
հանայ որ խեղճ մեղաւոր մը կ'արդարանայ,
կորսուած մը կ'գտնուի: Անառակ որդւոյն
«բարի» եղբայրը չէ՞ր որ սրդողեցաւ իր
դարձի եկող եղբօր ցոյց տրուած ընդունե-
լութեան համար: Բայց Հայրը, փա՛ռք
Անոր, կ'ուրախանայ կորսուած որդւոյն
վրայ երբ կ'գտնուի: Ու երբեմն, չէ՞ք կար-
ծեր թէ մէկ կորսուած մը, որ այնքան ու-
րախութեան առարկայ կ'ըլլայ, իրօք ին-
նսուեւինն հաս կ'արժէ, ու իր ետեւէն

քանի մը պատիկը կ'քաշէ, կ'տանի փա-
րախը: Սուրբն Օգոստինոս, այդ մոլորած
կորսուած ոչխարը, իդարձին քանի հարիւր-
ներ ու հազարներ տարաւ Վարդապետին
ոտքը: Հապա Տարսոնացի հալածիչ Սո-
դոսը: Ո՞վ կրնայ հաշուել անոր ըրած հոգե-
ւոր հունձքը: Ո՞վ կորսուած մեղաւոր, դար-
ձիր. անխորհուրդ ոչխար, քու առաջնորդ
զայլն է որուն բերնին պատառը պիտի ըլ-
լաս: Ո՛հ, մի՛ համոզուիր, մի՛ վստահիր ա-
նոր: Դուն չես գիտեր քու արժէքդ, չես գի-
տեր թէ ի՛նչ է որ պիտի կորսուի քու ան-
ձիդ կորստեամբը, եւ ի՛նչ է որ պիտի գըտ-
նուի: Ան միայն գիտէ որ արիւնլուայ՝ անա-
պատները ինկած, մահուան մթին գետերէն
անցած՝ անդադրում քեզ կը փնտռէ: Ո՛հ,
կայ ուրախութիւն մը, զոր Աստուած չունի,
զոր դուն միայն կրնաս տալ Անոր կարօ-
տալիւր արտին: Պիտի գլանա՞ս:

★
★★

Մոռցա՞նք, մանաւանդ մեր սիրելի «ա-
նառակ որդի»ն: Բայց այս առակներու ան-
բաւութեան մէջ ո՞վ չի կորսուիր, ո՞վ կրնայ
պահել սահման, կանոնաւորութիւն, եւն.,
եւն.: Թոյլ տուէք, կ'աղաչեմ, որ չի խնա-

յենք ակնարկ մը սա «կորսուած դրամ»ին:

Այս առակը «Ջատագովական» մը չէ, այլ կշտամբանք մ'է յաւէտ նետուած փարիսեցի երեսներու, կամ յարձակում մը անոնց վրայ որոնք կ'անարգէին, կ'արհամարհէին աննշան դասակարգը, ոչինչ կ'համարէին խեղճերը, անարժէք դրամ մը կ'նկատէին մեղաւորը: Այլ օրհնեալ Յիսուս արժէք տուաւ անոր — «կորսուած դրամ»ին. ճրագը վառեց, աւել զարկաւ, «զգուշութեամբ փնտռեց», փնտռեց մինչեւ որ գտաւ:

Ու երբ գտաւ, ոչ միայն ինք ուրախացաւ այլ բոլոր իր բարեկասները: Ի՞նչ, մարդիկ առ ոչինչ կը գրեն քեզ, որովհետեւ ո'չ դրամ ունիս, ո'չ անուն, ո'չ դիրք, ո'չ կարողութիւն եւ ո'չ մի փայլուն, ուշագրաւ կողմ: Այլ հաւատա՛, թշուառ մարդ, եւ ուրախացի՛ր, զի Մէկը կայ, բոլոր ցանկալի, սիրելի, շքեղ բաներուն Տէրը, որ կ'ճանչնայ իրերը իրենց իրական արժէքով. Մէկը՝ որ կ'փնտռէ քեզ, որ պէտք ունի քեզի, ճիշտ ինչպէս դուն պէտք ունիս դրամի: Ունի կարեւոր ու բարձրագոյն նպատակ մը որուն գործադրման համար կ'կարօտի դրամի մը եւս, ու այս դրամը

դունես . կ'հասկենա՞ս արժէքդ : թոյլ տուր
որ Ան շահի քեզ . մի' զրկեր զինք իր վաս-
տակէն : Նա կ'տրտմի — ճշմարիտ կ'ըսեմ —
եւ դուն շահ մը չես ըներ քեզի : Դուն Անոր
ձեռքին մէջ միայն արժէք ու գին ունիս :
Անկախ Անկէ, հաւատա՛, չես կրնար ծառա-
յել նպատակի մը, գէթ վեհ նպատակի մը :

Ո՞վ դրած է անիրաւ խտիրը մարդոց մի-
ջեւ, որ վաճառականին աչքին մեծ երեւայ
հարուստը, փիլիսոփան մեծ նկատէ գի-
տունը, արդարն անարգէ անարդարը, եւն :
Յիսուս կ'ըսէ թէ երկինքին մէջ անոնց
պինդ պզտիկը մեծ է, ու թէեւ փոշի-
ներու մէջ իր փայլը կորուսած, այլ իր ձեռ-
քին մէջ ան կ'ստանայ իր փայլը ու արժէքը :
Հաւ չե՞ որ մարդոց վրայ նայինք այս տե-
սակէտէն : Ի՞նչ յուսահատութիւն, եթէ մա-
մոնայապաշտ մարդոց կամ անաստուած
փիլիսոփաներու տեսութեամբ նայինք ա-
նոնց վրայ, որ մարդոց աննշան դասակար-
գը կ'կազմեն :

★
★★

Գլխաւոր դասը զոր երրորդ առակին,
առականերու թագին ու պսակին, թէեւ տգեղ
անուամբ յորջորջուած՝ «Անառակ Որդ»

ւոյն», մակերեսին վրայ կ'դառնենք սա է թէ՛ ինքնասէր, կամապաշտ կեանքին վախճանը անկում է, թէ՛ մեղքը անպատիժ չի մնար: Անառակ որդին հեռացաւ հօրմէն, ամէն յարաբերութիւն խզեց տունէն որպէսզի ա'ւ մեռած ըլլայ անոնց համար, թէեւ յետոյ, ինք «մեռած» եղաւ իրեն համար:

Կ'թողուս աղօթքը, յարաբերութիւնդ կ'խզես երկնաւոր Հօրմէդ, ոտքդ կ'դարձնես Աստուծոյ տունէն: Ո՞վ գիտէ քեզմէ դուրս թէ ո՞ր անծանօթ ճամբան կ'ծռիս: Կ'զոցես Աւետարանը, ականջդ ալ, սիրտդ ալ՝ անոր դէմ: Կամացուկ մը կ'փսփսաս տանջող ու տանջուող խղճիդ — «Ես անհաւատ եմ, կրօնքը սուտ է, դուն լուռ կեցի՛ր»: Զե՞ս հաւատար, հա՞. իրա՞ւ է: Զե՞ս հաւատար թէ Հայր մը ունիս, Հօր տուն մը կայ: Զե՞ս հաւատար Հօրը սիրոյն եւ Հօրը տան երջանկութեան: Անմիտ տղայ, չե՞ս գիտեր որ «եղջիւր»ները փորը չեն կշառցներ: Մարդս կ'ապրի այն ամէն խօսքով որ Աստուծոյ բերնէն կ'ելլէ: Շատ չի քշեր կ'հասնի սովը քսակիդ, մտքիդ, սրտիդ, կեանքիդ, առողջութեանդ: Ռւ փերջապէս, կ'փշեւ հացալից տունը՝ քու Հօրդ:

Այս հանք առակը յատակ չունի։ Անոր դատերը չեն հատնիր։ Շատանանք միայն դպչելով անոր բովանդակութեան։

Սոյն առակով Աստուած կ'ներկայանայ իբր Հայրը «անառակ» կոչուելու արտիճան ինքզինք Վորսնցնող մարդուն։ Անոր նկատմամբ կ'յայտնէ Իր հոգիին ցաւը, Աստուծոյ ցաւը, ու կը գեղու, կ'հեղու Իր սէրը, սէր մը՝ որ չի գիտեր թոյլտուութիւն խընդրել, այլ լոյսին պէս հզօր է ու կ'ճեղքէ, կ'անցնի ո'ւր որ կամի։ Փռն կրնաս ամէն սիրոյ զգացում մարել դէպի Նա։ Քու սէրդ տկար է։ Բայց չես կրնար խափանել, արգիլել Անոր յաւիտենական սէրը, որ կուգայ, կ'իյնայ մինչեւ խորը քու էութեանդ։

Ապաշխարելդ չի՞ դար նայելով սա ապաշխարութեան, աա՛ ընդունելութեան եւ գիրկընդխառնումի պատկերին՝ Հօրը ու Որդւոյն, թէեւ այդ պատկերը գծուած չէ փիլիսոփայութեան եթերային երանգներովը։ Բայց յուզիչ չէ՞, խրախուսիչ չէ՞, սիրտ չի՞ տար, յոյս չի՞ ներշնչեր քեզի որ ելլես, երթաս Հօրը։ Նետուիս Անոր գիրկը, որ անհուն կարօտով կ'սպասէ քու դարձիդ, չէ թէ շահագործելու սիրտդ անձնասիրաբար, այլ երջանիկ ընելու թշուառ հոգիդ, մեռ-

նող հոգիդ: Օ՛հ, տե՛ս, ահա՛ կը դառնայ անառակը, հալած մաշած, վրայի հանդերձներուն պէս, երեսները այրած, խանձուած, բոլորովին անճանաչելի դարձած: Այլ հայրը կ'ճանչնայ զինքի հեռուստ: Իսկոյն կ'վազէ, երկու թեւերը կ'բանայ ու կ'իյնայ պարանոցին վրայ, եւ ի փոխարէն որդւոյն խոստովանանքի խօսքերուն; համբոյր համբոյրի վրայ կ'դրոշմէ, լզելով անոր սեւցած, աղտոտած երեսը, եւ իր գլխով թեան մականթացութեանը ներքեւ կը թաղէ իսպառ անոր տխուր անցեալը:

Զարէն հրաժարելու եւ բարիին յարելու, մահէն կեանքի անցնելու, ազնուանալու, փրկուելու միտք ունեցող մարդուն համար ասոր պէս ապահովիչ գրաւական, ասոր պէս սիրալիր, համոզիչ հրաւէր չ'կայ: Մեծագոյ փողն է այս Աստուծոյ հրաւէրին, զոր Եկեղեցին անընդհատ կ'հնչեցնէ: Ո՛վ որ չի դառնար, չունի բանաւոր պատճառ, եւ կը կորսուի կամաւ: Ո՛վ որ չի հաւատար, սուտ է, չունի առարկութիւն, հապա որովհետեւ չի սիրեր զԱստուած, կամ այն ամէնը որ Աստուած կ'սիրէ, որովհետեւ չ'ուզեր բաժնուիլ խոզերու ընկերակցութեան: Մե՛ղք իրեն:

Տ Ն Տ Ե Ս Ի Ն

ՈՒՂԻՂ ՄԻՋՈՅ, ԱՆՈՒՂԻՂ ՆՊԱՏԱԿ

Նախորդ հոյակապ առակով Տէրն մեր մի անգամ ընդ միշտ հռչակեց յաւիտենական ճշմարտութիւն մը թէ Աստուած ոչ միայն Հայրն է ու կ'սիրէ արդարները, հապա, ու մանաւանդ, մեղաւորները: Ու ոչ միայն մեղաւորները՝ այլ եւ մեծ մեղաւորները, նոյն իսկ «անառակ»ները: Եւ այս բառը — անառակ — Ինք՝ Հայրը՝ բերանը չ'առաւ, բայց միայն «կորսուած» — «որդի իմ կորուսեալ»: Յանցապարտ մարդուն երեսին ինչ կ'փչէր աշխարհ, եթէ ոչ՝ վրէժխնդրութիւն: Փորձուած, ինկած հոգիի մը դիմաց ինչպիսի Աստուած մը կ'ներկայացնէր մարդկային կըրօնքը — բայց միայն «ծախիչ հուր»: Քրիստոս եկաւ ու քարոզեց, կամ յայտնեց թէ «Հօրը գովթը կ'շարժի» մեղքին ծախուած, գերուած, ինքնակորոյս հոգիին վրայ: Ո՞վ

լսած էր ասանկ բան: Ի՞նչ անուն կ'վայելէ ասանկ քարոզութեան, եթէ ոչ՝ «Աւետարան»:

★
★★

Եթէ նախընթաց առակը կրնայ կոչուիլ սիրոյ կամ Շնորհքի Առակը, ներկայ առակն ալ, թերեւս ներելի ըլլայ կոչել Սրբութեան եւ Պարտականութեան Առակը: Ու այս երկուքը — սէր եւ պարտականութիւն, ինչպէս նաեւ շնորհք եւ սրբութիւն — իրարմէ անբաժան են: Աստուծոյ Սէրը եւ Անոր Սրբութիւնը մի են, եւ նոյն բանը: Պէտք չէ որ փորձուինք մոռնալ թէ Աստուծոյ սէրը կ'ներգործէ սուրբ ընելու մեզ իրեն պէս: Անոր սէրը կ'վառի մաքրելու համար հոգին իր բոլոր ժանգերէն:

Սոյն առակով Քրիստոս հաւանականաբար, ուզեց սորվեցնել մաքաւորներուն կամ մեղաւորներուն թէ՛ թէպէտ իրենց անցեալը ներուած է այլ իրենք պարտականութիւններ ունին կատարելու նոյն իսկ այն բաներով զորոնք անիրաւաբար շահած էին. թէ՛ պարտ էին իրենց հետ փոխադրել Աստուծոյ թագաւորութեան մէջ — փրկուած կեանքին մէջ — այն ամէն ցատկութիւնները որոնց միջոցով յաջողութիւն

գտած էին մամոնայի իշխանութեան ներքեւ։
Անոնք պարտական էին գործածել աշխարհի
ընծայած պատեհութիւնները ու բոլոր մի-
ջոցները նոյն եռանդով ու նոյն արթնամը-
տութեամբ, բայց միայն բարձրագոյն վախ-
ճաններու համար։

★
★★

Տնտեսին խելացի այլ անհամեստ ծրա-
գիրը՝ իր ապագան ապահովելու համար
հնարուած՝ թէեւ գովեց իր տէրը, բայց ոչ
ՏէՐը։ Սակայն, հազիւ թէ հարկ է ըսել թէ
իմաստութիւն, ճարտարութիւն, կորովա-
մտութիւն մեծապէս գովելի եւ գնահատելի
յատկութիւններ են յաչս նոյն իսկ Տէրոջը։
Ամէնէն նշանաւոր յատկութիւնները — ժրու-
թիւն, յարատեւութիւն, գործունէութիւն, եւ
այլն — կրնան ծառայել կատարելու չար
դիտում մը, ինչպէս նաեւ ազնիւ գործ մը։
Ի՞նչ որ կ'յանձնարարուի, կրնայ յանձնա-
րարուիլ մեզի տնտեսին օրինակով՝ «խելա-
ցութիւն»ն կամ «իմաստութիւն»ն է, ոչ թէ
անոր գծուծ նպատակը։

★
★★

Մենք տնտեսներ ենք, ու պարտաւոր
ենք հաշիւը տալու մեր տնտեսութեան։ Պա-

տեհուլթիւններն ժամանակին հետ արագու-
 թեամբ կ'անցնին: Առակին տնտեսն ամէնէն
 ազդու օրինակն է այս իրողութիւնը տպա-
 ւորելու համար մեր մտքին վրայ: Յիշեալ
 տնտեսը թէեւ անագնիւ ու անիրաւ, բայց
 իր դիրքին գիտակցութիւնը ունէր: Եւ այս
 հանգամանքով մեզ, լուսոյ որդիներս, ամչ-
 ցնող, յանդիմանող օրինակ մը կ'հանդիսա-
 նայ: Նա չ'ըսաւ, «Ես մինչեւ հիմա ինքնիշ-
 խան մարդ եղած եմ, ո՞վ կ'խառնուի ինծի.
 ես մէկուն տալիք հաշիւ չ'ունիմ. ո՞վ ըսաւ
 թէ ես տնտես մ'եմ իմ բաներուս վրայ.
 պէտք է ապրիմ ըստ հաճոյս. իմ տէրս մին-
 չեւ հիմա հաշիւ պահանջած չէ. գիտեցող-
 րովին ազատ ձգած է. երբեք չեմ կրնար
 հաւատալ ասանկ բանի»: Տնտեսը այսպիսի
 լիմար մը չէր: Ան իրաց վիճակը լաւ հաս-
 կըցած էր: Գիտէր թէ ինք չէր իր գործին
 տէրը, այլ՝ պատասխանատու ծառայ մը:
 Հետեւելի օրինակ մը չէ՞ այս մեզի համար:
 Իրաւունք չունէ՞ր Տէրը զայն մատնանիշ
 ընելու մեզի, ըսելով, «Նայեցէ՛ք անիրաւ տըն-
 տեսին»: Ու եկեղեցին իրաւունք չունի՞ այս
 առակը զատելով ու մեզի ներկայացնելով՝
 խրատ հանելու աշխարհիկ մարդու մը վար-
 մունքէն:

Սրդ, պէտք է որոշ տեսութիւն ունենալ այս մասին: Կեանքին մէջ կարեւոր է գիտնալ թէ ի՞նչ է մեր դիրքը: Տէրե՞ր թէ՛ տնտեսներ ենք մենք: Յաւիտեանս պիտի մնա՞նք հոս թէ՛ սահմանուած ենք ուրիշ բնակավայրի մը համար: Ճանչնանք, հասկընանք ինքզինքնիս: Եթէ բացարձակ անձնաւորութիւններ չենք, ուրեմն ճշմարիտ իմաստութիւնը կ'պահանջէ որ հաւատարիմ ըլլանք մեզի յանձնուած պատեհութեանց մէջ: Ապրինք իբր պատասխանատու էակներ: Կեանքին մեծագոյն սկզբունքն է այս — պատասխանատուութիւնը: Գործել այլ սկզբունքի վրայ՝ անմտութիւն է: Ի՞նչ օգուտ տուն մը կառուցանել սա հասկացողութեամբ թէ ո՛չ հով պիտի փչէ, ո՛չ անձրեւ պիտի տեղայ: Բնութիւնը կարեւորութիւն չ'ընծայեր քու համոզումիդ, քու հասկացողութեանդ: Օրէնքը եւ իրերը չեն փոխուիր, հազար տարի ալ աչքերդ գոց պահես ջալամներու պէս: Դուն կոչուած ես պահպանել քու գոյութիւնդ — բարձրագոյն էութիւնդ — գիտնալով մարդկային կեանքին օրէնքը եւ հիմնուելով անոր վրայ:

«Օ՛հ, սա պատասխանատուութեան գաղափարը, կ'ըսէ մէկը: Աստուծոյ հետ այս-

պիտի յարաբերութեան մը գաղափարին հետ
 երբեք չեմ կրնար հաշտուիլ: Չեմ ընդունիր
 թէ ցաւալի հետեւանք մը, տխուր վախճան
 մը կ'ծնի այդ կարգի յարաբերութեան մը
 անգիտակից կեանքէն»: Լա'ւ. ուրեմն խզէ՛
 ամէն յարաբերութիւն Բացարձակէ մը. մի՛
 ճանչնար Տէրն. գնա՛, թաղուէ՛ անծանօթու-
 թեան մէջ, ու չե՞ս հաւատար թէ մահը
 պիտի գտնես, ու գոցիքը պիտի շինես
 ձեռքովդ: Փրթիլ Աստուծոյ սրտէն՝ կ'նշա-
 նակէ իյնալ տիեզերքներու դռներն դուրս,
 լոյսի, կեանքի, սիրոյ սահմաններէն անդին՝
 խաւարին գոգին մէջ: Աստուծոյ սրտէն
 դուրս չ'կայ այլուր ի'նչ որ հոգիդ կ'փըն-
 տըռէ, ի'նչ որ դուն կ'հետապնդես:

★
 ★★

Աստուած չ'նախանձիր քու ունեցածնե-
 րուդ, բայց գիտէ որ քու բարիքներդ չարիք
 պիտի ըլլան եթէ զանոնք քուկդ նկատես:
 Անոնք ճմարտապէս քուկդ պիտի ըլլան
 այն ատեն երբ քուկդ չի համարես զանոնք:
 Դուն տէրը պիտի ըլլաս անոնց, երբ գործես
 իբր Աստուծոյ հաւատարիմ տնտեսը անոնց
 ամէնուն վրայ: Աստուած կ'պահանջէ որ
 գի'նք սիրես առաւել քան բոլոր ունեցած.

ներդ ու նոյն իսկ քան քու անձդ: Այլ քու
 սէրդ չի պիտի նուագի, մանաւանդ թէ պի-
 տի աճի անոնց վրայ, եթէ նախ սիրես
 զԱստուած, եթէ առաջնութիւնը Անոր տաս
 սիրոյ մէջ: Քու ընկերդ չես կրնար սիրել
 քու անձիդ պէս, մինչեւ որ անկէ աւելի
 զԱստուած սիրես: Եթէ չես սիրեր զԱնիկա
 քու հօրմէդ ու մօրմէդ աւելի, գիտցի՛ր թէ
 բնաւ չես սիրեր զանոնք: Թէ որ չես սիրեր
 զԱնիկա աւելի քան քու անձդ, հաւատա՛
 որ չես սիրեր նոյն իսկ քու անձդ: Անկեղծ
 սէր չ'կայ Աստուծոյ սէրէն անկախ: Չեմ
 հաւատար՝ քու սիրոյդ՝ նկատմամբ ընկերիդ,
 բարեկամիդ, քու սիրական վերաբերեալնե-
 րուդ, եթէ անոնցմէ նուագ կ'սիրես ամէնէն
 սիրելի, ամէնէն գեղեցիկ էակը — Աստուած:
 Չեմ՝ հաւատար նաեւ թէ կրնաս սիրել ար-
 դարութիւնը, բարութիւնը, ճշմարտութիւնը,
 նոյն իսկ սէրը, եթէ կ'ատես զԱնիկա: Ան
 որ արեւը կ'ատէ, չ'սիրեր լոյսը: Աստուծոյ
 սէրը կ'սիրունկցնէ, կ'սրբացնէ մեր սէրը
 ոեւէ անձի ու իրի վրայ: Անկեղծ սէրը,
 ճշմարիտ սէրը առաջնութիւն կուտայ Անոր
 որ կ'կոչուի Սէր:

Կեանքին օրէնքն է այս: Հպատակէ՛ անոր
 եթէ չես ուզեր որ կորսուիս ու կորսնցնես

բարձրագոյն դիրքդ «Աստուծոյ թագաւորութեան» մէջ, Աստուծոյ աշխարհին մէջ, մարդկային ընկերութեան մէջ, կեանքի վերնագոյն վիճակին մէջ: Հոգին պէտք է զոհել դրամին, այլ դրամը պէտք է զոհել հոգիին, մարդուն: Մի՛ վախնար այս սկզբունքէն, ո՞վ ժլատ մարդ. վարուէ՛ այս սկզբունքով, ու քեզի պիտի բաշխուին բոլոր բարիքները — «Նախ խնդրեցէք Աստուծոյ արքայութիւնը եւ ամէն ինչ պիտի տրուի ձեզի»: Սորվէ՛ այս մեծ դասը:

Տէրն մեր Յիսուս տնտեսին օրինակը մեր մասնաւոր ուշադրութեանը կ'յանձնէ. — «Ես ալ ձեզի կ'ըսեմ, անիրաւ մամոնայէն ձեզի բարեկամներ ըրէք» եւ այլն: Տնտեսը իր տէրոջ տապալանածոց վրայ ունեցած ժամանակաւոր հեղինակութիւնը այնպիսի իմաստութեամբ գործածեց որ երբ այն առնուեցաւ ձեռքէն, ընդունելութիւն գտաւ ուրիշներու մօտ: Դուք ալ, կ'ուզէ ըսել մեր Տէրը, այնպէս գործածեցէք ձեզի յանձնուած պատեհութիւնները, մասնաւորապէս անիրաւ մամոնայի բաժնին մէջ, որ երբ պակսի այն, կամ առնուի ձեզմէ ընդունուիք լա-

ւագոյն բնակարաններու մէջ։ Այս կենսական
 ու գործնական դասէն մեծ բաժին մը կ'ելլէ
 հարուստներուն։ Սոյն առակը շատ քա-
 ջաւերութիւն կ'պարունակէ անոնց համար։
 Ան կ'յիշեցնէ իրենց թէ հարստութիւնը,
 աղքատութիւնը աննշան պատեհութիւն մը
 չէ կեանքի մէջ, թէ՛ մանաւանդ հարստու-
 թեան ազդեցութիւնը չ'վերջանար աշխար-
 հի հետ. ուստի թող այնպէս գործածեն
 զայն, որուն միջոցաւ կարենան մշտնջենա-
 ւորել իրենց ապագայ ճշմարիտ հարստու-
 թիւնը, իրենց յաւիտենական մխիթարու-
 թիւնը։ Անոնք պատեհութիւն ունին երջա-
 նիկ ըլլալու յաւիտեանս, ինչպէս են ներ-
 կային մէջ, եթէ վեհ հոգի մը միացնեն
 հարստութեան հետ։ Հարստութիւնը Աստու-
 ծոյ օրհնութիւնն է ոմանց համար, իսկ ա-
 նէժք՝ շատերուն համար։

Քրիստոսի պարզած տեսութեամբ աշ-
 խարհի հարստութիւնը վախճանը չէ կեան-
 քին, այլ՝ միջոցը։ Բարձրագոյն կեանքն չի
 կայանար հարստութեան մէջ, բայց իմաս-
 տուն եւ ուղիղ գործածութեամբ ան կրնայ
 ծառայել բարձրագոյն կեանքին։ Լաւագոյն
 կեանք եւ երկրաւոր հարստութիւն իրարու
 ներհակ եզրեր չեն ներկայացներ. երբէ՛ք։

Բայց Նա սորվեցուց թէ ստորին բարիքներ
կրնան այնպէս տնտեսուիլ որ հոգեւոր
հարստութիւնը յառաջ գայ, եւ իրական,
ճշմարիտ բարիքը աճի մարդուն մէջ։ Անոր
տեսութեամբ չ'կայ մարդ մը — իմաստուն
մարդ մը — որ չ'կրնայ դարմանել իր անցեալ
չարիքները այն թանկագին միջոցներովը
որք իրեն ընձեռուած են Նախախնամու-
թենէն։ Միայն իր անձին համար ապրիլ,
անիրաւ մամոնայէն բարեկամներ չ'ընել,
աշխարհի տեսութեամբ իսկ, իմաստուն
նկարագիր մը չ'ցուցներ։

Զ'արհամարհենք հարստութիւնը։ Քրիս-
տոս ասանկ հիւանդ վարդապետութիւններ
չ'քարոզեց բնաւ։ Ո՛վ որ կ'կարծէ թէ Աւե-
տարանը, Կրօնքը, Քրիստոնէութիւնը կը
հակառակին աշխարհի բարձրութեանց, երկ-
րաւոր բարիքներու, յաջողութեան, յառաջ-
դիմութեան, մեծութեան, եւայլն, մեծապէս
կ'սխալի։ Երկնից արքայութիւնը անզամ,
ըսած է Ինքն Քրիստոս, ուժեղները պիտի
յափշտակեն։ Այն քրիստոնեաները, որոնք
Քրիստոնէութեան ազդեցութեան տակ կը
աղքատանան, կ'նուաստանան, կ'պզտիկ-
նան, կ'տկարանան, կ'կասկածինք անոնց
քրիստոնէութեան վրայ, գէթ անոնց կրօնա-

կան ըմբռնումին վրայ: Քրիստոնէական քաղաքակրթութեան պատմութիւնը չի՞ հաստատեր այս իրողութիւնը: Քրիստոսի աւանդած դասը առողջ դաս էր: Նա անհաւատարիմ տնտեսի մը խելքը, կորովը, ճարտարութիւնը չ'նկատեց Պղատոնական հայեացքով, այլ կոչում ըրաւ անոնց՝ Իր աշակերտներուն, «լուսոյ որդի»ներուն, ներշնչութեամբ անկէ: Յանդիմանեց զանոնք որ «մարդոց որդի»ները իմաստուն են քան «լուսոյ որդի»ները: Ահա Քրիստոսի յայտարարութիւնը — «Անիրաւ մամոնայէն ձեզի բարեկամներ ըրէք»:

Սխալ չի հասկնանք. Քրիստոս չ'դատապարտեց դրամը «անիրաւ մամոնա» կոչելով զայն: Ո՛չ դրամը անիրաւ է, ո՛չ ոսկին՝ մեղաւոր: «Անիրաւ»ը զայն անիրաւութեամբ գործածող մարդն է: Մեղաւորը զայն մեղքով դիզող մարդն է: Անիրաւ է մամոնան երբ անիրաւութեամբ կ'վաստկուի եւ անիրաւութեամբ կ'գործածուի: Մամոնայապաշտ կ'ըսենք անոր որ մամոնան — դրամը — իր գլխաւոր, միակ բարիքը կ'նկատէ, որ կեանքին նպատակը կամ վախճանը կ'համարի զայն: Այս կարգի հարուստ մը մէկ անուն ունի Աւետարանին մէջ դրոշմուած — «ան-

միտ հարուստ»ը: Այս կարգի ընչաքաղց մարդոց համար ըստւած է — «Ի՞նչ օգուտ է ձեզի թէ որ բոլոր աշխարհ վաստկիք ու ձեր անձերը կորսնցնէք»: Ասոնք են որ կ'աճապարեն հարստանալու, ու կ'աղքատանան յաւիտենապէս:

★
★★

Ներկայ առակին եզրակացութիւնը կը գտնենք սա համարին մէջ — «Որ ի փոքուն հաւատարիմ է, եւ ի բազմին հաւատարիմ է», եւայլն: Այս համարը կ'իթելադրէ մեզի սա գերազանց ճշմարտութիւնը թէ՛ մենք հոս, այսաշխարհիս մէջ դրուած ենք սոսկապէս փորձի մէջ, մեծ վարպետի մը ձեռքին տակ, ուր կ'փորձուի մեր հաւատարմութիւնը, ոչ այնքան ստուգելու համար թէ մեր կատարած գործերը մեծ են կամ պըղտիկ, այլ յաւէտ թէ ցոյց կուտա՞նք ուղիղ, մեծ հոգի մը, վստահելի նկարագիր մը, որ կ'աւկնկալուի տնտեսէ մը: Ո՛հ, հաւատարիմ եղէք ձեր ներկայ ծառայութեանց մէջ ու Աստուած մեծամեծ գործեր պիտի վստահի ձեզի: Մի՛ արհամարհեր, ո՛վ երիտասարդ, քու ներկայ պզտիկ, աննշան գործը: Քու մշակուած մտքիդ եւ ընդունած դաստիարակութեանդ անյարմար մի՛ գտներ ձեռքիդ

գործը: Ժիր եղիր անոր մէջ, հաւատարմութեամբ կատարէ զայն: Բարձրութեան ճամբան այդ կէտէն կ'սկսի: Մեծ եղիր պզտիկ գործիդ մէջ, փռքը պաշտօնիդ մէջ, ու քեզ մոզ պիտի մեծնան անոնք ալ: Մեծ բանի սպասող մարդը պիտի զրկուի մեծէն ալ, պզտիկէն ալ: Աստուած փափաք ունի բարիք ընելու, մեծցնելու քեզ, եթէ ցոյց տաս թէ արժանի ես իր վստահութեան: Ինչո՞ւ հարստութիւն տայ, եթէ երբեք պէտք է քեզի, ինչո՞ւ մեծցնէ, փառաւորէ քեզ դօրութեամբ, իմաստութեամբ: Ի՞նչ օգուտ, ի՞նչ նպատակներու պիտի ծառայեցնես զանոնք: Ի՞նչ բարիք պիտի քաղեն անոնցմէ: Աստուած ու մարդիկ: Ապացոյցը տո՛ւր քու լումայովդ, քու ներկայ դիրքիդ մէջ հաւատացո՛ւր Աստուծոյ: Եթէ քեզի յանձնուած փոքրիկ գրամարկդի հաշիւը ազնուութեամբ, ճշմարտութեամբ պահես, օր մը Աստուած քու ձեռքդ պիտի դնէ իր ամբաւ զանձարանին ոտկի բանալին:

★
 ★★

Ի՞նչ որ այս յառազր կ'ուզէ քանդակել արտիդ վրայ, ես՝ է թէ զուն համար ունիս տալու: Կայ համարառու ատեան մը որուն առջեւ պիտի տեսնուի հաշիւդ: Մի՛ լռեցը-

ներ սա ձայնը — «Քու տնտեսութեանդ հաշիւը տո՛ւր»։ Աստուծոյ ձայնն է այն որ կողգայ քու կեանքիդ գաղտնիքներուն, ու սրտիդ մութ ճամբաներուն մէջ։ Փողն է այն ազդարարութեան։ Եթէ չ'անսաս անոր, հաւատա՛, սիրելիս, որ կեանքի կռիւին մէջ պիտի իյնաս, պիտի ջախջախուիս։ «Համար չ'կայ, համարառու չ'կայ» ըսող քրիստոնեաներուն վախճանը նկատէ։ Ամէնն ալ մարդկային կեանքի դաշտին մէջ պարտեալներ են։ Մահուան խորհուրդը տղայամիտներու խորհուրդը չէ։ Ամէնէն ստոյգ բանն է մահը։ Այնպէս ապրէ որ մահը կնիքը չ'ըլլայ քու ունայն կեանքիդ, վախճանը չ'ըլլայ քու վայելքներուդ, պատեհութիւններուդ, այլ այն տանի քեզ աւելի ընդարձակ, աւելի բարձր արտօնութեանց։ Ի՛նչ որ ունինք հիմա իսկապէս մերը չէ։ Մահուան ատեն չենք կրնար պահել զանոնք։ Սուրբ, ազնիւ կեանքն է մնայուն հարստութիւնը։ Ո՛հ, կեանքը, միայն կեանքն է մերը։ Զ՛վատնենք կեանքը, չ'մսխենք սրտին հարստութիւնը, հոգւոյն բարիքը, որպէս զի դուրս չ'մնանք «յաւիտենական բնակարան»ներէն, որպէս զի մուրացիկ կեանքը չ'ըլլայ վախճանը մեր շռայլուած կեանքին։

Դ Ա Տ Ա Ի Ո Ր Ի Ն

Ա Ղ Օ Թ Ք

Ահա՛ առակ մը, որուն բանալին զրան վրայ է. ուզողը կ'դարձնէ, կ'մտնէ ներս: Քրիստոս առակը չ'սկսած՝ անոր ոգին ու իմաստը մէկ նախադասութեամբ բացատրեց — «Ասաց առակ մի նոցա առ այն թէ պարտ է յամենայն ժամ կալ նոցա յաղօթս եւ մի՛ ձանձրանալ»: Յարատեւութիւն աղօթքի մէջ — այս է թանձրացած, բիւրեղացած գաղափարը Դատաւորին Առակին: Յարատեւութիւնը գործի մէջ՝ աշխարհ պայման կ'դաւանի յաջողութեան: Նոյնը կ'դաւանի կրօնական աշխարհը: Սակայն եւ այնպէս, միթէ տարօրինակ չի՞ թուիր յարատեւութիւնը աղօթքի մէջ: Գործը վերջապէս յոգնեցուցիչ է, բայց աղօթքը «քա՞ր քաշել է» որ ձանձրոյթ պատճառէ ու հարկ ըլլայ մշակումը յարատեւութեան՝ անոր մէջ: «Քար քաշող» ձեռքը չի յոգնիր, սա-

կայն վեր բարձրացող ձեռքերն կ'թուլնան, կ'իյնան: 26^օս յիշեր, ատենօք աղօթող մարդու մը — Մովսէսի — ձեռքերն յոգնեցան սա-
րի մը ցցունքին վրայ, ու պէտք եղաւ որ երկու մարդիկ վեր բռնեն զանոնք, մինչդեռ վարը Ամադեկացւոց դէմ գիշեր ցերեկ կռուող բանակը խոնջանք չ'զգաց, աղեղը չի ձգեց: Աղօթքի պայքարն աւելի սաստիկ է, աւելի թուլացուցիչ ու պարտասող: Անգամ մը, չե՞ս գիտեր, աղօթքի է՛ն մեծ Ախոյեանը երեսի վրայ ինկաւ արտասանելու համար սա երկու բառ աղօթքը, «Հայր իմ... ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու», քրտինք հանելով ճակատէն նմանարեան կայլակներու: Ի՛նչ ներքին տազնապ, ի՛նչ ահարկու մա-
քառումներ, բաղխումներ տեղի կ'ունենա-
յին հոգւոյն մէջ: Ի՞նչ սուրերու, թուրերու կ'զարնուէր այդ ազամանդ ճակատը, որ կը ճմլուէր կ'արիւնէր խորունկէն: Ի՞նչ, կ'կար-
ծես թէ Քրիստոսի համար նուա՞զ դժուար էր աղօթել — աղօթել Հօրը՝ որ ահանջը խցեր էր չ'լսելու Իրեն, որ տիեզերքի մէջ թողած էր զԻնք միս մինակ դէմ յանդիման մահու իշխանութեան, Իր խրոխտ Ոսոխին, որ կ'մոլտար երեսն ի վեր, «Ո՞ւր է քու Աստուածդ, ո՞ւր է քու Հայրդ»:

Մեր օրերը, մասնաւորապէս, դժուար չէ՞ աղօթել նոյն իսկ, թող թէ յարատեւել անոր մէջ: Թերահաւատութիւնը չէ՞ մանաւանդ քան վհատութիւնը, որ կ'ընչէ ժամանակիս մտքերուն վրայ եւ կ'շլատէ, կ'կտրատէ տարածուած ձեռքերը: Քեզի չե՞նք ըսեր թէ «Աղօթքը ամէնէն տկար, ամէնէն անպաշտպանելի կողմն է կրօնքին, թէ աղօթքը չ'տար հիմ մը որուն վրայ հաւատքի հսկայ սիւնը կանգնել կարելի ըլլայ»: Ինչո՞ւ: «Պատճառը յայտնի է, կ'ըսեն, Աստուած տիեզերքին մեքենայն յօրինելէն, լարելէն, ու զայն միանգամ ընդ միշտ շարժման մէջ դնելէն յետոյ՝ Ինք քաշուեցաւ ամէն գործօն միջամտութենէ: Իրերը իրենց մէջ ունին այն օրէնքները որոնց միջոցով կ'ընթանան անխափան: Ապացոյց պէ՞տք է, կ'շարունակեն: Ահա՛ իրողութիւնը, որ մեր երեսին զարնող ժայռի պէս շօշափելի, ամուր, ընդդիմահար իրականութիւն է: Բոլոր աշխարհ մասնաւոր օրէնքներու ներքեւ ինկած չէ՞: Շեղում մը լսած, տեսած ունի՞ք անոնց մէջ: Տեսա՞ծ էք որ օր մը անձրեւ տեղայ անամպ երկինքէն: Արեգակը օր մը մոռցա՞ւ իր ելքը: Ամառ մը աւելի ցուրտ եղա՞ւ քան բոլոր ձմեռը: Բնութիւնը իր ընթացքը ունի,

անփոփոխ, անսայթաք, յաւիտենական ընթացքը: Աղօթքը կրնա՞յ կասեցնել զայն: Ոգեւարի մը գլխուն վերեւ, զոր օրինակ, ի՞նչ գործնական արդիւնք ունի աղօթքը»:

Իբրեւ պատասխան ըսենք թէ աղօթքը այլ եւս կ'դադրեցնենք երբ համոզուինք թէ մահը բարձրագոյն վճռով անխուսափելի է: Քանզի մենք կ'աղօթենք ցորչափ չենք գիտեր թէ մեր փափաքները անհամաձայն են Աստուծոյ կամքին հետ. քանզի մենք կ'ողջենք նախընտրել Ասոր կամքը քան մեր բաղձանքը. քանզի մեր աղօթքին բովանդակութիւնն է «Եղիցին կամք քո». քանզի, վերջապէս, գիտենք թէ լաւագոյն կամքն Ասորն է, եւ առաջնութիւնը կուտանք Ասոր:

Ասոր դէմ, յայտնի է, սա կ'առարկուի թէ «Ամէն պատահում, ամէն ապագայ դէպք, անբուժելի հիւանդին մահուան պէս, անվրէպ հետեւանքն է նոյն սկզբունքին, որով իրերը իրարու կցորդուած են, այնպէս որ միայն մէկ արդիւնք կրնայ յառաջ գալ նոյն պատճառէն: Դուք կ'աղօթէք, քանզի տգէտ էք, ու չէք տեսներ թէ ամէն արդիւնք ծագում կ'առնէ իր բնական պատճառէն, որ արդէն գոյութիւն ունի, ու շղթայուած է իրերու կազմաւորութեան մէջ: Քանզի արդիւնքը

չէք տեսներ պատճառին մէջ: Չէք գիտեր թէ դիպուածը յաւիտենապէս ստոյգ է, եւ թէ ինչ որ պիտի ըլլայ, վերջապէս կ'ըլլայ»:

Բանաւոր չէ՞ այս առարկութիւնը — «կ'աղօթես, վասնզի չես գիտեր»: Իրաւ չէ՞: Եթէ գիտնայիր թէ բնական, անյեղլի օրէնքը վճռած է փոթորիկ մը, հեղեղ մը աւերիչ, տակաւին կ'աղօթէի՞ր դժբաղդ ճամբորդիդ համար: Ի՛հ, ա՛լ վազ չե՞ս անցնիր աղօթքէն: Կ'լսե՞ս ի՛նչ կ'ըսէ այդ գիտնական, զարգացած մարդը — «Ինծի նայէ՛, օրէ՛նք, օրէ՛նք, ան է որ կ'վարէ երկիրը: Ի՛նչ որ ան հնարաւոր կ'գործէ, հնարաւոր է, ի՛նչ որ չի գործեր՝ անհնար է: Իմ գլուխս կ'ծոեմ Արարչին մեծ իմաստութեան առջեւ, կ'ըսէ ան, բայց չեմ կրնար աղօթել Անոր որ իր միջամտութեամբ սարսափելի խանգարում մը յառաջ բերէ բնութեան կարգին ու սարքին մէջ: Աստուած փորձել է այս: Աղօթելը հաւատալ չէ: Ես աւելի կ'հաւատամ չ'աղօթելով քան աղօթելով», եւ այլն, եւ այլն:

Բայց կ'ստէք, տեարք իմ օրինապաշտք կամ բնապաշտք: Դուք որ այսքան երկիւղածութիւն կ'դաւանիք բնութեան օրինաց հանդէպ, միթէ չէ՞ք բռնաբարեր զայն ամէն օր: Այդ աղուոր Թէօրիները ինչո՞ւ գործնա-

կան կեանքին մէջ ալ չէք դաւանիր: Ինչո՞ւ
կ'խաւիանէք բնութեան օրէնքը, զոր օրինակ
հիւանդութեան մը: Ինչո՞ւ ճնշում կ'ընե-
ցընէք այն օրէնքներուն վրայ որոնք հի-
ւանդութիւնը կ'վարեն: Ինչո՞ւ, ի՞նչ իրա-
ւամբ ախտին յառաջացումին դէմ կ'հանէք
այն հզօր պատուարները զորս արուեստ,
գիտութիւն, եւ այլն, անուանել սովոր էք:
Ինչո՞ւ թոյլ չէք տար որ բնութիւնը իր
անկասելի ընթացքը կատարէ, եւ սպառ-
նացող վտանգին դէմ կ'ոգտիք: Դուք կ'ը-
նէք, ու միայն Աստուած է որ չի կրնար ը-
նել նոյնը: Ձեր միտքը կրնայ օրէնք մը
գտնել ու ճակատեցնել ուրիշ օրէնքի մը դէմ
չէզոքացնելու համար զայն, ու Աստուծոյ
մեծ մի՞տքն է միայն որ չ'կրնար առաջ-
նորդել բնութեան քայլերը այն ճամբա-
ներովը որք իրեն ծանօթ են: Ո՞վ ըսաւ թէ
միայն դուք կրնաք իրարմէ անջատ իրեր
միացնել, երկու ուրոյն օրէնքներ իրարու
հետ ներդաշնակել ու յառաջ բերել արդիւնք
մը որ կ'հոչուի գիւտ: Բնութեան օրէնքնե-
րուն հետ խաղալու եւ գանոնք մասնաւոր
վախճաններու ծառայեցնելու զօրութիւնը
միայն դո՞ւք ունիք. Աստուած չունի: Նա՞
միայն չի կրնար նոյն զօրութեամբ, նոյն

սկզբունքով վարել օրէնքները ի նպատակ իր նպատակներուն իրադործման:

«Աստուած չի կրնար պատասխանել մեր աղօթքին, կ'ըսեն այլք, թէեւ նա կարող է իր օրէնքները ըստ կամս գործածել»: Ինչո՞ւ: — «Վասն զի, կ'ըսեն, փոփոխութիւն չ'գործեր Ան իր գծած ծրագրին մէջ, ոչ իսկ կրնայ շեղիլ իր վերջնական նպատակակէտէն»:

Այլ նա որ կ'պարտաւորէ մեզ աղօթել, իր դիտաւորութեան կամ յատակագծին մէջ նշանակած չէ՞ նաեւ այն ապագայ արդիւնքները որոնք յառաջ պիտի գան միայն աղօթքի միջոցով: Աստուած այնպէս կարգադրած է իրերը որ անոնցմէ ոմանք արդիւնաւորուին մարդոց անմիջական գործակցութեամբը: Քրիստոնէութիւնը ծաւալած է Աւետարանի քարոզութեամբ, որ մարդոց միջամտութեամբ միայն կ'կատարուի: Յիսուս ըսաւ աշակերտներուն — «Գացէ՛ք, քարոզեցէ՛ք բոլոր աշխարհի»: Առանց անոնց քարոզութեան Քրիստոնէութիւնը պիտի մնա՞ր: Աստուծոյ նպատակներուն մէջ մեծագոյնը չէ՞ հոգիներուն փրկութիւնը, զոր գործելու համար կարեւոր բաժին մը հանուած է նոյն իսկ մարդուն: Այս ըմբռնումով, յայտ-

նի է թէ աղօթքը իրագործումն է ռոսկ
Աստուծոյ նպատակին ու ոչ թէ Անոր ճշող
միջամտութիւնը:

★
★★

Ի՛նչ որ ամէնէն աւելի ոյժ կուտայ աղօթ-
քի դէմ հանուած առարկութեանց է նոյն իսկ
մեր անձնական փորձառութիւնն — տխուր
փորձառութիւնը մեր յաճախ ապարդիւն
մնացած աղօթքներուն: Չանձրոյթ կ'պատ-
ճառէ մեզ աղօթքը, ու տակաւ կ'փոխուի
ձեւի, սովորոյթի, եթէ երբէք շարունակուի,
վասն զի ըստ երեւոյթին անլսելի կ'մնայ
այն: Մարդ պատրաստ է ամէնէն դժուար,
տաղտկացուցիչ գործը կատարել եթէ հա-
մեմատական վաստակ մը ապահովեն իրեն:
Բայց աւելի դժուարին գործ մը չ'դառնար
աղօթքը երբ անմիջական արդիւնք մը
չ'տեսնուիր: Եթէ գլուխը խոնարհի, շրթուն-
քը աղօթէ, բայց միտքը լռէ, կամքը չի
խոնարհիր:

Մեր փորձառութիւնները սակայն սխալ
կ'մեկնենք: Կան նկատողութիւններ որոնք
կշիռ ունին ու պէտք է անտես չընել:
Պան բարձրագոյն շահեր, յաճախ մեր փա-
փաքներէն, խնդրուածքներէն յոյժ գեր ի

վեր, որոնք կ'պահանջեն յապաղումը մեր աղօթքի պատասխանին: Յաչս Աստուծոյ «երեւցած բաները ժամանակաւոր են, ու չերեւցածները՝ յաւիտենական»: Հոգեւոր բարիքները գերազանց են յոյժ քան նիւթական իրերը: Ուստի եթէ Աստուած համոզուած ըլլայ որ մեր խնդրած բաները վտանգաբեր են հոգիին ու անոր ապագային համար — բարիքներ՝ որ կրնան զրկել քեզ համեմատապէս բարձրագոյն բարիքներէն — ոչ միայն կ'զլանայ տալ, հապա եթէ ունիս՝ չ'խնայեր, կ'զարնէ, ձեռքէդ կ'առնէ: Նա կ'վարուի քեզի հետ ինչպէս դուն քու զաւկիդ հետ կ'վարուիս, որուն շատ հեղանգութ, անողորմ կ'երեւիս: Նա որ ըսու, «թէ որ քու աջ աչքդ քեզ կ'զայթակղեցնէ հանէ՛ զանիկա»: Նա հակառակ քու թախանձագին պաղատանքներուդ, քեզի չ'տար աչք, կամ կ'առնէ աչքդ, թէեւ անկէ կարեւոր բան չ'կայ աշխարհի մէջ, եթէ աչքդ պիտի գոյթակղեցնէ քեզ: Դուն մեծ ես ու արժէքաւոր յաչս Անոր քան բոլոր աշխարհ իր լիութեամբ:

Տէրը նախատեսեր էր թէ հաւատքը պահել, մշակել դժուարագոյն բանն է: Ուստի ուղեց քաջալերել, մարզել մեզ այս մասին:

Ան կ'ուզէ որ մեծ հոգի մը եւ ուժեղ, գեղեցիկ նկարագիր մը շինէ մեր մէջ, չէ թէ անմիտ ծնողքի մը պէս շփացնէ մեզ ու աղուորիկ պէպէքներ պատրաստէ: Ուստի ահանջ չ'կախեր Ան քու անձնասիրական ու երբեմն տղայական խնդիրքներուդ, այլ կ'ուզէ որ նախ խնդրես «երկնից արքայութիւն»ը, որուն նշանակութիւնը Ինք կ'հասկնայ միայն:

*
**

Դուք որ այսքան ջատագով կ'հանդիսանաք բնութեան օրէնքներուն վրայ յենելու, ինչո՞ւ կ'մոռնաք թէ օրէնք կայ նաեւ պարզեւնեքու բաշխումին մէջ: Աստուած իր ճամբան ունի մարդուն օգնելու համար: Տղայ մը փափաք կ'յայտնէ իր հօրը որ իրեն շնորհէ իր բոլոր գիտութիւնը, հմտութիւնը եւ ուսումը: Այլ հայրը կ'ըսէ, «Ո՛հ, տղաս, փափաքդ յոյժ գովելի է, բայց այդ բաները չեն կրնար անմիջապէս տրուիլ: Ես պիտի խնամեմ, հոգամ քեզ, պիտի օգնեմ որ շարունակես ուսման ընթացքդ: Առանց ինծի չես կրնար ձեռք ձգել ի՛նչ որ կ'խնդրես, բայց չես կրնար նաեւ՝ առանց յարատեւ աշխատութեան»: Մենք կ'խըն-

դրենք երբեմն որ ծառ մը տնկուի օդին մէջ,
աճի վերէն սկսելով, ու պտուղ բերէ առանց
ծաղկելու, առանց ընծիւղելու:

Կան աղօթքներ եւս որոնց մենք, աղօ-
թողներս, պատասխանելու ենք: «Հէ՛», ու-
րեմն ի՞նչու աղօթել»: Այո՛, պէտք է:
Աշակերտները աղօթեցին անգամ մը մեծ
բազմութեան մը համար որ անօթի պիտի
նուաղէր անապատ տեղւոյ մը մէջ: Յիսուս
ըսաւ, «Դո՛ւք տուէք ատոնց»: Այս է Գրիս-
տոսի պատասխանը շատ անգամ մեզի ուղ-
ղուած: Մենք կ'աղօթենք, զոր օրինակ, աղ-
քատներու, որբերու համար: Նա կ'ըսէ, «Դուք
տուէք ատոնց»: Սակայն, եթէ մենք պիտի
տանք ինչո՞ւ աղօթենք, ի՞նչ հարկ: Բայց
քու բոլոր ունեցածդ քանի մը նկանակ ու
քանի մը ձուկեր են, մինչ պէտքն անհամե-
մատ աւելի է: Աստուծոյ օրհնութիւնն ան-
հրաժեշտ է քու չնչին նուէրիդ վրայ: Անոր
զօրութիւնը հարկ է քու աննշան ոյժիդ հետ
կեանքի պայքարին մէջ: Պէտք է խնդրես,
այլ առաջին քայլը դուն առնես դէպի կա-
տարումը քու խնդրուածքիդ: Այս է անկեղծ
աղօթքը. ու խոստմնալից աղօթքը ան-
կեղծ աղօթքն է:

Աւելի չ'զբաղինք սկեպտիկներու հետ որոնք չեն գիտեր ի'նչ օրհնութիւն պահուած է աղօթքի մէջ, որոնք չեն գիտեր այն հանդիպումը որ դէմ առ դէմ կ'ըերէ խեղճ մարդը ու բոլոր գեղեցկութեան, բարութեան աղբիւրը: Չեն տեսեր այն կապը որով մարդիկ այնպէս կ'յարին կեդրոնի մը ինչպէս մոլորակները՝ արեւին, այնպէս որ տիեզերքին բոլոր ծանրութիւնները չեն կրնար վանել, նետել զայն դրութենէն դուրս: Մինչ առանց այդ կապին ի'նչ է մարդ, բայց միայն հովէն քշուող խոիւ մը, կամ մշտածուփ ալիքներուն վրայ տարուբերող անխարիսխ նաւ մը: Գրիստոնէութիւնը, սիրելի սկեպտիկներ, քարոզուած վարդապետութիւն մը չէ սոսկ, այլ կեանք է: Ապրեցէ՛ք այդ կեանքը, եթէ ոչ չէք կրնար ճանչնալ զայն: Բեմին վրայ կայնող վարդապետը բարոյախօսութեան ուսուցիչ մը չէ: Ան «Աւետարան»ը կ'քարոզէ. կամ Եսէնք, Ան չ'քարոզեր, բայց կ'աւետարանէ կ'ԵՄՆԲ մը որ ո'չ միայն արդար՝ այլ արդարացուցիչ է, ո'չ միայն բարձր՝ այլ բարձրացնող է, ազնուացնող է: Եկեղեցւոյ պաշտօնեան կ'հրաւիրէ քեզ հաւատալ, յուսալ Ասոր, ընդունիլ զԱնիկա, հիմնել կեանքդ

Անոր կեանքին վրայ որպէս զի ապրիս:
Ի՞նչ կ'ըսես ասոր: Դուն իրեւը ցոյց կուտաս,
փորձառութիւնը յառաջ կ'բերես: Բայց ահա՛
իրականը, ահա՛ փորձառականը — Դիմէ՛
Քրիստոսի, ու պիտի ստանաս լոյս եւ կեանք:

Իսկ դուն, ո՛վ աղօթող քրիստոնեայ,
շարունակէ՛ աղօթքդ, մի՛ վհատիր: Քու
Փրկիչդ կ'ըսէ քեզի որ այս այրիին պէս անե-
րես ըլլաս եթէ Ինք դատաւորին չափ անի-
րաւ, մեղա՛յ, անողոք երեւի քեզի: Եթէ Ան
ուշանայ իսկ, դատաւորին չ'մանիր. բնա՛ւ:
Դատաւորը միտք չ'ունէր խնդրուածը շնոր-
հելու: Բայց քու Դատաւորդ անձկութիւն
ունի տալու քեզի, ո՛հ, անհունապէս աւելի
քան որչափ դուն կրնաս ընդունիլ: Հէք
այրին խոստում մը առած չէր, բայց Նա բիւր
խոստումներ ըրած է քեզի: Քու Դատաւորդ
արգար է, իմաստուն ու բարի: Ան հայր է
առաւելապէս քան Դատաւոր: Եթէ լացնէ
քեզ, Ինք ալ կուլայ քեզի հետ: Եթէ լուծ
մը դնէ ուսիդ վրայ, Ինք կ'լծուի քեզի հետ,
զի լուծը մինակ չ'առնուիր: Նա անիրաւ
դատաւորին պէս չէ, որ երեսը չ'նայեցաւ
առօգնական այրիին, ու հետը անգամ չ'խօ-

սեցաւ, այլ քեզի հետ քաղցրութեամբ կը խօսի, Իր խոստումները կ'կրկնէ, քեզ կը յուսադրէ ըսելով, «Համբերէ՛, սիրելիս, համբերէ՛, բայց մի՛ տարակուսիր: Հաւատա՛ թէ քու իրական շահդ այս կ'պահանջէ: Ես կը հոգամ քեզ ու քու կիներդ: Գիտեմ քու հոգեկան պէտքերդ: Ամէն առաւօտ ու իրիկուն Իմ բարութեանս ցօղերը կ'ղրկեմ ինչան Իմ հոգածութեանս քու վրայ: Դուն կ'ապրիս Իմ սրտիս մէջ, եթէ ոսկիի պէս հալիս կրակին մէջ տակաւին աչքս քու վրադ է: Զ'պիտի թողում որ կորսուիս: Երբ այնքան յստակ, մաքուր ըլլաս որ քու մէջդ, որպէս թէ հայելիին մէջ, Իմ պատկերս տեսնեմ, իսկոյն պիտի հանեմ ու քեզ Իմ գանձատունիս մէջ պիտի պահեմ»:

Աշխարհ չ'գիտեր աղօթքը, չ'գիտեր ձեր աղօթքը, հաւատացեալ եղբայրներ: Աշխարհի որդիքը երբ կ'աղօթեն, կ'խնդրեն ինչ որ մայր մը Քրիստոսէ խնդրեց իր երկու սիրական զաւակներուն համար — «Ըսէ՛ որ այս իմ որդիքս նստին մին աջ՝ ու միւսը ձախ կողմդ Քու արքայութեանդ մէջ»:

Ու կ'զարմանան որ կ'ընդունին սա պատասխանը — «Զէք գիտեր ինչ կ'խնդրէք»:

Բայց դուք, երբ հարցուի ձեզի թէ ինչ

կ'ուզէք, ըսէ՛ք — «Ի՛նչ որ Դուն կ'ուզես, Տէ՛ր»։

Քու ամէնէն անշարժ, հաստատուն կըռուանդ, ամէնէն վստահելի հիմդ այն է — խոստումն Քրիստոսի — «Խնդրեցէք եւ տացի ձեզ»։ Կառչէ՛ Անոր։ Նա որ վերերէն եկաւ, որ երկինքին ու բոլոր տիեզերքներուն օրէնքները գիտէր, որ ընդթեանդեկը կ'վարէր, նա որ իր անձին մէջ յայտնեց զԱստուած — բոլոր օրէնքներուն եւ գաղտնիքներուն ալն — Նա Ինք ըսաւ, ու խօսքերու ամէնէն ազդու ձեւովը, առաւինբոու եւ օրինակներու ամէնէն համոզիչ տեսակովը — «Պարտ է յամենայն ժամ կալ յաղօթս եւ մի՛ ձանձրանալ»։

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

Գ Ա Լ Ս Տ Ե Ա Ն

—

Ա Յ Ս Օ Ր Ն ՈՒ Վ Ա Ղ Ը

Քրիստոսի փառօք եւ զօրութեամբ դա-
լուստը միւս անգամ՝ մին է Աւետարանի այն
ճշմարտութիւններէն որք յայտնութիւն
կ'կոչուին: Ու յայտնութիւն մը չենք կրնար
ո'չ տարակոյսի ո'չ խնդրոյ ներքեւ ձգել
թեթեւութեամբ: Քանզի Աւետարանը գիրք
չէ. յայտնութիւն է: Ու յայտնութիւն մը կը
դադրի յայտնութիւն ըլլալէ եթէ անոր
ծագումը կամ հեղինակութիւնը դադրի աստ-
ուածային ըլլալէ:

Մի' աճապարեր. դուն չես կրնար քու
սովորական մեթոտներովդ քննութեան ա-
ռարկայ ընել զայն: Բոլոր այն սկզբունք-
ներովը, զորս ի կիր կ'արկանէ իմաստասի-
րութիւնը, դուն չես կրնար ճշդել, վճռել
անոր ստուգութիւնը կամ անստուգութիւնը:
Անոր հիմն ու հաստատութիւնը ինքն է

— Աւետարանը: Քու ձեռքիդ պզտիկ կանգուններովը կարող չես չափել անոր ասահման տարածութիւնները: Վիքթորիանիանգա լիճը չէ Աւետարանին աղբիւրը որուն կարենաս հասնիլ մարդկային ընթացքով: Կենաց գետն կ'ըղխի Նեղոսի ակունքէն շատ հեռի ու շատ բարձր Ակունքէ մը — Աստուծոյ գահուն ոտքէն:

Ի՞նչ, հի՛մ կ'փնտռես Աւետարանի այս յայտնութեան — Գալստեան Տեառն մերոյ եւ դատաստանի աւուր: Անոր հիմը ինք է, Աւետարանը: Ու Աւետարանը Քրիստոս է — հինաւուրց Վէմը: Ճշմարտութի՞ւն կը փնտռես: Անոր պէս ճշմարտութիւն չ'կայ, սակայն: Ինք է «Ճշմարտութիւն»ը: Ո՞ր ճշմարտութիւնով պիտի ճանչնաս ճշմարտութիւնը: Լոյսը տեսնելու համար լոյս չենք ուզեր: Ճրագի՞, մոմի՞ լոյսերուն վստահելով պիտի գոչենք — «Ահա՛ Արեւը»: Արեւն է աղբիւրը բոլոր լոյսերուն: Ու Ան է աղբիւրը բոլոր ճշմարտութեանց: Նայեցէ՛ք, սպի մը կա՞յ Անոր վրայ. խաւարի հետք մը կ'զտնուի՞ Անոր մէջ: Հապա Անով կը տեսնենք ստուերը, իրերը կ'որոշենք, գեղեցիկն ու տգեղը կ'զանազանենք, ուղիղն ու մոլորը, սուտն ու իրաւը կ'փորձենք:

Անտր լոյսին տակ վճիռ կ'արձակենք— «Ահա՛
բարին, ահա՛ վսեմն, ահա՛ ճշմարիտն»:

«Գալստեա՛ն» — ի՞նչ նիւթ է այս: Շատ
տարօրինակ է, օտա՞ր է բառը, քիչ մ'ալ
արտաոոց, այնպէս չէ՛: Ո՛րչափ ալ խորթ
կ'հնչէ ականջիդ: Բայց Աւետարանն ալ,
թերահաւատ ընթերցողս, հա՞րկ է կրկնել
միշտ թէ սովորական գիրք մը չէ, ու չ'պա-
րունակեր սովորական նիւթեր: Ս. Աւետա-
րանը չ'սահմանափակուիր միայն ներկայ
իրերով, միայն «այսօր»ով: Յաւիտենական
Գիրքն է այն, ու յաւիտենականութիւնը
կ'ընդգրկէ: Մատեանն է այն մարդկային
ապագայ ճակատագրին ինչպէս նաեւ՝ ներ-
կային: «Ամէն բանի օգտակար» Հատորը
որ ներկային ու միանգամայն հանդերձեա-
լին խոստումները ունի:

Միայն Գալստեան վարդապետութիւնը
չէ սակայն որ տարօրինակ կ'թուի: Ամ-
բողջ Գիրքը արտակարգ է: Միայն հրաշա-
լիքներ չ'պատմեր այն: Բոլոր տողերը անոր՝
հրաշալիքներ են, անհաս՝ իր բոլոր պա-
րունակութեամբ: Շեղում մը, խոտորում մ'է
այն մարդկային բոլոր տեսութեանց ուղ-

դուլթենէն: Եթէ այսպէս չ'ըլլար, այն ատեն պիտի ըլլար տարօրինակ տարօրինակութիւն մը, քանի որ մարդկային գիրք չէ այն:

Ահա՛ համար մը զոր, ի միջի այլոց, այսօր եկեղեցին կ'ընթեռնու — «Ձեզ պիտի սպաննեն. ատելի պիտի ըլլաք. բայց ձեր գլխէն մազ մը պիտի չ'կորսուի» (Ղուկ. ԻԱ. 16—18): Տարօրինակ չէ՞ այս — «Մեռնիլ, ու մազ մը չ'կորսնցնել»: Դուն կրնա՞ս ըսել մէկուն — «Քու բոլոր ունեցածներդ պիտի կորսնցնես, բայց բան մը պիտի չ'պակսի»: Աւետարանը կրնայ ըսել: Կրնայ ըսել նաեւ — «Բան մը պիտի չ'ունենաս, այլ ուրիշները պիտի հարստացնես»: Պիտի մեռնիս, բայց պիտի ապրիս — ո՞վ կրնայ ըսել Աւետարանէն ի գատ: Քու խեղճ բառգիրքդ չ'կրնար բաւական բառեր հայթայթել որ ապրիլը սահմանէ, նշանակէ: Կեանքի համանշանակ բառ չ'կայ հոն: Կեանքը Աւետարանին մէջ է: Ու այն կ'յայտնուի անոնց որ ծունր կը դնեն իր ոտքին տակ սորվելու համար «ճշմարտութեան տարօրինակութիւն»ները:

★
★★

«Եւ յայնժամ տեսցեն զՈրդի Մարդոյ եկեալ ամպովք, զօրութեամբ եւ փառօք

բաղմօք»։ Ահա՛ Աւետարանին յայտնութիւնը։ Սոսկալի չէ՞ այս յայտնութիւնը։ Այո՛, բայց ո՞վ կ'սոսկայ արդարութենէն — զալու դատաստանէն։ — Ան որ անիրաւութիւնը կը սիրէ եւ արդարութիւնը կ'ատէ։ Ո՞վ կը փախչի լոյսէն։ — Ան որ կ'կոչուի «խաւարի որդի» որուն ամօթալի գաղտնիքները լոյսը երեւան կ'բերէ։ Բոլոր Աւետարանը սոսկալի է անոր։ Այլ ո՛չ, սոսկալի չէ այն, մխիթարութիւն է, մանաւանդ ականկալութիւնն ու յոյսն է անոնց որոնք հաւատացին Անոր բերնին խօսքին, Անոր խոստման։ Հաւատացին Անոր զալստեան իբր Դատաւորը որ աշխարհի։ Ո՛չ, չեն սոսկար անոնք որ ապրեցան ականկառոյց կեանքով Անոր յայտնութիւն օրուան։ Որոնք չ'ըսին իրենց սրտին մէջ — «Տէր իմ յամէ զգալ։ Ան կուգամ ըսաւ, ու չ'եկաւ։ Պարապ խօսք է. գալիք չ'ունի Ան, եկող գացող չ'կայ։ Ո՛չ դատաստան կայ ո՛չ ատեան։ Եկէ՛ք, ուտենք, խմենք, ուրախ ըլլանք։ Եկէ՛ք, խաբենք, ստենք, կեղծենք. ո՞վ կ'տեսնէ մեզ։ Ամէն բան ընենք, միայն թէ չ'յայտնուինք. մեղքը յայտնուիլն է։ Ապագայէն մի՛ վախնաք։ Հանդերձեալի, յայտնութեան մի հաւատաք։ Կեանք իմ՝ կեանք յայսմ աւուր»։

Կեանքե՛ր՝ «այս աւուր», կեանքե՛ր՝ ապ-
րուած ստորին ախորժակներու համար: Ո՛հ,
անասնական կեանքեր չե՞ն ատոնք, որոնց
տիեզերքը իրենց մարմինն է, որոնց յաւիտե-
նականութիւնը իրենց «այս աւուր»ն է, որոնց
երկինքը իրենց քսակն է, որոնց Աստուածը
իրենց որովայնն է: Խոզերուն թողէ՛ք այդ
կեանքը: Յարգով չ'անանիր հողին: Հոգով
չ'կերակրուիր մարդը: Մի՛ պարարէք մար-
մինը, մի՛ սպաննէք զայն որ վեր է մար-
մինէն: Ձեր ուրախութիւնը թշուառացումն
է անոր որ «մարդ» կ'կոչուի: Ձեր կերու-
խումն, վայելքն ու հաճոյքը լափումն է
բարձրագոյն բնութեան, կրժումը՝ լաւա-
գոյն, ճշմարիտ կեանքին: Զգայականէն վեր
հոգեկանը կայ. մի՛ զոհէք զայն խոնարհա-
գոյնին: Մի՛ թունաւորէք միտքը ապա-
կանուած ընկերութեամբ կամ աղտոտ գրա-
կանութեամբ: Միտքը չ'բարձրանար, չ'սա-
լառնիր, չ'բեղմնաւորիր երկրի ճախճա-
խուտներուն մէջ: Ընտրեցէ՛ք անոր համար
վերին մթնոլորտները վճիտ ու մաքուր:

★
★★

«Եկէ՛ք, ուտենք, արբենանք, զի Տէրն
իր գալուստը ուշացուց»: Բայց ո՛չ, ո՛վ

յիմար ծառայ, գիշերուան պահերն արագ
կ'անցնին, ժամերը կ'թռչին: Ու մինչ դուն
թմրած, ընդարձացած ես կեանքին անուշ
հեշտանքներովը. մինչ դուն վայելքի սեղա-
նիդ շուրջ յղփացած, յափրացած՝ ամբար-
տաւանութեամբ կ'խօսիս քու ծառայակից-
ներուդ հետ, կ'անտեսես բարձրագոյն կո-
չումդ ու սրբազան պաշտօնը կեանքիդ.
մինչ դուն, կ'ըսեմ, թաղուած, ընկղմած
քու եսիդ մէջ, քեզի տրուած պատուէրները
կ'մոռնաս, զանց կ'առնես բոլոր պարտակա-
նութիւններդ. մինչ վերջապէս կ'նիւրհես
ապագայ փայլուն ծրագիրներու, երազնե-
րու օրօրումով, ահա՛ գիշերուան մէկ ան-
սպասելի պահուն կամ օրուան հանդարտ,
խաղաղիկ մէկ ժամուն, բարձրէն եկող ձայն
մը կ'սասանեցնէ քեզ. ահա՛ դուռը կ'բաց-
ուի ահեղ շառաչիւնով, ու ներս կ'մտնէ
Ան որ «գալոց էր» — քու Տէրդ, ու «մէջ
տեղէն կ'կտրէ» քեզ:

Զ'մոռնանք մեր հաշիւներուն, մեր խոր-
հուրդներուն մէջ Անոր գալուստը որ ամէն
վայրկեան հնարաւոր է, եւ որ պիտի ըլլայ
յանկարծ: Այս ըմբռնումով ծրագրուած
կեանքը ամէնէն իմաստուն կեանքն է: Մենք
չենք կրնար վճռել մեր անձերուն համար:

Վճիռը բարձրէն կ'բղխի: Յիմարութիւն է ըսել, ինչպէս ատենօք ըսաւ հարուստ մը, «Ո'վ անձս, շատ բարիքներ ունիս շատ տարիներու համար, կե'ր, խմէ՛ եւ ուրախ եղի'ր»: Այլ ուրիշ անձ մը ըսաւ — «Անմի'տ, այս գիշեր հոգիդ քեզմէ պիտի պահանջուի»: Եթէ բաւական դրամ ունիս քսակիդ մէջ, բաւական բարիք՝ տանդ մէջ, ու ապահով ապագայ մը. այլ ապագան քուկդ չէ: «Վաղուան համար մի' պարծիր», զի «վաղիւն ոչ գիտես»: Եթէ կարող ես դիգել շատ բարիքներ, բայց կարող չես դիգել տարիներ: Կեանքին տարիներն ու օրերը քու տեսչութեանդ ներքեւ դրուած չեն:

Մի' հպարտանար որ շատ ճարպիկ ես, կրնաս վրայէ վրայ շարել ոսկին. բայց չես կրնար մէկ օրը միւս օրուան վրայ բարդել: Կրնաս թերեւս դիրք մը շինել, բայց կարող չես կեանք մը շինել: Կրնաս ըսել, «Շատ հարստութիւն, շատ ստացուածք ունիմ», այլ չես կրնար ըսել նաեւ «Շատ օր, շատ ժամանակ ունիմ»: Դուն չես ժամանակին տէրը, անմի'տ: Շատ բան ունիս, այլ գիշեր մը չ'ունիս քու տրամադրութեանդ տակ — «Այս գիշեր հոգիդ քեզմէ պիտի պահանջուի»: Այս օրուան ու վաղուան մի-

1
Հեւ գիշեր մը կայ — սեւ գետ մը որուն
մէջ կրնաս իյնալ ու ընկղմիլ դուն քու
բոլոր երազներուդ, պատրանքներուդ հետ:

Քու օրոշումէդ վեր որոշում մը կայ, քու
վճիռէդ բարձր ու անկախ վճիռ մը կայ. կը
մոռնա՞ս: Դուն քու ճարագ ունիս, Աստուած
այ Իր ճամբան ունի: Քու ծրագիրներդ կը
մնան, եթէ համաձայն են անոնք Աստուծոյ
գծած ծրագրին. եթէ ոչ Աստուած քու դի-
մացդ կ'ելլէ, մինչ դուն իրագործելու կ'եր-
թաս կեանքիդ յատակածեւերը, ու կ'ըռնէ,
կ'բզկտէ զանոնք ամէնը: Կ'աղաչեմ մի՛
մոռնար քու ծրագիրներուդ մէջ Մէկը —
ԱՍՏՈՒԱԾ: Մի՛ կարծեր թէ Ան կ'քնանայ,
կամ կ'մոռնայ Իր գալուստը: «Երկինք
ձրկիր անցքեն եւ բանք իմ ոչ անցանի-
ցեն»: Նա պատգամաւոր մը չ'ղրկեր Իր գա-
լուստը իմացնելու: Նա կուգայ յանկարծ,
գիշերուան գողի մը պէս: Երանի՛ ծառային
օրուն Տէրը եկած ատեն զինք արթուն ու
պատրաստ կ'գտնէ:

★
★★

Ուրեմն ի՞նչպէս պէտք է ապրիլ այս աշ-
խարհիս մէջ: Աստուածաշունչի բանաստեղծ-
ներէն մին երգած է դարեր առաջ — «Անանկ

տորվեցուր ինծի իմ օրերս համրել որ սրտի
 իմաստութիւն ունենամ: Կեանքի փիլիսո-
 փայութիւնն է այս, ապրելու գիտութիւնը,
 «սրտին իմաստութիւն»ը — օրերը համրել:
 Այլ աւելի գերազանց բանաստեղծ մը, որ
 Աստուծոյ բանաստեղծութիւնն է կենդանի,
 որ ոգին ունեւրչնչութիւնն է բոլոր ճշմարիտ
 բանաստեղծութեանց, Նա որ ուրիշ ոչինչ
 կրնար կոչուիլ, բայց միայն Որդի Աստու-
 ծոյ, սապէս ըսաւ — «Արթուն կացէք, յա-
 մենայն ժամ աղօթք արարէք»: Քանզի Նա
 կուգայ երբ դուն շինելով կ'զբաղիս — շինե-
 լով դրամ, շինելով դիրք, շինելով զդեակ-
 ներ: Ան կուգայ երբ դուն կարգադրելիք
 զործեր ունիս, երբ հաշիւդ փակած չես,
 նամակդ վերջացուցած կամ ստորագրած
 չես, գիրքդ աւարտած չես, շրջանդ լրա-
 ցուցած չես, երբ դեռ հրաժեշտ տուած չես
 մէկուն, երբ ննպատրաստ ես, երբ լապ-
 տերիդ համար կաթիլ մը իւղ գնած չես:
 Ո՛հ, Նա կուգայ յանկարծ, առանց քեզի
 հարցնելու: Նա կուգայ, ու բնաւ ետ չ'գառ-
 նար պարապ: Նա կ'կայնի դիմացդ, ու ահ-
 ոելի բառ մ'ունի բերանը — Իմա — «Հիմա
 քու հոգիդ քեզմէ կ'պահանջուի»: Ու դուն
 չես կրնար ըսել, «Ո՛չ»: Չես կրնար, չես

կրնար մերժել: Մահու հրեշտակը ականջ
չ'ունի, չ'լսեր պաղատանք, չ'լսեր ոչ մի
ձայն. անողոք է:

Այս աշխարհէն ու անոր բոլոր հրապոյր-
ներէն մեկնումի օր մը կայ. մի' մոռնար:
Քեզի հետ չեն երթար քու ստացուածքդ:
Մշակէ', ազնուացո՛ւր, սրբացո՛ւր միտքդ,
սիրտդ, զգացումներդ ու փափաքներդ —
բոլոր այն տարրերը որ հոգեւոր մարդը կը
շինեն, ու ճշմարիտ, քրիստոնէական նկա-
րագիրը կ'յօրինեն: Ահա՛ անոնք կ'երթան
քեզի հետ: Դի՛ք յոյսդ Աստուծոյ վրայ —
Աստուծոյ՝ որ յայտնուած է յանձին Յիսուս
Քրիստոսի, որ խաչին վրայ Փրկիչը ու
Քաւիչը եղաւ մեր անձերուն: Քալէ՛ այն
ճամբուն մէջ՝ զոր Աստուծոյ անսխալելի
մատը ցոյց կուտայ: Անոր Դիրքը, Շունչը
Անոր — Աստուածաշունչ մատեանը — կեան-
քիդ խորհրդական ու քայլերուդ ճրագ ըրէ՛:
Ապրէ՛ իբր յաւիտենականութեան մարդ:
Վերջապէս, «Արթուն կացէ՛ք, զի ոչ գիտէք
յորում ժամու Տէրն ձեր գայ»:

ՊԱՐԶՈՒԱԾ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Ծաղկազարդն եկաւ, ծառերը ծաղկեցան, ծաղկազարդեցան, դաշտերն ու բլուրները կանաչացան: «Ահա՛ ձմեռն անց, անձրեւք անցին եւ զնացեալ մեկնեցան, ծաղիկք երեւեցան, ձայն տատրակի լսելի եղեւ յերկրի մերում»: Ո՛վ Սարօնի ծաղիկը, հովիտներու Շուշանը, ե՛լ, ո՛վ տիեզերքին Փեսան, ո՛վ սպիտակ ու կարմիր Սիրական, բոլոր մարդոց Ցանկալին, բիւրերումէջ ընտրեալ: Դուրս ե՛կ արեւի վրանէդ, ո՛վ բարձրերուն հզօր Մարդը, որոյ ելքը երկնից անծաղ ծաղերէն ու երկրի անծայր ծայրերէն է, որոյ ոտից տակ զալարուն ամպերը կ'փռուին, որոյ անցած ճամբուն վրայ այգն իր ճաճանչափառ շափիւղաները կ'թափէ, արշալոյսն իր ծիրանագեղ հանդերձները կ'տարածէ: Փայլակն ու հովերը կ'լծուին Անոր կառքին որուն հանած փոշին լոյսն է, շոինդն՝ ամպրոպն ու որոտումն

են: Ու կ'անցնի շող շառաւիղներու ծիածա-
նածաւալ կամարներուն ներքեւէն, կ'անցնի
Լոյսը լոյսերու վրայէն սահելով, կ'անցնի
Փառքը փառքերու վրայ կոխելով:

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐԸ ՓԱՌԱՍԵՐՆԵՐՈՒՆ

Այլ տեսէ՛ք, ահա՛ Ան: Աննշան տնակի
մը խոնարհ սեմերէն դուրս կ'դնէ ոտքը:
Հրաժեշտ կուտայ Բեթանիոյ գեղջուկնե-
րուն: Աշակերտներու ցանկին մէջ անուն
չ'ունեցող, ամէնուն անծանօթ բայց իրեն
ծանօթ զաղտուկ բարեկամի մը աւանակին
վրայ կ'նստի, ու ճամբայ կ'իյնայ գէպի Ս.
Քաղաքը: Փառասէր աշակերտաց եռանդը
կ'ըորբոքի, ո՛վ գիտէ, ի՛նչ ոսկեզէն երազ-
ներու օրօրումով: Առաջին անգամ է որ կը
տեսնեն Վարդապետը այսքան իշխանական
վայելչութեամբ: Քայլ առ քայլ մօտենալ
կ'կարծեն իրենց ապագայ յոյսերուն հեռա-
նկարին: Նա ո՞ր տօնին առթիւ անասունի
վրայ հեծած, մինչ այլք հետի կ'քալէին,
ամէնուն աչքին ուշագորաւ գնացքով Երուսա-
ղէմ մտած էր: Կը փսփսան իրարու ականջն
ի վար — «Կ'հասկնա՞ս»: Ու միւսը մատը բեր-
նին դնելով — «Այո՛, այո՛, ձայն մ'ըներ.
ամուր պոռացէք Ովսա՛ննա...»: — «Զե՛ռ գի-

տեր, Յովհաննէս, կ'ըսէ կամացուկ մը, անոր մօտանալով Գետրոս, որ ուրախութենէն խելքը գլխէն թռցուցած է, չե՞ս յիշեր երբ անգամ մը վար կ'իջնէինք այն լեռնէն ուր Սնոր մէկ գաղտնիքը, փառաւոր այլակերպումը, տեսանք, մեզի չ'արգիլե՞ց որ մէկուն չ'ըսենք»։— «Այո՛, սիրելի բարեկամս, Սիմոն, միայն մէկ անգամ. քանի՛ քանի՛ հեղ խստիւ պատուէր տուաւ որ մէկու մը չ'իմացնենք մեր տեսածները»։— «Խուսափուկ լոյս մ'էր, եղբայր... բայց նայէ՛, կ'ըսէ Սիմոն, ականջին ծռելով, տե՛ս ձայն կ'հանէ՞ ի՛նչ որ ալ կանչենք, ի՛նչ որ ալ ընենք իրեն ի պատիւ։ Օ՛հ, աղաղակենք... շիտակ Դաւիթի տունը, Գահուն վրայ — ովսա՛ննա. օրհնեալ է ան որ Տէրոջը անուամբ կուգայ. ովսա՛ննա ի բարձունս»։

Քանի կ'մօտենան քաղաքին բազմութիւնը կ'աւելնայ, ոգեւորութիւնը կ'սաստկանայ։ Աշակերտք արբշիռ իրենց խանդավառութեամբ՝ չեն գիտեր թէ ի՛նչ ընեն որ փառաց զազատնակէտը հանեն իրենց Տէրը, զի գիտեն, եւ մինակ իրենք գիտեն (!) թէ ինչո՛ւ կ'երթայ Երուսաղէմ։ Ինչ որ ունին՝ սակայն, խեղճերը — վրանուն ձորձերը, կիսամաշ կապաները — կ'հանեն, կ'փոեն

Անոր ճամբուն վրայ: Ծառերը կ'շուլլուին, ձիթենիներն ու արմաւենիները կ'կեղեւեն, կ'փեթռտեն, վար կ'լեցնեն: Պատիւներ ընծայել կ'ուզեն Անոր որ քիչ յետոյ ի՛նչ պատիւներ չ'պիտի ընծայէր իրենց, ի՛նչ փառքեր, ինչե՛ր, ինչե՛ր: Աղմուկը կ'աւելնայ, կ'ընդարձակի: Իրենց կ'խառնուի ժողովրդեան բազմութիւնը, ամբոխին ժխորը, որուն մէջ, ամէնուն գլուխներէն վեր, ամէնուն աչքին տեսանելի, հեզ կենդանիի մը վրայ նստած՝ անշշուկ կ'ընթանայ մինչեւ Սիօնի դռները: Կ'երթայ Ան, «Խաղաղութեան Իշխան»ը:

ԱՆՓԱՌԱՍԵՐ ՄԱՐԴԸ

Կ'ցաւի՞ս թէ՛ կ'ծիծաղիս քու աշակերտներուդ այս կարճ, ծանծաղ ու աշխարհիկ խորհուրդներուն վրայ, ո՛վ անփառասէր Հոգի, Աստուծոյ Օծեալը: Խորհուրդներ՝ որոնցմէ այնքան բարձր են Քու խորհուրդներդ որքան երկինքը՝ երկրէն: Զե՞ս ըսեր մտքիդ մէջ — «Իմ ճամբաս ձեր ճամբան չէ»: Ու ո՞րքան արժէք կուտաս արդեօք, ո՞րքան կարեւորութիւն՝ ժողովրդեան եռանդուն արտայայտութեանց, այն բարձրագոյն «ովսա՛ննա»ներուն, որոնց Դո՛ւն գիտես թէ՛

ի՛նչ աղաղակներ պիտի յաջորդեն մէկ երկու օր վերջ:

Ա՛խ, Յիսուս, ո՛ւր էր մեզի ալ տայիր այդ հոգիէն որ չ'յափշտակուէինք մարդոց գովեստներէն, վաղանցուկ հիացումներէն, որ հոգի չ'տայինք այն փառքերուն համար զորս մարդիկ կ'ընծայեն: Հասկնայինք թէ ո՛րքան փոփոխական, ո՛րքան անհաստատ, ո՛րքան յեղյեղուկ ու ո՛րքան ունայն են անոնք: Ըսէինք Քեզի պէս — «Ես մարդոց մէ փառք չեմ փնտռեր»: Ո՛հ, ո՛ւր էր թէ իմաստութիւնը ունենայինք՝ մարդոց փառքը Աստուծոյ փառքէն աւելի չ'սիրելու:

ՓՈՐՁՈՒԹԵԱՆ ԲՈՎԻՆ ՄԷՁ

Քրիստոս, ո՛վ խաղաղութեան Իշխանը, Քեզի չ'մօտեցա՞ւ Փորձիչը, «այս աշխարհիս Իշխանը», Սատանան, հինաւուրց օձը, ինչ պէս անապատին մէջ ծոմի ու աղօթքի օրը. չ'շողացո՞ւց նորէն նոյն հին սաքսափելի զէնքը, տարակոյսի, թերահաւատութեան յօշոտիչ սուրը — «թէ որ»ը — «թէ որ Աստուծոյ Որդին ես...»: Ու հիմա այս պատիւներու եւ գովութեանց շռայլումներուն մէջ չ'եկա՞ւ նորէն, ո՛հ, արիւնալի սիրտդ, ըսելու անճանաչելի ձայնով մը, որպէս թէ

հրեշտակի բերնէն, որպէս թէ Աստուածաշունչ Գրքէն, որպէս թէ Քու սրտէդ բղխած — «Ահա՛ այսպէս, Թէ որ Իսրայէլի Թագաւորն ես, այսպէս կ'վայելէ, կ'տեսնե՞ս, ի՛նչ հիացում կ'գրաւես: Օ՛հ, ի՛նչ հրապուրիչ, ի՛նչ նախանձելի բան է այս աշխարհի վայելքը: Ի՛նչ բանի համար կ'երթաս Յուդայի հին քաղաքը . . . ա՛հ, փոխէ՛ միտքդ: Քու Հայրդ Հ'փառաւորուիւր այդ արիւնակարմիր ծրագրիդ իրագործումովը: Թո՛ղ սա սեւ, տխուր խորհուրդներդ: Քշէ՛ հեծած կենդանիդ հո՛ն — շիտակ գաւիթը Դաւիթի արքայական Տան: Տե՛ս, ո՛րքան պատրաստ է ժողովուրդը գրկաբաց ընդունելու Քեզ: Յարմարագոյն ժամը կը հնչէ: Օ՛ն, յառաջացի՛ր, չէ՞ որ Դուն Մեսիան ես, Քեզի հետ չե՞ն աներեւոյթ բանակները երկնային զօրաց: Քեզի համար գրուած չէ՞ միթէ թէ «հրեշտակներ իրենց ձեռքերուն վրայ պիտի վերցնեն»:

Օրհնեա՛լ Քրիստոս, ո՛վ որ Քեզի Հ'հաւատար կոյր է, աշխարհիս մէջ բոլոր կոյրերէն աւելի կոյր: Մարդ մը, Շէյքսպիր անուն, ըսած է, «Տգիտութեան պէս կուրութիւն չ'կայ»: Այլ Քեզի նկատմամբ անգիտութեան պէս խորունկ կուրութիւն չ'կայ:

Ո՞վ աչք ունի ու չ'տեսներ թէ այս փոր-
ձութեան մահկանացու մարդ չէր կրնար
դիմաճալ: Այս փորձուած փոսին մէջ ամէն
մարդ կ'իյնար. միայն Դուն ցատկեցիր,
անցար անոր վրայէն: Միայն Դուն կոխեցիր
այդ կրակին վրայ ու դուրս եկար այդ
հնոցէն, բովէն դուրս ելլող օսկիի պէս:

Օ՛հ, այս աշխարհի մէջ ձգող զօրաւ-
թիւնը, ծանրութեան կեդրոնն անձնասի-
րութիւնն էր: Ծանօթ էր մէկ առանցք մը
— անձը — որուն շուրջ կ'թաւալէր բոլոր
մարդկութիւնը: Դուն փոխեցիր կեդրոնը
բարոյական դրութեան: Դուրս հանեցիր
«անձ»ը որ միտում ու փորձութիւն ունէր
հակելու դէպի ծանրութեան կեդրոնը: Դա-
տարկեցիր, պարպեցիր կեանքը եսէն: Ան-
ընկճելի Ըմբիշը մօտեցաւ մարտնչիլ Քեզի
հետ, բայց տեսաւ որ Դուն իւղով օծուած ես,
Օ՞ԾԵԱՆ ես, բռնելիք տեղ մը չունիս, եւ
յուսահատ մոնչիւնով հեռացաւ կատաղի
Առիւծը: Ուրիշները շարժող, մղող օկզբունք-
ներէն տարբեր էին այն սկզբունքները ու
րոնցմէ Դուն առաջնորդուեցար: Այլք կը
պատին բարիք փնտռելու, Դուն շրջեցար
բարիք ընելու: Այլք կ'ուզեն ընդունիլ, առ-
նել, Դուն կ'ուզէիր բաշխել: Ուրիշներ սոր-

վեցուցին, «Լաւ է առնուլ քան տալ»: Դունքարողեցիր, «Լաւ է տալ քան առնուլ»: Օ՛հ, ո՛րքան իրաւունք ունէիր ըսելու, «Այս աշխարհի Իշխանը բան մը չ'ունի Իմ վրաս»: Քու եւ բոլոր մարդոց Ոսոխը դպաւ սրտիդ ամէնանուրբ թելերուն, ու տեսաւ թէ չեն թրթռար անոնք. փառասիրական թելերը անոր մէջ ձայն չեն հաներ: Տեսաւ թէ անձնասիրութիւնը արձագանգ չ'տար: Փընտոեց թել մը վրան աղեղը քսելու համար, ու չ'զտաւ: Տեսաւ թէ աշխարհիկ եղանակներ անոր քնարին վրայ չեն դարնուիր, չեն հնչուիր: Օ՛հ, տեսաւ թէ ողջ տեղ մը չ'ունիս, Քեզի համար ապրիլը Աստուած է:

ԲՈՆՈՂ ՈՒ ԲՈՆՈՒՈՂ ԿԵԱՆՔԸ

Քրիստոսի հետեւող ժողովուրդ, ո՛վ բարութեան, ճշմարտութեան, փրկութեան, կեանքի Սիօնի գացող ճամբորդներ, Փորձիչը կ'ապրի դեռ, կ'հալածէ, կ'հետապնդէ ինչպէս հալածեց զՆա — ձեր հաւատքին Առաջնորդը: Ո՛հ, ձեր մէջ մի՛ ապրիք դուք, թողէք որ Նա ապրի. ձեր «ապրիլը ըլլայ Քրիստոս»: Անոր միտքը ձեր միտքն ըլլաւ, Անոր ոգին՝ ձեր ոգին, Անոր սկըզ-

բունքը՝ ձեր սկզբունքն: Ան կամենայ ձեր
կամքին մէջ, Ան զգայ ձեր սրտին մէջ:
Ձեր կեանքին մէջ Անոր կեանքն ապրի:
Եւ, օ՛հ, այս կեանքն չ'փորձուիր, չ'բռնուիր,
չ'հրապուրուիր, չ'յաղթահարուիր, չ'մեռնիր:
Այսօրինակ կեանքն բարձր է, վսեմ է, գե-
ղեցիկ է, բարի է, անմահ է, կեանքն իսկ է:
Յորչափ աշխարհի մէջ էք, Անոր մէջ ե-
ղէք — Գրիստոսի աշխարհին մէջ: Մինչեւ
ճամբանիդ հատնի քալեցէք կռուելով մեղ-
քին դէմ որ ձեր մահն է — հոգիին մահը:
Յարատեւեցէ՛ք աղօթքի մէջ: Միայն Մեծ
Պահո՞ց մէջ պիտի աղօթէք: Աղօթքը, բա-
րեպաշտութիւնը սէզօն չունին: Կեանքի
չուկէտին ապահով հասնելու համար մէկ
միջոց կայ — փարիլ Գրիստոսի, կառչիլ
Խաչին, բռնել զայն ու, մեծ նկարչի մը
հրաշակերտին՝ խաչը բռնած մարդուն պէս,
դռնել «Կ'ԲՌՆԵՄ ՈՒ Կ'ԲՌՆՈՒՄ»: Յառա-
ջացէ՛ք «բռնած ու բռնուած» կեանքով,
մինչեւ որ մտնէք ներս Նոր Երուսաղէմէն,
ուր չ'կայ փորձութիւն, չ'կան ցաւ ու վիշտ.
ուր չ'կայ խաչ, բայց միայն Խաչեալը:

Յիրաւի, Տէր Յիսուս, Քու կեանքի ըն-
թացքիդ մէջ անսովոր երեւոյթ մ'էր այս:
Դուն չէիր ախորժեղ ցոյցերէն: Դուն կ'յան-

դիմանէիր դանոնք որ Բու մէջ ծածկուած Աստուծոյ գործքերը կ'հռչակէին, որ Բու գովեստդ կ'ընէին: Բայց այս անգամ Դուն ինքդ կազմակերպեցիր այս հանդիսաւոր թափօրը: Զարգիլեցիր ժողովուրդին զգացումի արտակարգ, անզուսպ պոռթկումը, մինչեւ իսկ կշտամբեցիր արգելք յարուցանողները — «Թէ որ ատոնք լռեն, քարերը պիտի աղաղակեն»:

Ի՞նչ է ՊԱՏՃԱՌԸ

Ի՞նչ է պատճառը: Ու ձայն մը եկաւ — «Կ'ուզէի որ կեղծաւորները, ճշմարտութեան թշնամիները, լոյսը ատողները, հոգիով ու էութեամբ չարերը աւելի եւս զրգոուն, դուրս հանեն իրենց սրտին սեւը, վար առնեն դիմակնին: Զե՞ս գիտեր որ Ես եմ քարը գայթակղութեան: Զե՞ս գիտեր որ Իմ խաչս կոչուած է խաչին գայթակղութիւնը: Կ'ուզէի նաեւ, կրկնեց նոյն ձայնը, պատեհութիւն մը եւս, վերջին պատեհութիւն մ'ալ ընծայել անոնց, որ չ'ճանչցան Զիս, չ'հաւատացին Ինձի. յամառեցան, մնացին իրենց կամակօր, ինքնահաճ կիրքերուն մէջ: Իսկ անոնք որ անկեղծութեամբ լոյսը ու ճշմարտութիւնը կ'փնտռեն, սիրտ ունին

բարին ընդունելու, ի խնդիր են փրկութեան՝ միջոց տալ անոնց, ըսել այս կերպով, ըսել յայտնապէս թէ «Ահա՛ ես, Ահա Մեսիան, Յոյսը հոգիներուն, Իշխանը Խաղաղութեան, Թագաւորը Կեանքին ու Յաւիտենականութեան: Ո՛վ Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, զոնէ այսօրուանդ մէջ զիտնայիր քու խաղաղութիւնդ. բայց հիմա ծածկուեցաւ Ան քու աչքերէդ»:

ԱՅՅԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Դուն չե՞ս լսեր այս այրող, մրկող, ուժգին ձայնը, ո՛վ կորսուած, թշուառ հոգի: Պիտի չ'օգտուի՞ս այս պատեհութիւններէն, այս այցելութիւններէն: Զե՞ս լսեր ձայնը Անոր. չե՞ս ճանչնար. մարդո՞ւ ձայն է այն. չի՞ նմանիր Աստուծոյ Որդւոյն ձայնին, ձայնին քու անձնուէր Փրկչիդ — «Ահա՛ ես դուռը կայներ կ'բաղխեմ»: «Ես ննջեմ, այլ սիրտն իմ արթուն կայ»: «Ահա՛ իմ սիրելւոյն ձայնն է, դուռը կ'զարնէ, ու կ'ըսէ — Ո՛վ իմ աղաւնիս, իմ կատարեալս, բա՛ց ինծի. քանզի իմ գլուխս ցօղով ծածկուեցաւ, ու վարսերս՝ գիշերուան շաղերով»: Ո՛հ, խեղճ սիրտ, պիտի փակե՞ս դուռներդ Անոր երեսին — Անոր որ սրտիդ բովանդակ

բաղձանքներն ունի: Օր կուգայ երբ դուն ալ
կ'կայնիս, կ'զարնես Անոր դուռը, որ «Ողոր-
մութեան Դուռ» կ'կոչուի, այլ կ'լսես ձայն
մը ներսէն — «Ես քեզ չեմ ճանչնար»: Երա-
նի՛ թէ գիտնայիր քու այցելութեանդ օրը:

ՓԱՌՔԻՆ ՃԱՄԲԱՆ՝ ԽԱԶԻՆ ՃԱՄԲԱՆ

Այլ Դուն գիտես, Քրիստոս, Տէր իմ, միայն
Դուն, թէ ո'ւր կ'երթաս: Դուն գիտես թէ
փառքին ճամբան խաչին ճամբան է, կեան-
քին ճամբան ինքնանուիրութեան ճամբան
է: «Եթէ ոչ անկանի հատն ցորենոյ ինքն
միայն կայ»: Ու ան որ չ'մեռնիր իբ փա-
ռասիրութեան, չ'մեռնիր իր կոյր բաղձանք-
ներուն, չ'մեռնիր իր նախանձին, իր ատե-
լութեան, իր ծարաւին՝ հաճոյքի ու մետա-
ղի, իր պաշտումին՝ նիւթին ու աշխարհիկ
ցանկութեան. ո՛հ, ո՛վ որ չ'մեռնիր իր ան-
ձին, «իրեն»ին, ինք մինակ կ'մնայ, չ'աճիր,
չ'մեծնար, չ'ծաղկիր, չ'պտղաբերիր: Այս
ըմբռնումով, ո՛վ որ չ'մեռնիր՝ յաւիտեան կը
մեռնի:

ԻՆՉՈ՞Ւ, Ի՞ՆՉՊԷՍ

Ո՛վ հեղամունջ Գառնուկ, ինչո՞ւ, ի՞նչ-
պէս, ըսէ՛, ցնծութեամբ կ'քալես այդ առա-

պար, փշոտ, մթին ու ծամածուռ ճամբուն
մէջ — ճամբայ մը ուրկէ ոչ ոք անցած
է: Ինչո՞ւ, եւ ի՞նչպէս. մինչ Դուն գիտես
թէ այն կ'տանի, կ'հանէ Քեզ, ոչ թէ հօրդ՝
Դաւիթի թափուր Գահուն վրայ այլ սեղա-
նի մը վրայ ուր ողջակէզի խոյերը կ'ել-
լեն, ուր քով քովի դրուած են հուրը
ու դանակը: Ահա՛ երեւան կուգայ շքեղ
քաղաքը, Հերովդէսի կառուցած օգակար-
կառ աշտարակները: Ինչո՞ւ ի տես ա-
նոնց կ'յուզուիս, կ'արտասուես, եւ ի՞նչպէս
չես տեսներ Գողգոթան, մթամած գազաթը
անոր: Ո՛հ, ինչո՞ւ չես լար այն ողբերգա-
կան տեսարանին վրայ, որուն ենթական
Ինքդ պիտի ըլլաս չորս կարճ օրեր յետոյ:
Բայց հեռաւոր կորուստը կ'ողբաս այն քա-
ղաքին որ սուրը սրեր, ու աղեղը լարեր է
քու սիրակէզ, սիրազեղ սրտիդ ընդդէմ:
Ի՞նչ ձայն է որ կ'լսես բոլոր այն ցնծազին
աղաղակներուն մէջէն, որուն ի պատաս-
խան կ'ըսես վեր նայելով — «Ահա կուգամ.
Ինծի համար գրուած է Դքքին Տոմսին մէջ
Քու կամքդ կատարել, ո՛վ Աստուած»: Ու
միայն Դուն գիտես թէ ի՞նչ է այն Կամքը,
Անոր կամքը:

Ո՛հ, Տէր Յիսուս, ինչո՞ւ, ի՞նչպէս: Դուն

չե՞ս գիտեր ինչե՛ր պահուած են Քեզի համար հոն ուր առանց կանգ առնելու, առանց տնտնալու, անմրմունջ, անխռով, անվրդով կ'յառաջանաս: Կ'դողամ, կ'ապշիմ, կ'զմայլիմ այս ընթացքիդ վրայ: Ասոր պէս գնացք մը, անցք մը կատարուած չէ աշխարհի մէջ: Համբուրելս կուգայ Քու քայլերդ: Այսքան փառաւոր չէ արեւուն գնացքը կապոյտ շաւիղներուն մէջ երկինքին: Աստուծոյ գնացքն է այս մեր հողերուն վրայ: Այս տեսարանին հանդէպ կ'ուզեմ երգել, բոլոր ձայնովս պոռալ քան խօսիլ կամ խորհրդածել: Կ'ուզեմ լռել, եւ կամ արտասուել:

Ո՞վ

Ո՞վ կ'արագացնէ Քու քայլերդ, Փրկիչս: Նժոյգ չէ այն ոչուն վրայ նստեր ես: Ո՛չ. Դուն կառք չ'ունիս, ոչ ալ հովերը լծուեր են անոր: Ո՞վ, ուրեմն, ո՞վ կ'հրէ, կ'քշէ ետեւէդ: Ո՞վ կ'քաշէ, կ'տանի Քեզ դէպի Կեդրոն Հեղեղատը, դէպի Գեթսեմանի Պարտէզը նսեմաստուեր, դէպի արհաւիրքը, սարսափի, մահու կարմիր զառիվերը «Գանկի Տեղւոյն»: Ու ետեւը դարձաւ եւ ըսաւ մեղմիկ, «Ոչինչ, որդեա՛կ իմ, բայց միայն

Ս Է Ր Ը

«Սէրը կ'հալածէ Զիս, սիրելիս, սէրը

կ'մղէ Ձիս, սէրը կ'քաշէ Ձիս, սէրը կ'ստիպէ։
Սէրը կ'քաղցրացնէ դառն բաժակը, փա-
րելի կ'ընէ խաչը, ցանկալի կ'ընէ մահը»։

Որո՞ւ սէր, սակայն, կ'հարցնեմ նորէն,
ո՞ր սիրելիներուն սէրը։— «Սէրը կորսուած
գառնուկներուն, ու նոյն իսկ սէրը անոնց
որ Ձիս պիտի նախատեն, Ձիս պիտի խո-
ցեն, Ձիս պիտի մահացնեն։ Անոնց սիրոյն
համար . . . »։

Ու Սէրը սաստիկ շաչիւնով մը մտրա-
կեց Անոր հոգին, ու երեսը դարձուց նորէն
դէպի հոն, Երուսաղէմ։ Եւ ես ետեւէն կան-
չեցի —

Ուրեմն, երկրիս վրայ ո՞ւր կայ ասանկ
սէր, որուն մարդկային սիրտը կ'անձկայ,
քան այն սէրը մաքուր, անապակ, անփո-
փոխ, անհատնում, որ կ'եփի, կ'եռայ
Քու հնոց սրտիդ մէջ, Յիսուս իմ։ Ո՞ւր կայ
աշխարհիս մէջ եղական արարած մը որ
կրնայ գոհացնել իմ սիրուելու բովանդակ
տենչանքս, իմ սիրոյս ամբողջ լիութիւնը,
անյազ ընդունակութիւնը։ Ո՞վ կրնայ ծո-
վերը խմող, ովկիանոսները լափող ու միշտ
ծարաւի, միշտ ցամաք, ծովածաւալ սիրտս
լնուկ, ողողել սիրով։ Օ՛հ, սիրտս՝ որ միշտ
թշուառ է, միշտ մինակ ու միշտ կարօտա-

լի, միշտ պարապ ու դատարկ, սիրտս՝ որ
միշտ խնդրարկու է, միշտ որոնող, միշտ
հետապնդող, անխոնջ, յամառ, անընկճելի
սիրտս: Ո՛հ, ո՛ւր է, ո՛ր առարկան, ո՛ր
անձը, որուն կրնամ յանձնել զայն իր բոլոր
տանջանքներովը, իր բոլոր «ա՛խ»երովը:

Ողորմէ՛ ինձի, օրհնեալ Քրիստոս, որ
հաւատամ Քեզի, վստահիմ Քեզի, ու իմ
սիրտս խլեմ, հանեմ զայն պղծող, արիւնող,
մեռցնող ճանկերուն մէջէն ու անոր կաթիլ
սէրը քամեմ Քու անբաւ սրտիդ անբաւ
սիրոյն մէջ, ու այս — ընդխառնումը երկու
սէրերու, յարումը երկու սրտերու — կ'նշա-
ւակէ Արքայութիւն, կ'նշանակէ Անմահու-
թիւն, կ'նշանակէ Կեանք — ապրող երգ մը
յաւիտենական ցնծութեան:

Կ Ե Ա Ն Ք Ե Ի Մ Ա Հ

Քսան դար առաջ Յիսուս անուն մէկը երեւցաւ Պաղեստինի հողին վրայ, որ ո'չ աղմուկ հանեց, ո'չ շշուկ: Հրապարակներու մէջ Իր ձայնը չ'լսուեցաւ: Առկայծեալ պատրոյզը չ'մարեց, ջախջախուած եղէգը անզամ չ'փշրեց: Բայց ինչէ՞ն էր որ ամէնուն ուշադրութիւնը Իր վրայ դարձուց: Մէկուն բան չ'ըսաւ, բայց ամէնն ալ Իրեն բան մը ըսին, ոմանք՝ ի նպաստ, ոմանք՝ ընդդէմ: Կերպարանք կամ վայելչութիւն չ'ունէր, այլ ամէն աչք Իրեն յառեցաւ: Ո'չ գրչի մարդ կոչուեցաւ, ո'չ մտքի մարդ, ո'չ դահլիճի մարդ, ո'չ դրամի, ո'չ զէնքի մարդ: Բայց ոչ մէկուն աչքէն վրիպեցաւ: Ամէն ոք ըսաւ, «Ո՞վ է Սա»: Անոր երեւումը արեւին ծագման պէս էր. առանց ծանուցումի, առանց հրատարակութեան ամէն մարդ տեսաւ զիւնք: Ինք Իրեն համար վկայեց ինչպէս լոյսը, ինչպէս վարդը իրենց համար կ'վկայեն: Ինք չ'հալածեց մէկը, բայց խա

ւարը հայհոյեց ու փախաւ Իրմէ: Մէկը չ'դա-
 տապարտեց, բայց չարերն Իր քովէն անցան
 ու ահոանին կրճտելով մոնչեցին, «Կամ Դո'ւն
 մեռնելու ես, կամ մե'նք»: Բարի հոգիներն
 Իրեն հանդիպեցան ու «Սհա' գտանք» ը-
 սին, կապուելով Իրեն: Ան որ «ճշմարտու-
 թենէն» էր Իրեն մտիկ ըրաւ: Իր ներկա-
 յութեան ոչինչ ծածկուեցաւ: Գաղտնիքը
 ինքզինք յայտնեց, կեղծիքը իր խոստովա-
 նանքը ըրաւ, տգեղը իր երեսի շպարը
 թօթափեց, սեւը իր գոյնը տուաւ: Իրեն
 յարող մը չ'զղջաց. յուսախաբ եղող մը չի
 տեսնուեցաւ մինչեւ ցմահ: Կեղծաւոր սուր-
 բերէն լքուած, երեսէ ինկած մաքսաւոր
 մեղաւորները գտան մէկ հոգի մը, «Բարի
 Վարդապետ» կոչուած, որ համակրեցաւ,
 կարեւորութիւն տուաւ իրենց, պատուեց
 զիրենք, ու, հրա՛շք — աւելի մեծ քան Իր
 գործած հրաշքները — սիրե՛ց, սիրե՛ց զի-
 րենք: Եւ այս սէրը քաջալերանք չ'եղաւ
 մեղանշումի, այլ ներքին ճշմարիտ բարու-
 քումի:

★
 ★★

Ոմանք չ'հաւատացին Իր հրաշքներուն,
 այլ ինտո՞ր ուրանային մեծագոյն հրաշքը

—կորսուած, մեռած հոգիներուն իրական ազնուացումը, վերականգնանութիւնը — յարութիւնը: Շատ մեծ էր Ան, ու շատ պզտիկ, ամէնուն հաւասար՝ ու ամէնէն գերազանց, ամէնուն նման՝ ամէնուն աննման, ամէնուն մօտ՝ ամէնէն հեռի, շատ խոր՝ ուր խորունկները կ'թաղուին, այլ շատ երեսք՝ այնպէս որ տղայ մը կրնար մտնել, լուացուիլ մէջը, շատ հզօր ու շատ անզօր, հզօր տկար մը, ամենակալ աղքատ մը, Աստուած-Մարդ մը: Պարզ էր, ու նոյն ատեն անհասկնալի, շօշափելի՝ այլ անըմբռնելի գաղտնիք մը, յաւիտենական գաղտնիք մը, որ բոլոր միտքերը կ'ընկղմէ, եւ որ նոյն ատեն պզտիկ մտքի մը մէջ կ'սղմուի:

Հրեաներն ուղեցին վերջ տալ այս անօրինակ կեանքին, այս ապրող երեւոյթին, բայց իրենք ալ չէին հասկնար թէ ինչո՞ւ չէին կրնար ձեռք զարնել, բռնել, պատժել զԱնիկա— այդ անգէն, անպաշտպան Գալիլիացին— որ միշտ իրենց մէջ էր, մինչեւ որ Ինք թոյլ տուաւ: Մեռցնե՛լ—գարմանալի որոշում չէ՞: Կարելի՞ է մարել աչքը Անոր որ ուրիշներու աչք ու լոյս կուտայ: Կարելի՞ է կոտորել ձեռքերը, ոտքերը Անոր որ կոտրած, քաշուած ձեռքերը, լուծուած ան-

դամները կ'կենդանացնէ: Կարելի՞ բան է մեռցնել մէկը որ մեռածները կ'ապրեցնէ, Այո՛, կարելի եղաւ: Ինքը կարելի ըրաւ: Այդ անձեռնմխելի, անհուն էակը — անհուն իր այն հանգամանքովը որ Ինքզինք մարդկային սեղմումներու ենթարկած էր — կարող եղած էր «անկարող» ըլլալու: Ու այս չէ թէ բնագանցութեամբ, չէ թէ աստուածաբանական հայեցողութեամբ, չէ թէ երեւակայութեամբ, այլ եղած էր, եղած էր «Որդին, որ չ'գիտեր»: Եղած էր մէկը որ փորձութիւն կ'կրէ, կ'տագնապի, խորունկէն ցաւ կ'զգայ, կ'հառաչէ, կուլայ. որ՝ ներքին բուռն տուայտանքէն արեան կայլակներ կ'հոսեցնէ ճակտէն. որ՝ գաւաթի մը դառնութեան համար կրկին կրկին կ'աղօթէ. որ՝ թուքերու ներքեւ կ'ամչնայ, հարուածներու տակ կ'պոռայ, կ'աղաղակէ, երկնից գթութիւնը կ'հայցէ աղիողորմ լացով, ու վերջապէս, չ'դիմանար ցաւին, կը յաղթահարուի ու կ'մեռնի: Ու ահա՛ այս անմահ էակը մեռաւ: Հրեաներն գեղարդով կողը ծակեցին, ուրկէ արիւն ու ջուր վազեց: Մահը ստոյգ էր: Զանիկա Իր բարեկամները թաղեցին, ինչ որ պիտի չ'ընէին եթէ արդէն մեռած չ'ըլլար:

Կ'ըսեն ու կ'հաստատեն — որո՞նք,
 ի՞նչպէս, քիչ մը վերջ — թէ Նա երեք օր
 վերջ յարութիւն առած է: «Կարելի՞ է»: —
 Իրողութիւնը կ'ըսէ: «Սխա՞լ է»: — Լաւ, կը
 հարցնեմ, կարելի՞ է որ Նա մնար գերեզմա-
 նին մէջ: Կեանք մը որ անմահութիւն էր,
 լաւ եւս անմահութիւնն էր, կարելի՞ է որ
 մեռած ըլլար վերջնականապէս: Ո՞րը հրաշք
 է արդեօք, Յիսուսը մեռեա՞լ թէ՛ Յիսուսը
 յարուցեալ: Եթէ դիւրին չէ ըսել թէ «Յի-
 սուս յարեալ», դիւրին չէ ըսել նաեւ թէ
 «Յիսուս մեռալ», եթէ կ'ճանչնաս զՅիսուս:
 Եթէ չէ յարուցեալ, մարդկութիւնը նոյնքան
 շփոթութեան կ'մատնուի, նոյնքան անհա-
 լատութեան կ'մղուի մեռած նկատելով
 զԱնիկա, որ ուրիշ բան չէր կրնար ըլլալ
 բայց միայն Իշխանը կենաց, որ անպատ-
 ճառ գեր ի վեր էր մահէն: Յարութիւնը ու-
 րանալու համար պէտք է ուրանալ Յիսու-
 սը որուն պատմութիւնը պատմութիւնն է
 լոյսին, ճշմարտութեան, կեանքին: Եթէ կը
 մեռնի Ան, ամէն ինչ սուտ է. ո՛չ ճշմարտու-
 թիւն կայ, ոչ կեանք: Եթէ չ'կրնար յառ-
 նուլ, ուրեմն չ'կրնար նաեւ գոյ ըլլալ Նա
 — Անոր պէս էակ մը: Ուրեմն ո՞վ խօսեցաւ,
 ո՞ր մտքին մէջ գոյութեան եկաւ ա՞յդ ան-

գոյ «գոյ»ն, նկարագիրը, հոգին, կեանքը
Անոր որ անծանօթ Աստուածը յայտնեց,
որ ամբաւութիւնը, անհունութիւնը, յաւի-
տենականութիւնը անձնաւորեց:

Եթէ Աստուած մեռցուց բոլոր մարդերը
անցեալ աշխարհներուն, ու պիտի մեռնէ
ապագայ տիեզերքին մարդիկը բոլոր —
մարդիկ՝ որ խոտի պէս չ'ընչեցին միայն,
այլ խորհուրդ ունէին, արդարութիւնը,
ճշմարտութիւնը, բարին կ'ըմբռնէին, կ'զար-
գանային, կ'ազնուանային, իրարու հետ
ունէին այնպիսի կապեր զորս յաւիտենա-
կան դարերն չեն կրնար խզել, որ կ'տեն-
ջային, կ'յուսային, կ'յուզուէին, կ'սիրէին,
ցաւ եւ ուրախութիւն կ'զգային, իտէալնե-
ներու կ'ձգտէին, ու, ի վեր քան զամենայն,
ունէին ազատականութիւն, բացարձակ ան-
կախութիւն իր համոզումին, դատումին,
ընտրութեան, որոշումին մէջ — մեռցո՞ւց
նաեւ Մարդ-Աստուածը:

Հոս աւելցնենք փակագծի մէջ թէ
Աստուած իր ինքնակամ հեղինակութիւ-
նը, անձուկ մտօք, բաժնած է իր եւ
մարդուն միջեւ: Այդքա՛ն մեծ ստեղ-
ծած է մարդը, ո՛հ, մարդը որուն ամէնէն

աննշանը կրնայ ընտրել ուղիղը կամ սխա-
 լը: Տղայ մը կրնայ ընդունիլ կամ մերժել
 զՍատուած, ամէնէն անկար տկարը կրնայ
 բռնել ու փշրել իր ապագայ ճակատա-
 գիւրը, կրնայ անդունդը զլորել իր մեծ, ան-
 գին հոգին, կրնայ արեւին մէջ փոխադրուիլ
 ու աչքը գոցելով չ'տեսնել լոյսը: Ո՛հ, զար-
 մանալի է մարդուն հեղինակութեան լայ-
 նութիւնը: Սատուած կամեցած է, սեղմ ի-
 մաստով մը, սահման մը գծել իր ամենա-
 կարողութեան. այնպէս որ չ'կրնար քաշել,
 հանել սիրտ մը, բայց միայն ըսել, «Որ-
 դեա՛կ իմ, քու սիրտդ ինծի տուր»: Քրիս-
 տոս Երուսաղէմի վրայ լացաւ: Ի՞նչ կ'նշա-
 նակէ լացը. եթէ ոչ՝ թէ կարելին ըրաւ ա-
 նոր փրկութեան համար. աւելին չէր կրնար:
 Սակայն այս իրողութեան մէջ է նոյն իսկ
 Անոր մեծութիւնը եւ ամենակարողութիւնը:
 Սէրը ազատ է, ու մարդը բարի կ'ըլլայ երբ
 սէրը կ'փոխուի, երբ սէրը կ'ըլլայ բարի:
 Նկարագիրը ո՛չ թէ բիրտ ուժով՝ այլ համո-
 զումով կ'ազնուանայ Սատուոյ ազդեցու-
 թեան ներքեւ, ու Շնորհքի միջոցով: Մեզ
 երկինք քաշողը հաստակուռ շղթայ մը չէ,
 այլ նուրբ թել մը ոսկեղէն, որ կ'կոչուի
 Սէր:

Այս երկար պարբերութենէն, այս ան-
 վերջ տողընդմէջէն վերջ կրկնենք — եթէ
 Աստուած այս բոլոր մարդիկը մեոցուց ու
 պիտի մեոցնէ տակաւին, ուրեմն սա մէկ
 Մա՞րդն ալ, որ անշուշտ իր Մարդն էր, իր
 հոգին էր, որ ապահովաբար ինք էր (զի
 ուրիշ մէկը չ'կրնար ըլլալ եթէ իրմէ զատ
 ուրիշ եւ իրեն հաւասար Աստուած մը չի
 կրնար ըլլալ), ահա՛ այս Մա՞րդն ալ, այս
 Աստուած-Մա՞րդն ալ, կ'ըսեմ, մեոցո՞ց,
 մեռա՞ւ, յաւիտենապէս մեռա՞ւ Ան: Եւ երբ
 «մարդը մեռաւ» կ'ըսենք, ըսե՞լ կ'ուզենք
 մեռաւ ի՞նչ որ անոր մէջ էր: Թէ որ ճշմար-
 տութիւն է այս, ի՞նչ սոսկալի, ի՞նչ անզուլթ,
 ի՞նչ դառն ճշմարտութիւն է: Լաւ է որ ստու-
 թիւնը սիրենք քան ասանկ դժոխային
 ճշմարտութիւն մը: Ստութիւնը ճշմարիտ է,
 ուրեմն, քան ճշմարտութիւնը: Եթէ Յիսուս
 մը իսկ կ'մեռնի, ուրեմն կորսուի բարու-
 թիւնը, արդարութիւնը, սրբութիւնը, ազ-
 նուութիւնը: Օ՛հ, կ'սոսկամ, զի իշխանու-
 թիւնը խաւարինն է, ուրեմն: Եթէ Քրիստոս
 իր աստուածային բոլոր ձիւրքերովը, բոլոր
 մեծութեամբը, բոլոր անսահմանութեամբը,
 բոլոր հոգեկան կարողութեամբը, բոլոր
 բարձրութեամբը կ'մեռնի, կ'թաղուի, կ'չքա-

նայ, ուրեմն ամէնէն խելացին աշխարհի մէջ չարագործ մարդն է, կամ ամէնէն իմաստունը ան է որ վերջ կուտայ իր կեանքին ու կ'ազատի այս անիրաւ, անըզ-զամ սկզբունքներէն որք մարդկային ճա-կատագրին հետ կապուած են: Այս չա-րութիւնը հաշտեցուցէ՛ք այն Բարութեան հետ, սակայն, որ կապոյտ երկինք մը տարածեր է մեր գլխուն վերեւ ու բա-րութեան առատաբաշխ աղբիւր մը — լու-սեղէն գունդ մը — վառեր է անոր կեդրոնին մէջ, ու մեր ոտից տակ դաշտի շուշանը ծաղկեցուցեր՝ ու ջուրի վտակը հոսեցու-ցեր է:

Իրողութիւնը թող խօսի, սակայն:

Առանց մանրամասնութեան մտնելու, սա սոսկական, ակներեւ իրողութիւնը բաւական է ամէն վարանոտ մտքի գոհացում տալու: Առաքեալները վկաներն էին Քրիստոսի յա-րութեան, ու յարութեան վրայ հիմնուելով կ'հռչակէին թէ Քրիստոս Մեսիան է — Որ-դին Աստուծոյ: Բովանդակութիւնը անոնց բոլոր տրամաբանութեան սա էր — Յիսուսը՝ Քրիստոսն էր, վասնզի Նա յարեաւ ի մեռե-

լոց: Ո՛վ որ առարկէր իրենց քարոզած վարդապետութեան — փրկութեան ի Քրիստոս — մէջտեղ կ'նետէին նոյն իրողութիւնը: Եթէ հարցուէր, «Ո՞վ է Յիսուս», կ'պատասխանուէր, «յարուցեալ Քրիստոս»ը: Իրենց բոլոր քարոզութիւնը կ'յանգէր սա եզրակացութեան — Եթէ Քրիստոս չ'յարեալ, հովին տուէք քրիստոնէական հաւատքը, Քրիստոնէութիւնը: Պօղոս յայտնապէս կ'ըսէր, «Եթէ Քրիստոս չ'իցէ յարուցեալ, ընդունայն են հաւատք ձեր»: Արդ, եթէ անհաւատ, կատարած չ'ընայք կարող ըլլային հերքել սա յարութիւնը, յաւիտենապէս կ'ազատէին Քրիստոնէութեան գլխացաւէն: Մէկ հարուածով ջուրը կ'նետէին Նազովրեցիին անունն ալ, գործքն ալ, կրօնքն ալ: Ալ այս մէկ բանը չէին կրնար ընել, թէեւ ամէն բան ըրին: Ու Քրիստոնէութիւնը թեւ առաւ այս իրողութենէն ու թռաւ մինչեւ աշխարհի ծայրերը: Այս կրօնքը ծաւալ գտաւ սա համոզումովն թէ՛ Նա յարեալ: Յարութիւնը քարոզուեցաւ խաչելութենէն գրեթէ անմիջապէս վերջը: Խորհեցէ՛ք, ի՞նչպէս այսքան արագ տարածուեցաւ, մինչ ամէն ոք մեծ փափաք կ'զգար հակառակիլ անոր, մերթել, հերքել զայն: Ի՞նչպէս, ինչո՞ւ չի

համարձակեցան: Ինչո՞ւ չ'նշաւակուեցաւ
 երեւակայական դէպք մը: Եւ ի՞նչպէս այս-
 քան 'եղաշըջում յառաջ բերաւ մտքերու եւ
 կեանքերու վրայ, կրօնքի ու բարոյականութեան
 տեսակէտով: «Աշակերտաց խաբէութիւնը
 կամ պատրանքը» ըսող անհաւատ
 մը չ'մնաց: Տեսիլի, երեւոյթի, երեւակա-
 յութեան, խաբկանքի նորահնար հայեցողու-
 թիւններն ծաղրելի կերպով անբաւական են
 կասկած հրաւիրելու Արեւելք ու Արեւմուտք,
 Հիւսիս եւ Հարաւ արմատ երկնցնող, աշ-
 խարհի յոյսերը ընդգրկող դէպքի մը վրայ:
 Եթէ կրնաս բանաւոր կերպով մերժել յա-
 րութիւնը, կրնաս մերժել նաեւ խաչելութիւնը,
 մահը՝ Քրիստոսի: Երկու դէպքերն
 ալ գրեթէ նոյն պատմական ապացոյցներով
 կ'ստուգուին, կ'հաստատուին: Եւ տակաւին
 եղած չէ սկեպտիկ մը որ համարձակի կաս-
 կած յայտնել վերջին իրողութեան մասին:
 Անոնք որ չեն հաւատար Քրիստոսի յարու-
 թեան, պէտք է որ չ'հաւատան Անոր մահ-
 ուն: Եւ պէտք է որ չ'հաւատան նաեւ
 ո'եւէ պատմական իրողութեան: Ո՛վ որ
 գերեզմանին մէջ ըլլալ կ'կարծէ Քրիստոսը,
 հոն կ'փնտռէ զԱնիկա, կ'լսէ, եթէ աւանջ
 ունի լսելու, միեւնոյն կշտամբանքը հրեշ-

տակին — «Զի՞ խնդրէք զկենդանին ընդ մեռեալս. չէ աստ, քանզի յարեալ»:

Արդ, «Եթէ Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց, եւ մենք յառնելոց եմք»: Հոգիներու անմահութիւնը կ'շեշտուի սոյն իրողութեամբ: Անոր յարութիւնը կ'ենթադրէ մեր իսկ ապագայ յարութիւնը: Ի՞նչ, հանդերձեալի յոյսին հիմը տկա՞ր կ'գտնէք: Հաւատքի ծանրութիւնը խարխուլ հիմ չ'կրնար վերցնել: Վստահիլ, յանձնուիլ, ապաւինիլ, կառչիլ, կախել յոյսը, ճակատագիրը, ներկան, ապագան, կեանքը, իր բոլոր գործքերով, ո՞վ կրնայ տանիլ: Ո՞ւր կ'նետենք հաւատքը — միակ բանը մեր մէջ, զոր չենք կրնար յանձնել մէկուն: Այլ մենք — որ հաւատքով մարդ ենք, հաւատքով շինուած ենք, ու առանց անոր չ'ունինք կայուն վիճակ — մենք չենք հաւատար ձեզի եւ ոչ մարդու մը, բայց միայն Աստուծոյ, որ յարոյց զՔրիստոս — «Անդրանիկը ննջեցելոց», եւ կ'յարուցանէ մեր մեռելները:

Անհաւատալի՞ է: Աւելի անհաւատալի չէ՞ սա իրողութիւնը թէ ժամանակ մը եղած չէինք, ու հիմա ենք, քան սա՛ թէ ենք, ու պիտի շարունակենք ըլլալ: Ո՞րը հաւանաւան է — եթէ իրողութիւններէն անդին հա-

Լանականութեան սահմանները անցնիլ հարկ է ապահով դիրքեր գտնելու յարութեան եւ անմահութեան յոյսին համար. ո՞րը կարելի է, կ'ըսեմ, գոյութի՞ւնը անգոյութենէ թէ՛ տեւականութիւնը՝ գոյութեան: Անբանաւոր է հաւատքը դէպ ի Աստուած, որ մարդը ստեղծեց «յոչէից» եւ կրնայ տեւական գործել զայն: Աւելի խորունկ գաղտնիք չէ՞ «ոչ գոյ»էն ծնունդ առած «գոյ»ն: Այլ ո՞ր մարդը ուրացած է այս անբացատրելի եղելութիւնը:

Եւ ո՞վ կարող եղաւ վճիռ արձակել թէ միտքը կը մեռնի: Մահուան երեւոյթները, զգայնութեան բոլոր տպաւորութիւններն գոհացուցիչ բան մը չ'ունին ըսելիք անոր մասին: Նուաղած աչքն, անշարժ շրթունքն, սառած ձեռքերն ձայն չ'ունին, կ'լռեն: Լռութիւնը պատգամ չէ: Սիրտը դադրած է. այլ մի՞տքը, սէ՞րը, ո՞ւր են: Լռութիւնը կ'պատասխանէ, «Տեղեկութիւն չ'ունիմ»: Կեանքին մէջ չ'տեսանք խորհուրդը, չ'լսեցինք կամքը: Անոնք դիմագծերը չեն, ոչ ալ ձայնը՝ բայց միայն զանոնք յայտնող միջոցներն, ինչպէս որ հեռագրական թելերն եւ լեքտրականութիւնը չեն: Եթէ ֆիզիքական երեւոյթներու չգոյութիւնը կ'նշանակէ հո-

զիին չգոյութիւնը, կ'հետեւի, ուրեմն, թէ տեսանելի աշխարհը չ'եղած—որով Աստուած Խնքզինք կ'յայտնէ—յաւիտենական Հոգի մը չ'կար: Եւ օր մը եթէ տարրերը լուծուին ու աշխարհ անցնի, անոր հետ պիտի անցնի Ան, պիտի մեռնի Աստուած:

Մարմինը, իր բոլոր յօրինուածքով, միտքը չէ, գաղափարը կամ զգացումը չէ, ինչպէս մեքենայ մը զինք գործածող մարդը չէ: Մեքենան կ'խանգարի, զայն շարժող միտքը կ'մնայ: Մարմինը կ'հիւանդանայ, բայց իմաստութիւնը, խոհականութիւնը, առաքինութիւնը չեն տկարանար: Միքրոպները չեն հասնիր համոզումներուն, զգացմանց աշխարհին. հոն մահը, նեխումը չեն մտներ: Հիւլէները չեն կազմած յոյսը, սէրը. հող չէին անոնք որ ի հող դառնան: Եթէ ոչ, ասեղ խանգարում մը պէտք է երեւակայել ընութեան կարգուսարգերուն մէջ: Պէտք է բիրտ նիւթին զոհել բոլոր բարձրութիւնը մտքին որով կ'վարէր, կ'տիրէր անոր. պէտք է չարիքներուն տալ առաջնութիւնը՝ առաքինութեան, ճշմարտութեան ու բարութեան վրայ, ու բոլոր սրբազան բաները աշխարհի՝ պիղծ կոկորդը նետել ապականութեան. պէտք է ուրեմն, մար-

դուն սրբութիւնները, փափուկ խիղճը, զգայուն, լացող, անձնուէր, մաքուր, երկնաման սիրտը, անոր սէրը, բարոյական դիւցազնութիւնները, երկնասլած թռիչները հանճարին, ամէնէն արժէքաւոր դանձերը մարդուն, բուն մարդը, որդերուն ու ճճիներուն կերակուր տալ: Վա՛յ այսպէս հաւատացողին:

Ամէն վայրկեան հարիւրներով հոգիներ կ'անցնին լուսթեան աշխարհը: Բայց չենք տեսներ հետք մը սպառումի, հատնումի իրենց խռովայոյզ կիրքերուն, մաքառումներուն, զգացումներուն, յոյսերուն եւ բոլոր բարոյական ոյժերուն: Մանուկը կամ պատանին, երիտասարդն ու ծերն կ'իյնան, կ'անշնչանան, այլ նոյն ականկալութիւնը կեանքին, նոյն սէրը հզօր՝ իրենց հարազատներուն, կ'յայտնեն, ցորչափ կրնան յայտնել: Կան կեանքեր որք շինուած են ո՛չ զգայականութեան՝ ո՛չ անձնասիրութեան վրայ, այլ իրենց շահերէն վեր՝ հաւատքի մը ադամանդեայ հիմին վրայ, որոնց կուրծքը կ'պարզուի բուրգի պէս ստութեան ու չարութեան դէմ. կեանքեր՝ որք արեւներ են, ու այլոց վրայ կ'ցալթեն, որք ժպիտն են լացողին, աչքը՝ կոյրին, հոգին՝ հա-

մայնքներու. կեանքեր՝ որոնցմէ երգեր կը թռչին, ու յափշտակութիւններ ծնունդ եւ հոգի կ'առնեն: Օ՛հ, անհունութիւններ են ասոնք: Ըսէ՛ք, ո՞ւր կ'երթան, կ'ոչնչանա՞ն պարապութեան մէջ, ծովու փրփուրներուն պէս:

Եթէ Աստուած կ'վարէ տիեզերքին վիթխարի կառքը, որ կ'սրանայ ահեղ անջրպետին մէջ կեանքին, ինչպէս կ'ըսէ Մարթինո, կրնա՞յ ճամբուն մէջ անոր հարուստ պարունակութիւնը — բոլոր մարդկային ճամբորդները — ահագին զահավէժէ մը վար՝ անդունդը թափել:

Երեւակայեցէ՛ք ընտանիք մը որուն մէկ բառով կրնայ ըսուիլ «ղրախտի ընտանիք»: Գիշեր է: Ամու մը, իրարու փաթթուած երկու մատաղ, ոստախիտ թուփերու պէս, կ'ննջեն անխռով: Քիչ մը անդին քնոյ մէջ ինկած են յուսալից, վառվռուն, մտացի պատանի մը ու փոքրիկ աղջիկ մը, առոյգ ու փափուկ, վարդի պէս: Իրենց մօտ, օրօրոցին մէջ, հրեշտակի անոյշ մրափով նորածիլ, քնքոյշ ծաղիկ մը կ'հանգչի: Յանկարծ մութին մէջ ճաթռտուն, կարմիր լե-

գու լոյս մը իր ոլորուն թեւերը կ'տարածէ
 սենեակին պատերուն վրայ: Հրդեհն է որ
 դեւի պէս ներս կ'խուժէ: Վայնասուն մը
 մէկ անկողնէն, աղաղակ մը միւսէն, սուր
 ճիչ մ'ալ պտըտիկ անկողնէն, ու ա'լ բոցին
 շառաչիւնն է որ կ'լսուի: Առտուան դէմհոն
 մոխրակոյտ մը կար — գերեզմանը հէք
 ընտանիքին: Այրեցա՛ն: Այլ վա՛յ անոր որ
 պիտի հաւատայ թէ այրեցան նաեւ անոնց
 մաքուր սէրը, բոլոր յոյսերը, մտքի ու սրտի
 բոլոր հարստութիւնը իրենց կարասիներուն
 հետ, ու անհետացան բոցին, մուխին մէջ:
 Ո՛չ. բոցերը չեն կրնար մտքին բարձր հո-
 րիզոններուն հասնիլ, ինչպէս չեն կրնար
 հասնիլ, այրել Ծիրկաթինը կապուտագեղ
 կամարին վրայ: Արցունքի կաթիլին մէջ,
 զոր կ'թափենք զորշ աճիւններուն վրայ
 անյայտացած ընտանիքին, կ'ճառագայթէ
 զմրուխտի կարմիր շողին պէս, յոյսը անմա-
 հովեան, լոյսը յարութեան: Եթէ տան
 այրումը կ'նշանակէ այրումը անոր մէջ ապ-
 րող հոգիներուն, ուրեմն սոսկալի է նկա-
 րագիրը Անոր զոր Աստուած կ'կոչենք: Բո-
 ցերու ճարճատիւններուն հետ թռչող աղեր-
 սարկու աղաղակներուն ի պատասխան վե-
 րէն պոռա՞ց Ան — «Գացէ՛ք, կորէ՛ք յաւի-

տեան»։ Բայց գոեհիկ մարդ մը անգամ ա-
սանկ բան չ'պիտի ըսեր։ Ու մարդուն մէջ
իսք դրաւ գուլթը, կարեկցութիւնը, սէրը
իր ուկէան սրտէն։

Ուրեմն ըսէ՛ք, կ'աղաչեմ, Աստուած իր
Ս. Որդւո՞յն վրայ ալ ծիծաղեցաւ, երբ Նա
աւագակին ըսաւ, «Այսօր ինծի հետ դրախ-
տին մէջ պիտի ըլլաս»։ Երբ գոչեց, «Աստ-
ուա՛ծ իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս»։ Կամ երբ
ըսաւ, «Հա՛յր, իմ հոգիս քու ձեռքդ կ'ա-
ւանդեմ»։ Ամենողորմ Աստուածը ծաղրե՞ց
Անոր յոյսը ու վստահութիւնը, արհամար-
հե՞ց Անոր ներշնչումները, չ'խնայե՞ց այդ
աստուածային կեանքին, ջնջե՞ց, ոչնչա-
ցո՞ւց բոլոր անհունութիւնները Անոր մէջ։
Իր Քրիստոսի՞ն ալ չ'խնայեց, մինչ չարերն
անգամ իրենց վերաբերեալներուն հանդէպ
խիղճ կ'զգան, մինչ բարի մարդիկ այնքան
սիրեցին զՆա որ Անոր սիրոյն համար մեռան։
Այլ ինքն Աստուած խորտակե՞ց իր պատ-
կերը, իր նկարագիրը յանձին Անոր։ Ու-
րեմն «Հոգիներուն Հայր»ը չէ՞ Ան։ Ուրեմն
ի՞նչ կոչենք զԱնիկա—«Աւերի՞չ» թէ՛ «Արա-
րիչ»։

★
★★

Եթէ անմահութեան յոյսը պատրանք է,

ուրեմն սխալողներն ու խաբուողներն չա-
 րերը չեն, անսիրտ ու անխորհուրդ, անար-
 դար ու եսասէր մարդիկը չեն, այլ անոնք
 են որ կ'կոչուին մեծ, բարի, սուրբ, ճշմա-
 րէտ, վեհ, ազնիւ, եւայլն. անոնք են որ
 իրենց անձնական երջանկութենէն ու հան-
 դիստէն վեր ապրած, սպառած են այլոց
 համար, ու վերջապէս ողջակիզուած են
 իրենց նմաններուն՝ զոհի սեղանին վրայ:
 Ուրեմն, Բրիստոս չարաչար խաբուողնե-
 րուն գլուխը եղած է, որ ո'չ թէ բարիք
 ըրաւ այլ բարիքը եղաւ մարդոց, ո'չ թէ
 կերակրեց այլ կերակուրը եղաւ աշխարհի,
 ո'չ թէ սիրեց այլ սէրը դարձաւ մարդկու-
 թեան: Ո՛հ, ուրեմն ամէնէն մեծ սէրը, նոյն
 իսկ Գողգոթայի վրայ յայտնուած սքանչելի
 սէրը, աստուածային կատակերգութիւն
 մ'է, դառն հեգնութիւն մը, կամ յիմարա-
 կան սխալում մը. ուրեմն կատարելութիւնը
 թերութիւն է, ազնուութիւնը, անբծութիւ-
 նը արատ ու սպի են. ուրեմն Աստուած
 չ'զգար սէրը, մինչ մենք կ'զգանք, չ'ընդու-
 նիր տպաւորութիւնները արցունքի կամ
 ժպիտի, գեղեցիկի կամ տգեղի, չարի կամ
 բարիի, զոր մենք կ'ընդունինք: Չ'զգա՞ծ.
 ուիր գէթ Բրիստոսի կատարելութիւններէն.

սսուն հեզնութեամբ կ'նկատէ Անոր հոգին: Որմէ՞ն ակնածինք, ուրեմն: Որո՞ւ հաւատանք: Մեզի՞ ալ չ'վստահինք: Ո՞ւր երթանք, ուրեմն, քանի որ բարի չ'կայ, լաւ չ'կայ. քանի որ ստեղծուած կեանքերուն, նկարագիրներուն, բարիքներուն ամէնէն բարձրին, ամէնէն վսեմին ներշնչումներն ալ խաբեպատիր առասպելներ են:

Օ՛հ, կ'պոռամ, ո՞ւր կ'տանիք մեզ, ո՞ւր կ'տանիք մարդիկը, ու դո՛ւք ո՞ւր կ'երթաք, ո'վ յուսահատ սկեպտիկներ: Այս ընթացքին վախճանը Լաբիրինդոսն է: Մէկ անսխալ առաջնորդ կայ կեանքին — յոյսն յարութեան: Ամէն ճամբայ մուտք է: Անմահութեան շաւիղն է ստոյգ շաւիղը կեանքին բարձրութեան: Մի՛ շեղիր անկէ: Սիրտը երբ ազնուութեան եւ սիրոյ ճամբուն մէջ է, երբ հոգին երկինքի ուղին բռնած է, այն ատեն աչքը սեւեռած է հեռին՝ դէպի յաւիտենական ապագային ոսկի լոյսը: Ո'վ որ այս հաւատքը կ'պահէ, իր միտքը կ'պահէ անկումներէ վեր, կեանքը կ'պահէ բարձրութեան մէջ: Քանզի այդ հաւատքէն զատ ոչինչ կ'տանի մեզ նոյն բարձունքները: Ու Աստուած իր ծածուկ իրականութիւնները, իր ապագային գաղտնիքները

կ'ցուցնէ միայն վճիտ սրտին, սուրբ եւ
անապակ մտքին: Անոր լուսազգեաց հրեշ-
տակը կ'պատասխանէ ամէնուն որ գՔրիս-
տոս կ'փնտռեն վարերը, խոր շիրմին մէջ
— «Զի՞ խնդրէք զկենդանին ընդ մեռեալս.
Զի՞ ԱՍՏ, ՔԱՆԶԻ ՅԱՐԵԱ՛Ի»:

Վ Ե Ր Ա Յ ՈՒ Մ

Քրիստոսի վերջնական մեկնումը Իր աշակերտներէն եւ երկինք վերացումը՝ յուզիչ պարագաներու ներքեւ տեղի ունեցած է։ Անոր հուսկ յետին խօսքերը մանաւանդ, որք զերազանցապէս յատկանշական կնիք ունին, բոլոր դարերու քրիստոնէից քաղցրագոյն ներշնչումները կ'կազմեն։

Տէրն մեր, յետ յարութեան, քառասուն օր զանազան առիթներով ներկայացաւ Իր նախկին բարեկամներուն։ Ուշագրաւ պարագայ մը, Իր տեսակցութեանց միջոցին, սա է թէ՛ Նա քնաւ ճիգ չէր ըներ համոզելու թէ Ինքն է իրենց Վարդապետը, որ մեռելներէն յարութիւն առած է։ Սոյն իրողութիւնը հաստատելու համար արտաքոյ կարգի, անսովոր միջոցներու չ'դիմեր։ Աշակերտները Անոր անսովոր կեանքէն կ'հետեւցնէին թէ Ան Քրիստոսն էր։ Անոնք Քրիստոսը կ'զգային։ Կարծես թէ սրտին կը դպչէին ու կ'հասկնային թէ այն Յիսուսի

սիրտն է: Հոգիին կ'հպէին, ու կ'իմանային թէ այն օրսուսի հոգին է. ուրիշ հոգիի չի նմանիր: Սրտով կ'տեսնէին եւ սրտով կը հաւատային Անոր: Երբ կ'խօսէր Նա, սրտերնին կ'եփէր, կ'եռար: Թո՛վմաս առաքեալին թերահաւատութեան հանդէպ իսկ տարօրինակ միջոցի մը չ'գիմեց, բայց միայն ցոյց տուաւ Իր կողին խոցը: Այլ թո՛վմասի այս մեթոտով համոզումը չ'գովեց: «Երանի անոր, ըսաւ, որ զիս չ'տեսներ ու կ'հաւատայ»: Որով ըսել ուզեց — Երանի՛ անոր մանաւանդ որուն սիրտը կ'տեսնէ, սիրտը կը զգայ, ու սիրտը կ'հաւատայ ինծի: Ահա Քրիստոսի պահանջած, զոված, սիրած հաւատքը որ կ'ազնուացնէ, կ'մեծցնէ մարդը, ու կ'փրկէ հոգին: Հաւատքի աղբիւրը միտքը չէ միայն այլ եւ մանաւանդ՝ սիրտը, ինչպէս որ անհաւատութեան աղբիւրն ու սկզբնապատճառը սիրտն է, եւ հազիւ երբեք միտքը: «Ասաց անզգամն ի սրտի իւրում թէ ոչ գոյ Աստուած»:

★
★★

Նա որ հաւատք կ'քարոզէր Իր մահէն առաջ, միեւնոյնը կ'քարոզէ հիմա, յետ մահու: Նոյն անձը չէ՞ր, ուրեմն, որ մեռաւ եւ

ահա կենդանի է: Իր այժմու խօսքերն վեր-
ջաբանը չե՞ն կազմեր այն քարոզութեան
զոր սկսաւ ու քարոզեց Իր կեանքի ըն-
թացքին մէջ: Կարելի՞ է անտեսել նոյնու-
թիւնը Իր ոճին, իմաստին, նիւթին ու ոգ-
ւոյն: Ի՞նչ կ'քարոզէ՞ր Նա, ի՞նչ էր բովան-
դակութիւնը, վախճանը Իր վարդապետու-
թեանց եթէ ոչ՝ «Աստուծոյ արքայութիւն»ը.
եւ ահա նոյնը կ'կրկնէ, նոյնը կ'հռչակէ իբր
քառասուն օր — «յաւուրս քառասուն երեւ-
եալ նոցա ասէր վասն արքայութեանն
Աստուծոյ» (Գործք Ա. 3):

Ինչ որ քարոզեց Նա ի սկզբան, նոյնը
քարոզեց յետոյ մինչեւ այն պահուն յորում
սրբիտի առնուէր վեր: Միշտ նոյն քարոզը,
նոյն ընտանի ոճը զոր աշակերտները լսած
էին յառաջագոյն: Ամէնէն նշանաւոր քարո-
զիչները կ'զարգանան, կ'յառաջանան, եւ
տարուէ տարի կ'փոխեն իրենց քարոզու-
թեան ուղղութիւնը, ոճը, բացատրութիւն-
ները, եւ այլն: Մեծանուն քարոզիչ մը կ'ը-
սէր, «Գրեթէ երկու տարի առաջ խօսած
քարոզներուս վրայ այսօր կ'խնդամ, ու կա-
րելի է տարի մը վերջ պիտի ծիծաղիմ
այս աւուր խօսածիս խեղճութեանը վրայ»:
Քրիստոս չէր զարգանար. Նա կատարեալ

էր: Նա ի'նչ կ'քարոզէր ի սկզբան, նոյնը քարոզեց ցվերջ — «Վասն արքայութեանն Աստուծոյ»:

Տարբեր անձ մը կրնա՞ր ըլլալ Յիսուսէ զատ: Միեւնոյն քարոզիչը չէ՞ր շիրմին երկու եզրերուն վրայ: Գալիլիայի ծովափին վրայ, մահուան ցուրտ գետին եզրը, ու համբարձման լերան վրայ: Այլ ոք, կեղծ յարուցեալ մը, պիտի չեշտէ՞ր այնքան Աստուծոյ արքայութիւնը:

Նաեւ դիտելի է թէ՛ նոյն յանձնարարութիւնը, զոր մահէն առաջ ըրած էր, յետոյ մահէն վերջ, համբարձման պահուն կը կրկնէր: Կ'պատուիրէր անոնց Երուսաղէմէն չ'հեռանալ, սպասել Հօրը խոստմունքին, «զոր ինձմէ լսեցիք», կ'ըսէր: Ո՞վ կրնար ըսել այս խօսքերը բացի Անկէ որ արդէն ըսած էր զանոնք: Ղուկաս բժիշկը, ու Գործք Առաքելոց հեղինակը, կրնա՞ր իր երեւակայած համբարձող Անձին բերանը դնել այս խօսքերը: Գիտէ՞ր ըսել, կրնա՞ր ըսել, ու եթէ կարենար, պիտի ուզէ՞ր ըսել: «Աստուծոյ թագաւորութիւն»ը՝ Իսրայէլի թագաւորութիւնը հասկցող տգէտ մարդ մը, պիտի քարոզէ՞ր Աստուծոյ արքայութիւնը: Պիտի համարձակէ՞ր ըսելու, «Սպասեցէք

Ծրուսաղէմ, մինչեւ վերէն զօրութիւն առնէք»։ հապա եթէ՝ չ'կատարուէր խոստումը։

★
★★

Ո՛ր Քրիստոսի յարութեան եւ ո՛չ համբարձման պարագան հաստատելու համար սովորական մեթոտներով տրամաբանական ուժեղ հիմեր ներկայացնելու ճիշ թափուած չէ։ Պատմութիւնը կայսոսկ, այնքան պարզօրէն եւ համառօտիւ արձանագրուած որ հսկայ լեռան պէս իր կարկառուն ճակատը երկնից կայծակներուն դէմ կ'ցցէ իբր ամէնէն հաստատուն եւ շօշափելի իրականութիւնը բնութեան մէջ։ Կ'ըսեն թէ ռամիկներն ու ապիկարներն են միայն որ կ'հաւատան։ Իրա՞ւ է, դիւրի՞ն բան է հաւատքը — հաւատք մը որ կ'տրամադրէ անձնուիքութիւն, որ անպատճառ կ'փորձուի հնոցի մէջ ու առանց այրելու դուրս կուգայ աւելի փայլուն եւ աւելի գտուած։ Տկա՞ր արարածներ են հաւատքի մարդերը։ Տկա՞ր էր Աբրահամ՝ Մորիս լերան նսեմ մացառուներուն մէջ։ Տկա՞ր էր Յովսէփ, որուն հաւատքը հեշտութեան խոստմնալից զրկէն բանտի խորքերուն մէջ նետեց։ Ապիկա՞ր արարածներ էին Մովսէս, Դանիէլ եւ այլ բազում հաւատքի զաւակները։

Առանց երբէք հիմ մը ունենալու կ'հա-
 ւատան ու կ'զործե՞ն ըողոր հաւատացեալ-
 ները: Խոն, այնքան դիւրահաւան մարդի՞կ
 էին աշակերտները որ միամտօրէն ելան,
 գացին Երուսաղէմ, եւ հոն սպասեցին մեծ
 խոստման մը կատարուին: Պիտի հնազան-
 դէի՞ն անոնք եթէ արտաքոյ կարգի պարա-
 գայի մը ներքեւ չ'պատուիրուէր իրենց եր-
 թալ ու սպասել վերնատան մը մէջ: Եթէ
 չ'տեսնէին Քրիստոսի փառահեղ համբար-
 ձումը, երեւումը հրեշտակներուն, ու չ'լսէին
 վերջին պատուէրը Անոր իսկ բերնէն, պիտի
 հնազանդէի՞ն, պիտի հաւատայի՞ն, պիտի
 վստահէի՞ն այսօրինակ անլուր, անօրինակ
 խոստումի մը: Զե՞ս հաւատար վկայութեան
 այս հաւատացողներուն որոնց հաւատքը
 ձրի չէր: Զե՞ս կրնար հաւատալ Քրիստոսի
 համբարձման իրողութեան: Կարելի չէ՞ հա-
 ւատալ թէ արտակարգ էակ մը արտակարգ
 ճամբով աշխարհ մտաւ, արտակարգ կեան-
 քով ապրեցաւ, եւ արտակարգ ճամբով մը
 աշխարհէն դուրս ելաւ: Տարակուսելու հա-
 մար Քրիստոսի համբարձմամբ մեկնումին
 պէտք է տարակուսիլ Անոր կեանքին վրայ
 որ ինքնին վերացում մ'էր, ճշմարիտ համ-
 բարձում մը: Ան վերէն էր, վերէն եկաւ,

ու վեր ելաւ նորէն: Անոր ծանրութեան
կեդրոնը վերն էր, ոչ՝ վարը: Վերը իր մէջ
էր, կեդրոնը ինք էր, եւ իր վերացումն
ալ՝ բնական: Վայրէջք չ'ունէր Ան. Անոր
բոլոր կեանքը վերելք էր:

★
★★

Ու ամէն ճշմարիտ կեանք պարտի ըլլալ
վերացում մը: Ամէն քրիստոնեայ որ Համ-
բարձման խնկելի, յիշատակելի օրը կ'տօնէ,
հարկ է որ ապրի համբարձման կեանքով:
Կան կեանքեր որ չ'ունին աճում, չ'ունին
բողբոջում, չ'ունին ուռճացում: Քիչ անգամ
կ'հանդիպինք մարմնով գաճաճներու, այլ
ո՛րքան շատ են գաճաճ հոգիները: Ո՛րչափ
հագուազիւտ են այն նկարագիրները որք
զօրութենէ ի զօրութիւն եւ փառքէ ի փառք
կ'անցնին: Ճշմարտապէս ապրիլը վերացում
է: Հոգեւոր կեանքի ընթացքին վերջին
քայլափոխը աներեւութացումն է լուսաւոր
ամպերու մէջ: Վերջին աստիճանը վերելքի
սանդուխին, վերջին քայլափոխը բարձրա-
ցող հոգիին՝ երկինքն է, Աստուծոյ յաւիտե-
նական աշխարհը: Այնպէս ապրիլ հարկ է
որ մահը անցք մը ըլլայ լաւագոյն, բարձ-
րագոյն կեանքի մը:

Մեր կեանքը կոչում ունի ամբառնալու
 կատարեալ կեանքի մը: Եթէ այն — կեան-
 քը — հաւատքի թելով կ'շարժի դէպ ի
 Քրիստոսի համբարձող կեանքը, կ'բաղձայ
 նմանիլ Անոր, այն կեանքը պիտի ամբառ-
 նայ: Ինչ որ կ'բաժնուի մեզմէ մահուան
 բաժնող ազդեցութեան տակ, մարմինն ու
 ոսկորն է: Քու անձդ, փրկուած «Ես»դ, պիտի
 ամբառնայ: Ինչ որ արեւէն կուգայ՝ կ'շար-
 ժի, կ'վերթեւէ հոն՝ դէպի արեւին սկաւա-
 ռակը: Հուրն ու կայծերը կ'թռչին վեր
 դէպ ի զիրենք ծնող Արեւը: Եւ ո՛վ որ կ'ապ-
 րի, կ'շարժի եւ է ի Քրիստոս, ի լոյսն ճշմա-
 րիտ, չ'պիտի մեռնի, ինչպէս անասունները
 կ'մեռնին, այլ պիտի մեկնի այնպիսի մեկ-
 նումով զոր ոչինչ կարելի է կոչել, բայց
 միայն ՎԵՐԱՑՈՒՄ, ՀԱՄԲԱՐՅՈՒՄ:

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

ԻՆՁ Է ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒՄԸ (1)

Վարդավառի վարդավառ, վառ ի վառ
տօնին անդրքրիստոնէական հին, հին, հա-
րազատ ու յարազարդ յուշքերով խնկավառ
օրուան պատշաճութեամբ Հայաստանեայց
Ս. Եկեղեցին կ'հռչակէ, կ'յիշատակէ դէպ-
քը Փրկչին այն երկնատեսիլ, երկնափառ
կերպարանափոխումին որ ծանօթ է Այլա-
կերպութիւն կամ Պայծառակերպութիւն ան-
ուամբ:

Հարկ չ'կայ կրկնել այս մեծ իրողու-
թեան պատմութիւնը որ իր համառօտու-
թեան մէջ կ'ընդգրկէ անսահմանութիւննե-
րը կեանքի բարձրագոյնին՝ հոգեւոր կեան-
քի մէջ:

(1) Այս մէկ յօդուածը քացառաքար կ'արտատպենք
Գիսակի «Մտածութիւնք Տօնական Օրերու Հայ. Ս.
Եկեղեցւոյ» գրքէն — չատոր Ա. էջք 113-120 — պար-
զապէս լրացնելու համար Ներկայ հատորին մ'չ
հրատարակուած ՆՈՐ շարքը, ուրկէ սակայն եղ պակ-
սէր Վարդավառի առթիւ եւս գրուած յօդուած մը:
1900ին, Վարդավառի Տօնին առթիւ, առաջին անգամ
երեւցած է այս յօդուածը «Բիւզանդիոն»ի մէջ:

Յիսուս, Տէրն մեր, ըստ իր սովորութեան, ընկերակցութեամբ իր երեք սիրելագոյն բարեկամաց, լեռ մը կ'քաշուի, հաւանաբար չերմոնս լեռը, ու հոն յանկարծ անոնց առջեւ կ'այլափոխուի: Վեր կ'առնէ քօղ մը իր մարդկեղէն դէմքէն, եւ փառքի, լոյսի պայծառափայլ ցոլացումներով պահ մը կ'նսեմացնէ արեւին ճառագայթները, կամ կ'լուսաւորէ նոյն իսկ լոյսը, անգամ մը եւս շեշտելով յաւիտենական ճշմարտութիւնը — «Ես եմ լոյսը»: Յանձին Անոր՝ Աստուածը կ'երեւի, եւ տեսանելի Աստուծոյն մէջ անտեսանելին ի հանդէս կուգայ: Մարմինի մէջ պահուած, ծածկուած Թրիստոսը զաղտնիքի մը պէս կ'յայտնուի: Այս աստուածազեղ արտափայլումներու յայտնութեանց մէջ լուսաւոր ամպի մը ետեւէն ձայն մը կը լսուի — «Դա է Որդի իմ սիրելի, Դմա՛ լուարո՛ւք»:

*
**

Մինչ այսպէս կ'ուզեմ շարունակել պատմութիւնս, ինձ այնպէս կ'թուի թէ վերէն եկող նոյն ձայնին ընդդէմ ուրիշ ձայներ կը բարձրանան վարէն ի զուր լոեցելու համար զայն: Բարեկիւրթ, մեղմ, հմայիչ ձայն մը կ'հնչէ ահանջիս — «Բայց ես զարգացած,

մշակուած մարդ եմ, վերջապէս: Դատող, տրամաբանող, քննող միտք ունիմ, ու շատ հեռի եմ թերահաւատ ըլլալէ: Ապացոյց, կ'աղաչեմ, դրական բան մ'ըսէք հաւատալի ընծայելու համար այդ բոլոր պատմութեանց մէջ անօրինակ, արտակարգ դէպքը»:

Ո՛հ, այս դրական մարդիկը: Բայց դուք գիտէ՞ք, ի՛նչ տեղի կ'ունենայ, ի՛նչ կ'անցնի կ'դառնայ լերան մը վրայ, ուր ոտք դրած չէք, զոր երբէք տեսած չէք: Ո՛ր դրական փաստով կ'ուզէք հասնիլ — կ'ուզէք հաւատալ հոն փչող հովերուն, մթնոլորտին, ամպերուն ու ձիւնի կոյտերունանվերջ, անհուն պատմութեանց: Տարբեր աշխարհ մ'է այն՝ երկրի ստորին տափաստաններէն: Մէգի ու մառախուղի, անձրեւի ու փոթորիկի ատեն յաճախ պէտք է հաւատալ թէ հոն՝ վերերը արեւ ու ամառ կայ: Ո՛չ. ճախճախուտներու մէջ լողացող կըկըռուն գորտ մը չէ կարող հաւատալ արծիւի կեանքին: Պէտք է թեւ ունենալ եւ սաւառոնիլ անոր բոյնին բարձրութեան սահմանը՝ լսելու համար հովին մոնչիւնը կամ զեփիւռին սոյլը, տեսնելու համար արշալոյսին վերելքը բոց սանդուխին աստիճաններէն, ու վերջալոյսին անցքը՝ լոյս կամարին տակէն:

Գիտե՞ս զուհիս ո՛ր լեռն էր այն ուր Յիսուս ելաւ: Պաղեստինի լեռներէն ո՛չ մին էր այն, ո՛չ Հերմոնը, ո՛չ Թափորը: Յիսուսի ելած լեռը շատ աւելի բարձր էր քան բոլոր լեռները բովանդակ աշխարհին: Գիտե՞ս Ալպեանի գագաթներէն աւելի բարձր ու էվէրէսդի բարձունքէն աւելի վեր լեռ մը: Քու աշխարհագրական քարտէսներուդ վրայ չ'կայ նշանակուած բարձրագոյն կէտ մը: Տիեզերքին ամենաբարձր լեռն էր այն ուր Յիսուսի պայծառակերպութիւնը տեղի ունեցաւ: Ու այս լեռը շատ տարիներ յետոյ Ս. Յովհաննէս, մին այդ իրողութեան վրայ հիացող վկաներէն, կոչեց «ՍՈՒՐԲ ԼԵՌ»ը:

★
★★

Ո՛վ նիւթի, մարմինի ու աշխարհի մարդիկ, ո՛վ անսուրբ հոգիներ, թօթափեցէ՛ք աղտերն ու ժանգերը երկրին ու բոլոր անցաւոր իրերուն, եւ վե՛ր ելէք «Սրբութեան Լեռ»ը, բարութեան, անկեղծութեան, մաքրութեան, անբծութեան, անմեղութեան բարձունքը, վերերը՝ լուսաւոր, սուրբ, անարատ, վեհ ու ճշմարիտ կեանքին: Ու հաւատացէ՛ք, ո՛վ սկեպտիկներ, որ Աստուծոյ պիտի պատահիք, որ անտեսանելին պիտի տեսնէք, յաւիտենական հորիզոններուն պի-

տի դպչիք, հրեշտակներու նուագը պիտի լսէք, ու վար պիտի իջնէք երկինքի ցօղերովը թրջուած, արշալոյսի առաջին ցոլքերովը պճնուած, նորոգուած, օրհնուած, այլակերպուած ու պայծառակերպուած երեսներով:

Ձէք հաւատար հոգիի բարձրութեան, կեանքի լեռներուն իրական բարձունքին ու անոր ազդեցութեան, անոր հրաշալի արդիւնքին: Այլ ո՞վ չ'հաւատար արուեստին բոլոր բարձրութեանց: Երաժշտութեան հմայքը հոգին կ'թոցնէ դէպի անծանօթ վերերուն անբաւութիւնները: Անշաւն ըլլոր մը անգամ գեղեցիկ ու բարձր խորհուրդներ կը ներշնչէ անոր վրայ կեցողին: Լերան մը կատարին վրայ հազիւ թէ մարդ կ'մնայ բիրտ: Ի տես արեւին գոհիկ անձ մը իսկ կարծես կ'թողու իր խաւարի կեանքը ու վայրկեան մը արեւը կ'զգենու:

Օ՛հ, մաքուր ու բարի կեանքի բարձրութեանց սահմանները հանեցէ՛ք չարն ու մեղաւորը: Հո՛ն հանեցէ՛ք անհաւատը: Տուէ՛ք անոր ալ Յիսուսի անբիծ սիրտը, անարատ հոգին, սուրբ, սպիտակ կեանքը, ու տեսէ՛ք թէ նա պիտի այլակերպուի, պիտի լսէ ամպէն եկած ձայնը, պիտի ընդունի յայտնու-

թիւններ, տեսիլներ, ու պիտի ըլլայ ճշմարիտ հաւատացեալ:

★
★★

Կեանքի այս լեռը, ուր Յիսուս ելաւ, շատ բարձր է: Դիտութիւնը մեզ չ'կրնար հանել հոն: Թեւերով ու թռչներով չենք կրնար թռչիլ այդ բարձրաբերձ կատարները: Ի բաց թողուլ պէտք է ամէն ծանրութիւն: Յոյժ թեթեւ կեանք մը հարկ է, նման Յիսուսի կեանքին, որուն վրայ «այս աշխարհիս իշխանը» բան մը չէր կրնար գտնել: Ոչ մէկ ունայն ու տեսանելի առարկայի ցանկութիւն ունէր, որով կարող ըլլար Փորձիչը քաշել զինք, բռնել, փակել իր ամրոց վանդակին մէջ: Ո՛հ, ո՛չ: Նա այնքան դուրս կ'ապրէր նիւթի ու մարմինի կեանքէն որ ծանրութեան օրէնքէն զերծ՝ չէր իյնար վար, բայց նման արծիւին, որ դէպի արեւը կ'իսոյանայ, կ'ձգուէր դէպի վեր՝ Լոյսին, Կեանքին, Բարւոյն, Աստուծոյ:

Հրաշք չ'ըլլար, այո՛, հրաշքը սուտ է ցած, ապականած տեղերուն մէջ, աղտոտ, պիղծ կեանքի մը ստորին խորշերուն մէջ: Աստուծոյ ձայնը չ'կայ, հրեշտակային տեսիլը, պայծառակերպութիւնը, եւն, երեւակայական են, նախապաշարում են, դիւրահաւա-

նութիւն են: Այո՛, այլ ո՛ւր:— Յանկութեամբ,
կիրքերով անձնասիրութեամբ, կեղծիքով,
չարութեամբ ու մեղքով բթացած, խան-
գարուած ու կուրցած մտքին մէջ ու փճա-
ցած, մեռած սրտին մէջ: Այո՛, սուտ է, արեւ
չ'կայ, լոյս չ'կայ գետնի խոռոչներուն մէջ,
գարուն չ'կայ վիրապներուն մէջ, ձայն չի
կայ, երաժշտութիւն չ'կայ խլուրդներու,
ճճիներու բնակարանին մէջ:

«Ո՞վ պիտի ելլէ Տէրոջը լեռը,
Կամ ո՞վ պիտի կենայ Անոր սուրբ տեղը:
Ձեռքերով սուրբը ու սրտով մաքուրը,
Որ ստութեան անձնատուր չ'եղաւ,
Եւ նենգութեամբ երդում չ'ըրաւ»:

Հո՛ն, այդ լեռան վրայ այլակերպեցաւ
Յիսուս: Ու այդ լեռը կոչուած է նաեւ
«Աղօթքի լեռ»: Վասնզի Նա այդ պահուն
կ'աղօթէր: Ո՛հ, ի՞նչպէս կ'աղօթէր: Գի-
տէ՞ք ի՛նչ էր աղօթելն Անոր համար: Նա
աղօթքով կ'առանձնանար Հօրը հետ: Աղօ-
թել կ'նշանակէր առանձնանալ Աստուծոյ
հետ: Եւ ո՞վ երբեք առանձին եղած է նման
Անոր: Ծովուն փրփուրներուն վրայ ծփա-
ցող նաւորդ մը, որ բիրտ կոհակներու
խուլ մոնչիւնը միայն կ'լսէ, կամ հեռաւոր

անապատներու ամայութեան մէջ կորսուող հոգի մը այնքան միայնակ չէր որքան ինք, որ կ'մեկուսանար, կ'քաշուէր մենութեան մէջ զԱստուած գտնելու եւ Անոր հետ միմեկի ըլլալու համար: Իրեն ու Անոր միջեւ ոչինչ կ'գտնուէր: Ինք կար ու Հայրը կար: Իր մտածումներուն, խորհուրդներուն ընկերակցութենէն անգամ բաժնուած՝ միս միմեկի էր Անոր հետ, այնքան մօտ Անոր որ կրնայ ըսուիլ «մէջ»ը: Անոր մէջ էր: Այսպէս կ'աղօթէր Նա: Աղօթելն Անոր՝ ընդգրկել էր զԱստուած, կառչիլ, միանալ էր Անոր անձին հետ, իյնալ էր Անոր լուսալիր գրկին մէջ, ընկղմիլ էր Անոր էութեանը ծոցին մէջ:

Ո՛հ, այս է ճշմարիտ աղօթքը: Այս կը նշանակէ աղօթել: Կ'աղօթէ՞ք այսպէս: Ելա՞ծ էք աղօթքի այս բարձր լեռը: Ուրեմն ո՞վ է սուտը—դո՞ւք թէ՛ այն հրաշալի գէպքերը՝ որք տեղի ունեցեր են ու կ'ունենան վերերը՝ սրբութեան, աղօթքի ու աստուածամերձութեան բարձունքներուն վրայ: Լոյսէն հեռի խաւար կայ, արեգակէն հեռի ձմեռ կայ, ցուրտ կայ, մահ կայ: Երանի՛ անոնց որք սրտով ու մտքով միշտ վերերը կ'ապրին, կ'ծծեն վճիտ օդը որ երկնից լեռներէն կ'իջէ. կ'խմեն այն գետերէն որք

Աստուծոյ քաղաքէն կ'բղխին: Անոնք Տէրը
կ'տեսնեն, Անոր ձայնը կ'լսեն: Անոնք զօ-
րութենէ ի զօրութիւն կ'երթան, փառքէ ի
փառք, կեանքէ ի կեանք, լոյսէ ի լոյս, մին-
չեւ որ Սիօնի մէջ Աստուծոյ առջեւ երեւին:

☆
☆☆

Յամառ ձայն մը կ'կրկնէ ինձ սակայն —
«Գէթ չեմ կրնար հաւատալ այդ կարծե-
ցեալ աստուածային ձայնին — Դա է Որդի
իմ սիրելի, եւայլն: Յիսուսի հեղինակու-
թիւնը հաստատելու համար հնարուած ըլ-
լալ կ'թուի այդ»:

Թէ սո'ւտ է այս ձայնը, կամ սխա'լ՝ այս
յայտարարութիւնը, դժուար չէ ստուգել:
Դուն հիւանդ ու անկար մարդ ես, անբու-
ժելի ախտով մը կ'տառապիս տարիներէ
հետէ: Մարդկային դարմանումներ, արուես-
տի կատարելութիւն քու վիճակդ չ'բարու-
քեցին, եթէ չ'վատթարացուցին: Ու ձայն
մը, ծանօթ կամ անծանօթ, վստահելի կամ
ոչ, քեզ մատնանիշ կ'ընէ նորանուն Անձ մը
ըսելով, «Ահա ամենամեծ Բժիշկը. Անոր
մտիկ ըրէ, ու պիտի ապրիս»: Այս խօսքին
ճշմարտութիւնը ստուգելու համար կ'եր-
թաս, կ'գտնես ցոյց տրուած Անձը, ու Ան,
ձեռաց հպումով մը, կ'բժշկէ քեզ: Եթէ հի-

ւանդ ես՝ կ'առողջանաս, կ'նորոգուիս. եթէ
կոյր ես՝ կ'տեսնես. եթէ կաղ ես՝ կ'քալես.
եթէ մեռած իսկ ես՝ կ'կենդանանաս: Ո՛հ,
ըսէ, սո՛ւտ է այդ ձայնը, կախարդութի՛ւն
է, պատրա՞նք է:

Երեք Աւետարանիչները կ'պնդեն թէ
գերմարդկային ձայն մ'էր այն: Հայրն էր որ
ըսաւ, «Ատիկա է իմ սիրելի Որդիս, Ասո՛ր
մտիկ ըրէք»: Զէ՞ք հաւատար թէ ատիկա
Աստուծոյ Որդին է: Մարդ մը աստուածա-
ցնելու համար ճարտարամիտ հնա՞րք մ'է,
կ'ըսէք: Ուրեմն, գացէ՛ք, տեսէ՛ք այդ էակը:
Տեսէք թէ յանձին «Որդւոյ Մարդոյ» Որ-
դին Աստուծոյ չէ՞ Նա: Գացէ՛ք, հիւանդ հոգի-
ներ, կոյր միտքեր, ապականուած, անզգա-
յացած, մեռած սրտեր, գացէ՛ք «Որդի»ին,
որ դպչի ձեզի, որ ակնարկ մը ձգէ ձեր
թշուառ կեանքին վրայ: Ո՛հ, դիմեցէ՛ք Անոր
ու տեսէք թէ Անիկա չէ՞ մեծ Բժիշկը,
ճշմարիտ Բժիշկը:

«Լուարո՛ւք դմա» — ի՛նչ ազդու, ի՛նչ
հզօր, ի՛նչ հրաշալի, ի՛նչ ճշմարիտ ու
նոյն ատեն ի՛նչ տրամաբանական ձայն
մ'է այն — «Ասոր մտիկ ըրէք»: Եթէ անոր
«որդի»ութեան ապացոյցը կ'ուզէք, եթէ
համոզուիլ կ'ուզէք թէ յիշաւի Անոր Որդին

է, չօրը ծոցէն ելած, Անկէ գրկուած, ուրեմն մտի՛կ ըրէք ԻՐԵՆ, Իրեն, ո՛հ, Իրեն, ուղղակի Իրեն՝ն մտիկ ըրէք. Ի՛ր իսկ ձայնը լսեցէք, ու պիտի հաւատամք: Միշտ ուղիղ չէ ըսել, «Պէտք է նայիմ ի՛նչ կ'ըսեն խորհող միտքերը. ի՛նչ ըսած է Վոլգեռ, ի՛նչ կ'ըսէ Սթրաուս, ի՛նչ կ'ըսեն այլք»: Ո՛չ, ո՛չ, ամէնէն շատ արժանահաւատ, ամէնէն վստահելի աղբիւրն Ինքն է: Իրեն՝ն մտիկ ըրէ, տե՛ս ի՛նչ կ'ըսէ Ինք: Ոչ ոք կրնայ գժրիստոս յայտնել, ծանօթացնել քեզի բայց նոյն Ինքն Քրիստոս: Վարդը վկայ չ'ուզեր, ոչ ալ սպիտակափառ շուշանը: Գնա՛ քու անձովդ բուրէ «Սարօնի Ծաղիկ»ը, «Հովտին Շուշան»ը: Գնա՛, տես արեգակը չէ՞ այն որուն վրայ, Շէյքսպիրի ոճով, նոր լոյս մը չես կրնար յաւելուլ: Գոհարը չէ՞ այն, որուն վրայ փայլ մը չես կրնար աւելցնել: Եթէ մարդիկ լսէին Քրիստոսի, պիտի հաւատային Իրեն, պիտի սիրէին զինք: Անոր համար կ'տարակուսին սկեպտիկները, անոր համար չեն կրնար հաւատալ, զի չեն ուզեր շիտակ Անոր դիմել, Անոր բերնէն լսել: Տեսնուած չէ անհաւատ մը, որ ի վկայութիւն կոչած ըլլայ գժրիստոս, որ կարող ըլլայ գժրիստոս իրեն դէմ հանել: Զ՛կայ

մէկը որ ճանչնայ զՅիսուս, տեսնէ զԱնի-
կա, լսէ Անոր ձայնը ու մնայ տարակու-
սանաց մէջ, մնայ մեղքի մէջ:

★
★★

Ո՛վ երկրի ծայրերը, Անո՛ր մտիկ ըրէք:
Ո՛հ, փորձով իմացէք թէ Նա չ'խօսի՞ր
բուն իսկ սրտին: Տեսէ՛ք, չ'պա՞տասխաներ
հոգւոյն ամէն բաղձանքներուն, կեանքին
բոլոր պահանջումներուն: Անո՛ր մտիկ ըրէք:
Տեսէ՛ք, կա՞յ այլ ձայն որուն մէջ այնքան
երաժշտութիւն, այնքան հմայք, այնքան
կորով, այնքան սէր ու համակրանք ըլլայ:
Տեսէ՛ք, այս լեզուն Հոգւոյն լեզուն չէ՞, այս
ձայնն երկինքի ձայնը չէ՞: Լսեցէ՛ք, բժըշ-
կութիւն չ'կա՞յ, յոյս չ'կա՞յ, լոյս չ'կա՞յ,
կեանք չ'կա՞յ Անոր ձայնին մէջ: Ո՛հ, լսե-
ցէ՛ք:

Մտիկ մի՛ ընէք աշխարհի ձայնին, կրից
ու մարմինի ձայնին: Դեւին ձայնն է այն
որ աւերումի կ'առաջնորդէ ձեզ. մահ կայ
անոր մէջ: Բայց մտի՛կ ըրէք «սիրելի Որդ-
ւոյն», ու բնաւ պիտի չ'մոլորիք, պիտի
չ'սխալիք, պիտի չ'կորսուիք: «Ատո՛ր մտիկ
ըրէք, ու պիտի ապրիք»:

Խ Ա Ջ Ի Ն Խ Ո Ր Հ Ո Ի Ր Դ Ը

Լայն աշխարհի մէջ հեշտ կեանք — այս է նշանաբանը ժամանակիս տիրող ոգւոյն: Ապրիլը՝ վայելել է. հակառակ պարագային չ'արժեր կեանքը ապրիլ: Ի՞նչ է ճշմարտութիւնը, ո՞րն է բարին: Ամէնէն ընդունելի, համոզիչ պատասխանը այսօրուան Եպիկուրեանները կուտան — «հաճոյալի կեանքին խոստումը»: Ի՞նչ որ մեր բնական կեանքի բաղձանքներուն գոհացումին կ'ծառայէ՝ ահա ա'յն է ուղիղը, բանաւորը, գիտականը ու փիլիսոփայականը: Շիտակ ճամբան՝ լայն ճամբան է: Ամէն փշալից, անձուկ շաւիղ՝ տխմարներուն յատուկ ճամբան է: Արցունք բերող հրեշտակը սատանային հրեշտակն է որ դժոխքէն կուգայ: Խինդ ու հաճոյք բաշխող հրեշտակն է երկնառաք պատգամաւորը: Ամպին ու մառախուղին մէջ ո'չ արեւ կայ, ո'չ Աստուած: Երկնայինը, պաշտելին, աստուածայինը այն է միայն որ կ'ըլուաւորէ սրտին ճամբան,

պսակ կ'դնէ ցանկութիւններուն վրայ: Ով որ կարելի կ'ընէ ցայտուն, օղասլաց երազներու իրագործումը՝ ա'ն է աստուած: Այս նիւթապաշտ փիլիսոփայութեան, այս աշխարհիկ վարդապետութեան ու այս հեշտամոլ, մարմնապաշտ դաւանանքին հանդէպ խաչին գաղափարը դատապարտելի, հրկիզելի հերձուած մ'է, ու անոր քարոզութիւնը մանաւանդ հիմա «յիմարութիւն» ու «գայթակղութիւն» է թէ՛ Հելլէններուն եւ թէ՛ Հրեաներուն — աշխարհի երկու ծայրայեղութեանց ներկայացուցիչներուն:

Այն օրէն ի վեր երբ՝ իբր մարմնացում իր նոր, տարօրինակ, հակընդդէմ, աներեւակայելի փիլիսոփայութեան՝ խաչը կանգնեցաւ,

ՀԱԿԱՌԱԿՈՒԹԵԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿԸ

Փրթաւ անոր դէմ: Վշտակրող ու անարգուած Բրիստոսի մը անմտաբերելի խորհուրդին դէմ հեզնական սառն ընդդիմութիւնը առաջին անգամ անոր հարազատ աշակերտներէն ծագեցաւ: Խա՛չ — սոսկալի յուսախաբութիւն, ուրեմն, իրենց բոլոր ակնկալութեանց եւ համարումին մէջ: Քա՛ւ լիցի. խաչը մէկ նշանակութիւն ունի — յիմարութիւն: Երջանիկ ու փառաւորեալ Յի-

սուա մը միայն կրնայ Քրիստոս ըլլալ։ Որդին Մարդոյ պէտք է մատնուի, չար-չարուի ու մեռնի։ Որդին Մարդոյ, ու չար-չարանք, եւ մահ — մէկ նախադասութեան մէջ ամէնէն անըմբռնելի հակասութիւնը կ'կազմեն կեանքին։ «Երկնից թագաւորութիւն» յորջորջուած տիեզերական, անհուն եւ աստուածային գաղափարականի մը իրազործումը, մարդկային դատումով, մէկ կերպով կարելի էր — չ'մասնակցիլ երբէք տկարութեանց զորս «մարդկային» կոչել սովոր է աշխարհ։

Միայն Հրեայ ազգը չէր որ իր ըմբռնումներով չէր կրնար երեւակայել Երկնից Իշխան մը յարտաքուստ չքաւորի հասարակ պարեգօտին մէջ, եւ ի ներքուստ ցաւատանջ հոգիով մը։ Մարդկային խրոխտ միտքը կ'ուզէր ու կրնար ստեղծել Քրիստոս մը՝ իր պայքարներէն ու տկարութիւններէն վեր՝ երջանկութեան ու փառքի գահուն վրայ բազմած, որ եթէ երբէք զիջանէր մտնել ցաւերու մեր աշխարհին սահմաններէն, բնաւ պիտի չ'վարակուէր անոնցմով։ Մեր ազատախոհներուն մտքերը այսօրինակ կատարելութեան եւ մեծութեան տիպարի մը կրնան հաւատալ։ Օրուան փիլի-

սոփան հին դարերու Փարիսեցիներուն հետ
նոյնը կ'աղաղակէ — «Թէ որ Աստուծոյ Որ-
դին ես, իջի՛ր այդ խաչէն»։ «Մարմնաւոր
միտքը» չ'հաւատար խաչին վրայի Աստու-
ծոյ Որդւոյն։

Բոլոր փիլիսոփայութեանց մէջ, որք բուն
պատերազմ կ'մղեն խաչին դէմ, բոլոր այն
տեսութեանց, վարդապետութեանց հան-
դէպ, որ անհաշտ թշնամի կ'հանդիսանան
արցունքին դէմ, զոր խաչը կ'մարմնացնէ,
կ'գեղեցկացնէ, կ'փառաւորէ ճառագայթին
պէս որ կ'իյնայ ցօղին վրայ, բոլոր այն մո-
լեզին շառաչներուն, պռոչտուքերուն հա-
կառակ, որոնցմով յաւիտենապէս կ'բողո-
քեն «ցաւ»ին դէմ, բոլոր անոնց դէմ՝ որ
անկատարութիւն, պզտիկութիւն, անկա-
րողութիւն, տգիտութիւն կ'տեսնեն ուր
որ ամպ ու ստուեր կայ, որ չեն կրնար ըմ-
բռնել կատարեալ կեանք, առանց կատար-
եալ երջանկութեան, իր սեղմ՝ իմաստովը, ոչ
ալ կրնան ըմբռնել բարիքը որ արտասուքով
օծուած է, դրախտի սիրտը՝ փուշով խոցուած
— ահա այս տիեզերական անդիմադրելի
ձգտումներուն ու հակումներուն ի պատաս-
խան մի միայն Մէկը, Աստուծոյ այն Մէ-
կը, Գալիլիայի «Որդի Մարդոյ»ն խաչը վեր
բռնեց ու ըսաւ, «Ահա

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ

ահա՛ ըտլոր մարդոց երազներուն, մտատի-
պարներուն իրականացումը. Ան է կատար-
եալ մարդը որ այս նշանով կուգայ. Ան
որ ասոր վրայ կ'ըարձրանայ իրեն պիտի
քաշէ մարդկութիւնը: Ան որ ասոր վրայ կը
տարածէ իր թեւերը Ան է որ պիտի ընդ-
գրկէ յուսաբեկ մարդը, Ան իշխանութիւն
ունի շահելու սրտերու սէրը, ու տանելու
զայն երկինք: Ան միայն Ան, որ խաչով կը
ներկայանայ երկրի վրայ, ահա Ան է Աս-
տուծոյ պատկերը, մարդկութեան Մեսիան,
հոգիներուն Փրկիչը»:

Այս յայտարարութիւնը, այս զարմանա-
լի, անլուր յայտարարութիւնը,

ԽԱԶԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

որ նոր ուղղութիւն կուտայ մարդկային
սկզբունքներուն, ու նոր, խորունկ նշանա-
կութիւն՝ կեանքին, որ կ'շեղի անցեալ ու
ներկայ փիլիսոփայութեանց կոխած բանուկ
արահետէն, իր իսկատիպ ու սկզբնատիպ
հեղինակութեամբն, ու ըտլորայն հանգաման-
քով որով մեծը ու աստուածայինը կ'զծուի,
կ'պարունակէ իր մէջ գերակշռող զօրութիւն
մը զոր յարմարագոյն անուամբ պէտք է
կոչել յայտնութիւն: Շանթահարող ճշմար-

տութիւն մը չէ՞ այս՝ բոլոր թերահաւատ-
ներուն երեսին նետուած: Եթէ մարդիկ
կրնային յղանալ ու ծնունդ տալ Քրիստոսի
մը, այլ միայն Աստուծոյ միտքը կրնար
ներկայացնել խաչեալ Քրիստոսը: Մեր
խեղճ, աղօտ երեւակայութեան, մեր կան-
խագոյն յղացումներուն ու ըմբռնումներուն
պատասխանող Քրիստոսը խաչ չ'ունի: Մեր
մտքի հետազօտութեանց ամէնէն լայնա-
ձաւալ գաւառներուն մէջ խաչի մը նշան
չ'կայ գծուած: Մեր ակնկալած Մեսիան
հրեղէն կառքերով շրջապատուած երկնքի
թիկնապահներուն բոցասուր բանակներովը
պիտի գար, մարդոց զմայլանքի ու սար-
սափի զգացումները իրեն գրաւող սասա-
նումներով պիտի անցնէր աշխարհէն, ու
մեծափառ, ահեղադողորդ՝ պիտի ելլէր ասկէ
վեր: Խաչը՝ յաւիտենական ներհակութիւնը,
վեր ի վայր շրջումն է ամէն ժամանակի
զաղափարաց աշխարհին: Խաչով ներկա-
յացուած Մեսիան է երկնքի Մեսիան,
Աստուծոյ Առաքեալը, ու նաեւ ներկայա-
ցուցիչը այն ամէն բաներուն որք աստուա-
ծային են մարդուն կեանքին մէջ:

Հաշտուելու համար նեղութեան ու վշտի
զաղափարին հետ, սորվելու համար ցաւին

խորունկ փիլիսոփայութիւնը, փուշերուն մէջ տեսնելու համար խոցոտուած երջանկութիւնը, ամօթահար փառքը, զամուլած սէրը եւ մահուան ստուերին ներքեւ կեանքի փթթումը՝

ՆԱՅԵՑԻՔ ԽԱԶԻՆ

Ով որ կ'հետեւի Նազարէթի «Մարգարէ»ին ոտնաքայլերուն, ով որ մտիկ ըրած է Անոր տխուր, մեղամաղձիկ հեծեծանքի ձայնին, ով որ դիտած է գիշերային միայնակ հսկումին Անոր, դիտած է մանաւանդ խաչը, նոյն իսկ խաչը, որուն երկիւղներուն եւ սպիներուն ոյժէն չէ յաղթահարուած շնորհքը այլ յաւիտենական փառք ընդունած է, նա պիտի հասկնայ թէ կեանքին յատակէն հանելու համար ի'նչ որ սուրբ է, ի'նչ որ ազնիւ ու աստուածային է, պէտք է որ անպատճառ բաժին մը ունենայ խաչէն, մաս մը իր ուսին վրայ կրէ անոր ծանրութենէն, պէտք է որ ծանօթ ըլլայ անոր—խաչին գիտութեան: Ո'վ որ աչքի սուրբ ու ճշմարիտ սեւեռումով կ'նայի այդ վշտի յաղթանակին, իսկոյն պիտի գոչէ քրիստոնեայ փիլիսոփայի մը հետ — «Յիբաւի ո'չ կրօնք կայ ո'չ պաշտում՝ հեշտանքին ու վայելումին մէջ»: Ախորժակները զոհացնելու հետամտող միտ-

քը՝ որքան ալ վերերը խոյանայ՝ ամէնէն ստորին ու վայրաքարշ վիճակին մէջ կը գտնուի: Մարդուն անկարողութիւնը իր խօլ ցնորքները իրագործելու մասին, անոր կրկնուող յուսախաբութիւնները իր բաղձանքներուն յագեցման բոլոր ճիգերուն մէջ, անոր անյաջողութիւնները իր հետապնդած նպատակակէտին ճամբուն մէջ կը մշակեն ազնուացուցիչ անհանգստութիւնը, յառաջացնող, վարող, ներշնչող բարութիւնը, անժաշ ընդունակութիւնները մեր բնութեան:

ՍԻԱԼ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԱԾ ՍԻՐՏԸ

մարդուն՝ էայրացած, սրտմտած չարիքին դէմ, չոր ու խանձող դաւը զգալով միայն անոր մէջ, կ'զանդատի, կ'ապստամբի խաչին խորհուրդին դէմ, որ հանդիստի անդորր, հաստասուն գետինը ցնցելով մեր ոտքին տակ, կ'նետէ մեզ ծովուն գիշերային անաքեկ խովքներուն մէջ, ուր սակայն, իր խաչի՝ արձակած նսեմ ստուերներուն ետեւ, ներկայութիւնը կայ ամենա-կալ Աստուծոյ:

Այս ցաւոց հովսին մէջ, ինչպէս կ'ըսուի սովորաբար, աշխարհ կ'կարօտէր

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՈՒԻԻ ՄԸ

որ տառապանքէն հանուած, կորսնցնող, մեռցնող փիլիսոփայութեան դիմաց՝ դարձնէր լուսաւոր կողմը ցաւին: Այդ ոգին սաւառնեցաւ խաչին վրայ, ու խաչը յաւիտեանապէս պիտի ցցուի շանթահարիչ ուժով մը ընդդէմ ամէն դարու մարդոց որոնք չեն հաւատար բարիի կամ բարոյականի մը, որ չ'ապահովցներ ամէներազի կատարումը, ոչ ալ ճշմարտութեան մը կամ յայտնութեան մը կ'փստահին, որ կ'խոստանայ կեանքին՝ անխառն, անդառն բաժակ մը: Ան ցվերջ կանգուն պիտի մնայ իբր նշան ըաւին ու թախիծին՝ աստուածայնօրէն կրուած: Այն բոլոր յուսաբեկ, անձնուէր, եւ ընկճուած հոգիներուն պիտի ներշնչէ գերբնական ոյժ եւ պիտի ըսէ լոին, «Մի՛ թուլնաք կեանքի խաչին ծանրութեան տակ»: Ան իր հիւանդ զաւկին վրայ ծռած ու գիշերոյն հսկող մօրը, որուն սրտին սէրը հոն փնարին վերեւ վառող լոյսին պէս չ'մարի, ցոյց պիտի տայ լուսաւորը վերի՝ ըսերվ, «Ահա քեզի նման այն ալ կ'փայլի առսահման մթութեան վրայ»: Փա՛ռք ախ խաչին որուն վրայ ծաւի Մարդը բարբառաւ, Աստուծոյ Դառը կտրուեցաւ, ու տապաւնաբի վայել-

նը երգի փոխեց, ամէն անձկալից սրտերէ պոռթկացող հեծեծանքը երկնային նուագի փոխարկեց, սրբացուց ցաւը, քաղցրացուց արցունքը, եւ աշխարհի հորիզոնը մթագնող ամպերուն մէջ երփներանգ աղեղին պէս երեւցաւ:

Մի' արհամարհէք այն սրբազան, վեհ, փրկարար խորհուրդը զոր խաչը ի վեր կը հանէ, ու անոր հետ ի վեր կ'ելլէ մարդկային կեանքը իր առեղծուածային, քաոսային զիրքէն, իր շլմորուն, շփոթ վիճակէն: Առանց այս խորհուրդին, առանց այս լուսաբանութեան աշխարհ մէկ փիլիսոփայութիւն ունի — յուսահատութեան փիլիսոփայութիւնը. մէկ վարդապետութիւն ունի — անկումի վարդապետութիւնը. մէկ խորհուրդ ունի — մահուան խորհուրդը:

Խաչին հռչակած խորհուրդը

ՀԵՐՔՈՒՄՆ

է աշխարհի վարդապետութեան որ կ'դաւանի թէ ի'նչ որ երջանկութիւնը կ'ընձեռէ, ի'նչ որ շահ եւ յաջողութիւն կ'երաշխաւորէ, ի'նչ որ կամքը կ'հաճեցնէ, ի'նչ որ «ես»ը վառաւորելու կ'ծառայէ, անարգ մետաղն ըլլայ այն կամ բիրտ ոյժը, սուտը ըլլայ այն կամ սատանան, գերազանցօրէն պաշ-

տելի ու երկրպագելի է։ Այս նիւթապաշտ
փիլիսոփայութեան, այս մոլար, գահավի-
ժող դաւանանքին հակառակ՝ խաչը իր ներ-
կայացուցած ճնաշխարհիկ Օրինակովը կը
հռչակէ թէ ի՛նչ որ գեր ի վեր է քան մեր
անձնականերջանկութիւնը՝ կ'յայտնուի մեզի
կորստեամբն երջանկութեան, եւ ի՛նչ որ
մանաւանդ վեր է քան ամէն բան — կրօն-
քի կեանքը, սրբութեան գաղափարը, յա-
րումը եւ միացումը Աստուծոյ հետ — տեղի
չ'գտներ մեր մէջ մինչեւ որ չ'ձգուինք նե-
ղութեան բովին մէջ։ Խաչին կրօնքը մէկ
աղօթք ունի — «Կ'գոհանամ քեզմէ, Տէր,
որ իմ ուրախութիւնս արցունքի ցօղերով
թրջուած է»։ Խաչին հաւատքը մէկ երգ
ունի — «Կէս գիշերուան խաւարին ծոցը
այգուն բողբոջը պահուած է»։ Խաչին շեշ-
տած ոսկեղնիկ, առողջ սկզբունքն այս է —
«Ան որ իր անձը կ'կորսնցնէ՝ գանիկա պի-
տի գտնէ»։ Խաչին սփռած լոյսին ներքեւ
մարդ չ'խորշիր ցաւին ձգած ստուերներէն,
որոնց ետեւ տառապանքի գաղտնիքը կը
լուծուի։ Խաչին գաւակը ջուրին ճամբան
արմատ ձգող ծառին պէս կ'ուռճանայ, կը
պտղաբերի արտասուքի առուններուն մէջ։
Նա իր շնորհներուն, ձիրքերուն ամէնէն

հարուստ փորձառութիւնները կ'քաղէ ան-
ծաղիկ թուփերու վրայէն: Տրտմութեան հո-
վերը չեն ընկղմեր քրիստոնեային նաւը,
բայց կ'ուռեցնեն անոր առագաստները, ու
յառաջ կ'վարեն զայն դէպ ի խաղաղիկ ա-
փուռքը ապահով երկրին: Անոր երկնային
յոյսերը կ'ծաղկին փուշերու մէջ, անոր ցա-
ւերը աղաղձուն, ոսկեգոյն աշնանահունձ մը
կ'հասունցնեն: Ճշմարիտ քրիստոնեաներու
կեանքերը անմահութեան սերմերուն պէս
են որ երբ Աստուծոյ հովերէն քշուին ու
տարուին՝ կ'երթան, կ'իյնան անձանօթ
դաշտերու մէջ, եւ ո'ւր որ իյնան հոն կը
բուսնին, կ'պտղաբերին. անապատին մէջ
անգամ, եթէ իրենց բաժին տրուի, դրախտ
մը կ'ծաղկեցնեն:

ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲԱՆ

խաչին ճամբան է: Ո՞վ կրնայ ուրանալ այս
յաւիտենական ճշմարտութիւնը: «Հոգիին
ճամբան դէպի կեանք, դէպի երկինք,
ըսուած է թէ ամէնէն մեծ հրաշքն է տիե-
զերքին մէջ», ու այս հրաշքը կ'կատարուի
միայն այն ճամբով որով ընթացաւ «ցաւոց
տէր եւ վշտաց տեղեակ» Մարդը: Նեղու-
թիւններն համբերութիւն կ'զործեն — կեան-
քին մեծագոյն դասը. համբերութիւնը

կ'առաջնորդէ փորձառութեան. եւ փորձառութիւնը հոգին կ'տանի զուրը յոյսին որմէ կ'թեւակոխէ ան դէպ ի կատարելութեան անծայրածիր սահմանները:

ԽԱՉԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

մեծագոյն կրթութիւնը ու լաւագոյն պատրաստութիւնն է ընդարձակագոյն կեանքի մը համար: Փախէ՛ք այն մարդէն որուն կամքը խաչուած չէ, որուն կիրքերը գամուած չեն, որուն զգացումները վէրք տեսած չեն, որուն փափաքները ընդհարում գիտցած չեն: Թոյլ ու հիւանդ մարդն է ան — անպէտ հոգին, եթէ ծնունդը չէ սատանային: Ո՞վ պիտի ուղէր ապրիլ երկնքի մը ներքեւ որ օր մը չ'ունի լուսաւոր կամ ամպով քողուած: Բարիքները յաճախ ամպերէն չե՞ն տեղար: Ճշմարիտ չէ՞ Քառերրի երգը — «Խոժոռ նայուածքին ներքեւ Անոր ժպիտը պիտի տեսնէք»: Ի՞նչ գիտես, ո՞վ տառապող հոգի, թէ ի՞նչ շնորհ պահուած է ցաւին մէջ, եւ ի՞նչ տագնապ ծածկուած է խնդութեան ոսկեղէն ծածկոցին տակ Ո՞վ կրնայ վստահացնել թէ ճշմարիտ բառիքը ո՛ր հրեշտակը կ'բերէ — ա՛ն որ սպիտակ նժոյգ մը հեծած կուգայ, թէ ա՛ն որ դեղնագոյն ձիու վրայ նստած կ'մօտենայ

մեզի: Թերեւս յաճախ պէտք էր դառնապէս լալ, երբ խնդալէն կ'մարինք, ու երբեմն, հակադարձաբար, պէտք էր խնդալ, երբ յորդահոս արցունք կ'վազցնենք: Մի' դժգոհիր, մի' տրտնջեր քու խաչիդ ընդդէմ: Այդ բեռէն ազատիլը — եթէ բեռ նկատած ես զայն — կեանքիդ մեծագոյն բարիքը ու փրկութիւնը մի' համարիր. ո՛րքան կը խաբուիս: Եթէ գիտնաս թէ փրկութիւնը նեղութեան արգանդէն ցաւօք կ'ծնի, եւ եթէ գիտնաս թէ ապաշխարութիւնը, որ հոգիին վերականգնումն է, արտասուքի աշխարհէն կ'ծագի, պիտի համակերպիս կրելու խաչդ գէթ սիրով, եթէ ոչ պարծանքով ու հպարտութեամբ:

ՄԻ ԱՄՉՆԱՐ ԽԱՉԷՆ

Յաւը ամօթը չէ մարդուն յորմէհետէ անով ծածկուեցաւ լուսաւոր, անարատ երեսը Աստուած-Մարդուն: Աստուած այն ատեն աստուածացաւ երբ ի տես եկաւ վշեայ պսակով, թուքերու ներքեւ, ու ցաւերու մէջ:

ՅՈՅՅ ՏՈՒԷՔ ԽԱՉԸ

Բոլոր անոր թշնամի սուտ քրիստոնեաներուն որոնք «կեանքին վախճանը, կեանքին մեծութիւնը հաճոյքն է» զրած են իրենց

հիմնած դպրոցներուն անկիւնաքարերուն վրայ: Ըսէ՛ք անոնց թէ Նա որ ասոր վրայ երեւցաւ պատկերներու ամէնէն աստուածայինը ցոյց տուաւ: Ամէն փոփոխականութենէ՛ զերծ՝ Աստուծոյ բարձրութեան գաղափարը՝ ամէնէն կարկառուն, ցայտուն, փառապանծ կերպով այս խաչին վրայ ի յայտ բերաւ Նա: Հոն միայն եւ ոչ այլ ուրեք մարդկային աչքերը կրցած են տեսնել Ամենակատարեալ էակը: Անոր՝ ամէն ցաւի ու տկարութեան հասողութենէն ու հպումէն անդին սաւառնող թեւերը, Անոր՝ ամէն վնասէ ազատ ու անընդունակ կեանքը, որ զինք արցունքի գետին սահմաններէն անդին կ'փոխադրէ — ասոնք չեն որ իր մեծութեան ամէնէն հզօր տպաւորութիւնը կը ձգեն մեր վրայ: Նա այս կերպով կրնար ցոյց տալ բարոյական ու հոգեւոր աստուածութենէն տարբեր՝ ֆիզիքական աստուածութիւն մը: Այլ Քրիստոս ի տես բերաւ իր խաչին վրայ վիրաւորուած սիրով, ծակուած, պատռուած սրտով

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԱՍՏՈՒԱԾԸ

Անոր տկարութիւնը ու անձնատուութիւնը խաչին վրայ իր ճշմարիտ յաղթանակն ու փառքն եղաւ: Մինչ Նա գլուխը ծռեց խա-

չափայտին վրայ, ամէնէն աստուածանման
զօրութեան ազդեցութիւնը ձգեց անջնջե-
լիօրէն բովանդակ մարդկութեան վրայ: Զա-
րիքը ու ամօթը աւելի ամչցած չէին երբէք
քան երբ Նա թուքերու տարափին ներքեւ
պարզեց իր հնազանդ ճակատը, անբիծ ե-
րեսը: Մեղքը այնքան մեղապարտ եղած
չէր, յանցանքը այնքան պժգանքով ու
նողկանքով դիտուած չէր, անօրէնութիւնը
այնքան սարսափով զողահար քաշուած չ'ու-
նէր, նոյն իսկ Ամենասուրբին աչքերէն,
քան երբ իր հակառակորդներուն համար
աղօթք մը թոցուց վեր — «Հայր, թո՛ղ դո-
ցա»: Այն ատեն Նա յաղթանակը եղաւ
երկնքի, երբ զոհը եղաւ խաչին:

Ո՛հ, տարածեցէք այս ճշմարտութիւնը
օրուան աշխարհին մէջ, ո՛վ քրիստոնեա-
ներ, թէ ո՛վ որ կ'ըմբռնէ, կ'մշակէ այս
ոգին — խաչին ոգին — անիկա է ժառանգը
Քրիստոսի նկարագրին, Քրիստոսի մեծու-
թեան, Քրիստոսի հաւատքին յաղթութեան:

10987
5-04

BX
127
G5
V.2

Gisak, 1860-1902.

Տօնական օրեր. Մտածութիւնք: Նիւ Եորք, Հրատարակութիւն Հայ Կրթական Հիմնարկութեան լերկու խօսք 1925,
v. port. 19 cm.

Chiefly a collection of articles previously published in *Բիւզանդիստիկ*, 1901-1902.
Հայկազարական գիտէր. Գիտէ, գրէց Անդրանիկ Ա. Պետրեան:
v. 2, p. 13-21.

Գրքի եւ օրաբ ժամը, գրէց Բիւզանդ Քէլեան: v. 2, p. 22-31.

Includes bibliographical references.

1. Fasts and feasts—Armenian Church.

I. Title. II. Title:

Mtatsowt'iwak'.

Title romanized: Tōnakan օրեր.

441205

CCSC/mmb

